

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
рішень Європейського суду
з прав людини
(жовтень 2020 року)

Зміст

Стаття 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на свободу та особисту недоторканність)	5
STOYAN KRASTEV v. Bulgaria: неотримання заявником компенсації за перебування в ізоляційній камері, що застосоване як дисциплінарний захід під час відбування покарання – відсутність порушення	5
I. S. v. Switzerland: продовження строку тримання під вартою, незважаючи на проголошення виправдувального вироку судом першої інстанції – порушення	9
Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)	12
TESLYA v. Ukraine: повторна участь суддів касаційної інстанції у розгляді кримінального провадження проти заявника – відсутність порушення	12
GOGIĆ v. Croatia: неможливість звернутися до суду у зв'язку з невизначеністю судів стосовно юрисдикції спору (конфлікт спортивного арбітражу і загальних судів) – порушення	15
KÖKSOY v. Turkey: обґрунтування касаційним судом свого рішення доказами, отриманими в межах розгляду аналогічної справи – відсутність порушення	18
AKBAY AND OTHERS v. Germany: невиключення доказів, отриманих у результаті прямої чи непрямої провокації працівниками поліції до вчинення злочинів – порушення	21
BOKHONKO v. Georgia: допустимість та використання для засудження доказів, отриманих у результаті жорстокого поводження – порушення	25
FELIX GUȚU v. The Republic of Moldova: дотримання презумпції невинуватості заявника, звільненого з роботи за крадіжку, розслідування якої було припинено у зв'язку із застосуванням до заявника амністії – порушення	28
Стаття 7 Конвенції (ніякого покарання без закону)	31
MELNIKOV v. Ukraine: відмова в зарахуванні строку попереднього ув'язнення до строку відбуття особою покарання у виді 15 років позбавлення волі – скарга визнана неприйнятною	31
Стаття 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя)	35
S v. Croatia: незаслуховування думки дитини при вирішенні спору про опіку її батьками та непризначення опікуна судом для представництва її інтересів – порушення	35
KOYCHEV v. Bulgaria: неможливість стверджуваного біологічного батька дитини домогтися розгляду по суті питання про визнання його батьківства – порушення	39

Стаття 9 Конвенції (свобода думки, совісті і релігії)	42
PEROVY v. Russia: проведення православного обряду освячення класу – відсутність порушення	42
Стаття 10 Конвенції (свобода вираження поглядів)	45
JECKER v. Switzerland: примушування журналіста до розкриття джерела своєї інформації як свідка – порушення	45
GORYAYNOVA v. Ukraine: звільнення заявниці у зв'язку з публікацією нею відкритого листа до Генеральної прокуратури стосовно недоліків діяльності прокуратури – порушення	48
GAFIUC v. Romania: скасування акредитації журналіста для доступу до архівів служби безпеки у зв'язку з розголошенням ним персональних даних осіб – відсутність порушення	53
GUZ v. Poland: застосування до судді дисциплінарного стягнення за критику звіту про його роботу, складеного іншим суддею – порушення	56
Стаття 11 Конвенції (свобода зібрань та об'єднання)	60
AYOUB AND OTHERS v. France: розпуск ультраправих організацій – відсутність порушення	60
Стаття 14 Конвенції (заборона дискримінації)	64
AGHDGOMELASHVILI AND JAPARIDZE v. Georgia: зловживання поліцією під час обшуку організації, діяльність якої спрямована на захист представників ЛГБТ-спільноти – порушення	64
B. v. Switzerland: дискримінаційне ставлення до чоловіка-вдівця порівняно з жінками-вдовами у питаннях щодо одержання пенсій у зв'язку з досягненням дитиною повноліття – порушення	66
Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції (захист права власності)	68
KARAPETYAN v. Georgia: конфіскація грошових коштів у зв'язку з недекларуванням під час проходження митного контролю – відсутність порушення	68
Стаття 1 Протоколу № 7 до Конвенції (процедурні гарантії, що стосуються вислання іноземців)	72
MUHAMMAD AND MUHAMMAD v. Romania: неможливість заявників ознайомитися з обвинуваченнями та матеріалами справи щодо видворення у зв'язку з їх секретністю – порушення	72
Стаття 4 Протоколу № 7 до Конвенції (право не бути притягненим до суду або покараним двічі)	78
PRINA v. Romania: накладення стягнення державним органом, що реалізує політику у сфері державних закупівель, та умовне засудження	

кримінальним судом у зв'язку зі зловживанням службовим становищем під час укладання публічних угод – скарга визнана неприйнятною	78
BAJČIĆ v. Croatia: притягнення до адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення правил дорожнього руху – відсутність порушення	80
FALLER and STEINMETZ v. France: притягнення лікарів до відповідальності відповідним дисциплінарним органом та кримінальне засудження у зв'язку із вчиненням шахрайських дій – скарга визнана неприйнятною	83
Стаття 1 Протоколу № 12 до Конвенції (загальна заборона дискримінації)	86
ÁDÁM AND OTHERS v. Romania: вимога складання етнічними угорцями більшої кількості іспитів, аніж етнічними румунами – відсутність порушення	86
NAPOTNIK v. Romania: відкликання заявниці з посади дипломатичного представника закордонного представництва у зв'язку з вагітністю – відсутність порушення	89
Рішення ЄСПЛ, ухвалені проти України	91

СТАТТЯ 5 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ)

STOYAN KRASSTEV v. Bulgaria (№ 1009/12)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника на неможливість отримати компенсацію за незаконне тримання його в дисциплінарному ізоляторі.

У серпні 2009 року, відбуваючи трирічний строк позбавлення волі, заявник посварився з іншим ув'язненим в умовах зростання конфліктних ситуацій у в'язниці. З метою уникнення подальших заворушень та гарантування загальної безпеки затриманих керівництво в'язниці зобов'язало перевести заявника до іншої в'язниці та помістити в одиночну камеру строком на 14 днів.

Заявник оскаржив дисциплінарний наказ проти себе в судовому порядку; рішенням суду вимоги заявника було задоволено у зв'язку з порушенням відповідних положень.

Однак остаточними рішеннями у червні 2011 року адміністративні суди його подальші вимоги про отримання компенсації відхилили. Національні суди, по суті встановили відсутність доказів, що обґрунтовують твердження заявника про значні порушення та страждання.

Посилаючись на пункт 5 статті 5 Конвенції, заявник стверджував, що не зміг отримати компенсацію за незаконну ізоляцію, зазначивши, що такі дії становили подальше позбавлення волі разом із призначеним покаранням у виді позбавлення волі на певний строк.

Оцінка Суду

У частині застосовності статті 5 Конвенції та прийнятності заяви Суд визнав, що основним питанням, яке він повинен вирішити щодо скарги заявника, є те, чи не становило його поміщення до камери-одиночки протягом 14 днів окремого позбавлення волі для цілей статті 5 Конвенції, а отже, чи застосовується пункт 1 статті 5 Конвенції. Лише у випадку, якщо пункт 1 статті 5 Конвенції буде визнано застосовним, до скарги заявника буде застосовним пункт 5 статті 5 Конвенції. Однак він вважає, що це питання тісно пов'язане із суттю скарги заявника (див. аналогічний підхід у справі *Munjaz v. the United Kingdom*, заява № 2913/06, рішення від 17 липня 2012 року, пункт 61 та *Kasparov v. Russia*, заява № 53659/07, рішення від 11 жовтня 2016 року, пункт 30) (пункт 31 рішення).

Для встановлення, чи була особа «позбавлена свободи» у розумінні статті 5 Конвенції, Суд неодноразово повторював, що відправною точкою повинна бути конкретна ситуація особи і що необхідно враховувати цілий ряд критеріїв, зокрема тип певного заходу, його тривалість, наслідки та спосіб його виконання (див., серед іншого, *De Tommaso v. Italy* [ВП], заява № 43395/09, рішення від 23 лютого 2017 року, пункт 80; *Austin and Others v. the United Kingdom* [ВП], заява № 39692/09 та 2 інших,

пункт 57, ЄСПЛ 2012 року; *Guzzardi v. Italy*, рішення від 6 листопада 1980 року, пункт 92, серія А № 39, та *Mogoş v. Romania* (ухв.), заява № 20420/02, рішення від 6 травня 2004 року). Відмінність між позбавленням свободи та її обмеженням полягає в ступені або інтенсивності, а не в характері чи суті (див. справу *De Tommaso*, згадана вище, пункт 80; *Austin* та інші, згадана вище, пункт 57) (пункт 36 рішення).

Варто визнати, що при визначенні, чи мало місце порушення прав, гарантованих Конвенцією, часто необхідно не лише враховувати зовнішній вигляд та використані формулювання, а й зосереджувати увагу на реальній ситуації (див. стосовно пункту 1 статті 5 Конвенції *Van Droogenbroeck v. Belgium*, рішення від 24 червня 1982 року, пункт 38, серія А, № 50). Важливо зазначити, що характеристика, яку надала держава у цій ситуації, або відсутність такої характеристики не може вирішально вплинути на висновок Суду щодо існування підстав для позбавлення волі (див. *Creangă v. Romania* [ВП], заява № 29226/03, рішення від 23 лютого 2012 року, пункт 92) (пункт 37 рішення).

Суд підкреслив, що, як зазначив Уряд, не існує загального правила, згідно з яким або поміщення в одиночну камеру для ув'язнених, або примусова ізоляція *per se* становить подальше позбавлення волі (див. справу *Munjaz*, процит. вище, § 65). Суд не виключав можливості того, що заходи, вжиті у в'язниці, можуть свідчити про втручання у право на свободу у виключних випадках. Однак, як правило, дисциплінарні заходи, накладені офіційно чи неофіційно, які впливають на умови тримання у в'язниці, не можуть бути розглянуті як позбавлення волі (див. *Bollan v. the United Kingdom* (ухв.), № 42117/98, ЄСПЛ 2000-V). Такі заходи за звичайних обставин мають розглядатися як модифікація умов законного тримання під вартою, а отже, вони виходять за межі пункту 1 статті 5 Конвенції (там само) (пункт 38 рішення).

Для того, щоб встановити, чи мало у цій справі місце позбавлення волі, Суд повинен дослідити обставини справи заявника та оцінити тип, тривалість, наслідки і спосіб вжиття відповідного заходу. Суд вважав, що такі критерії мають застосовуватися зі значною силою при вирішенні питання того, чи особа, яка вже позбавлена волі, була піддана ще одному позбавленню волі чи лише додатковому обмеженню його свободи (див. *Munjaz*, процит. вище, пункт 67) (пункт 39 рішення).

Безперечно, у цій справі заявник відбував покарання на підставі вироку суду. Так само безсумнівним є те, що після 25 лютого 2009 року йому не дозволяли працювати за межами в'язниці, і він відбував покарання за «загальним режимом ув'язнення» з усіма обмеженнями, які це спричинило (пункт 40 рішення).

У цій справі у частині виду затримання Суд зазначив, що оскаржуваний наказ від 12 серпня 2009 року не передбачав зміни правових підстав для позбавлення волі заявника. Натомість це був дисциплінарний захід, призначений заявникові під час ув'язнення, куди він був переведений для продовження відбування законно призначеного трирічного строку покарання. Наказ було прийнято в умовах зростання конфліктних ситуацій та фізичної сутички у в'язниці, у якій брав участь

заявник, і однією з цілей наказу було забезпечити безпеку всіх ув'язнених осіб (див. пункти 7–9 рішення) (пункт 48 рішення).

Щодо тривалості тримання під вартою, а саме 14 днів, Суд повторив, що такий факт по суті не є вирішальним (справа *Munjaz*, згадана вище, пункт 71) (пункт 49 рішення).

Що стосується наслідків, яких заявник зазнав унаслідок ув'язнення, Суд зазначив, що глибокі порушення та страждання, про які заявник стверджував, не були враховані адміністративними судами, які розглядали відповідні вимоги (див. пункт 18 рішення). У зв'язку із цим Суд визнав доречним те, що на той час заявник відбував покарання у в'язниці за «загальним тюремним режимом» і протягом декількох місяців постійно перебував у місці позбавлення волі після встановлення заборони працювати за межами в'язниці або іншим чином залишати в'язницю (див. пункт 6 рішення) (пункт 50 рішення).

Зрештою, найважливіший висновок Суду щодо того, як була застосована ізоляція заявника. Суд зазначив, що умови перебування в дисциплінарному ізоляторі, в якому його тримали протягом 14 днів, були явно суворішими порівняно з тими, що застосовуються за «загальним режимом ув'язнення» (див. пункти 23 і 22 рішення). Насправді умови, в яких перебував заявник у камері, були схожими з умовами перебування, які застосовувались за «особливим режимом ув'язнення» до осіб, засуджених до довічного позбавлення волі (див. пункт 23 рішення), що були предметом розгляду Судом за статтею 3 Конвенції (див., серед іншого, *Harakchiev and Tolunov v. Bulgaria*, заява № 15018/11 та 61199/12, ЄСПЛ, 2014). Його утримували в тій частині в'язниці з посиленими обмеженнями на пересування, зобов'язанням брати їжу в камеру та встановленими заборонами дивитися телевізор або слухати радіо протягом 14 днів. Хоча, ураховуючи всі обставини цієї справи, Суд не був переконаний, що такі розбіжності свідчили про щось більше, ніж варіативність режиму та умов, у яких заявник перебував під час відбування покарання (пункт 51 рішення).

Водночас Суд не переконаний у тому, що існувала велика різниця між остаточними свободами, доступними заявникові під час відбування покарання за «загальним режимом ув'язнення» та під час подальшого перебування в ізоляторі, так само, як і у в'язниці. Ситуації ув'язнення в умовах ізоляції, подібні до обставин цієї справи, систематично були предметом розгляду Судом згідно зі статтею 3 Конвенції і в справах, що стосуються більш тривалого строку перебування у в'язниці відповідно до вимог ізоляції, що становить значний обсяг усталеної практики Суду (див. *Simeonovi v. Bulgaria* [ВП], no. 21980/04, §§ 85–91, 12 травня 2017 року; *Savičs v. Latvia*, no. 17892/03, § 130, 27 листопада 2012 року; *Manolov v. Bulgaria*, no. 23810/05, §§ 41, 42 та 45, 4 листопада 2014 року; *Halil Adem Hasan v. Bulgaria*, no. 4374/05, § 52, 10 березня 2015 року, та *Radev v. Bulgaria*, no. 37994/09, § 48, 17 листопада 2015 року) (пункт 52 рішення).

Ураховуючи зазначене вище, Суд визнав, що ізоляція заявника не мала наслідків для відповідності умовам його позбавлення волі вимогам статті 5 Конвенції (див., *mutatis mutandis*, *Lavents v. Latvia*, заява № 58442/00, рішення

від 28 листопада 2002 року, пункт 64). Отже, тримання заявника в ізоляторі не означало подальшого позбавлення волі в розумінні пункту 1 статті 5 Конвенції. Тому пункт 1 статті 5 Конвенції не застосовувався у частині тримання заявника в дисциплінарному ізоляторі для відбування покарання.

Суд виснував, що оскільки стаття 5 Конвенції у цій справі не застосовується, то порушення пункту 5 статті 5 Конвенції в ній не було.

Висновок

Відсутність порушення пункту 5 статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 6 жовтня 2020 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

I.S. v. Switzerland (№ 60202/15)

Обставини справи

У цій справі заявник скаржився на продовження строку попереднього ув'язнення, незважаючи на проголошення виправдувального вироку судом першої інстанції.

Заявник у справі, І. С., є громадянином Туреччини, який народився в 1973 році й проживає в м. Баден (Швейцарія).

4 серпня 2014 року співмешканка І. С. подала на нього скаргу. Заявника того ж дня взяли під варту за підозрою у скоєнні злочинів, включаючи неодноразові епізоди зґвалтування. У грудні 2014 року прокурор затвердив обвинувальний акт, а І. С. було поміщено до місця попереднього ув'язнення.

16 квітня 2015 року районний суд одногolosно виправдав заявника. Однак його продовжували тримати в місцях попереднього ув'язнення на підставі статті 231 Кримінального процесуального кодексу. Наступного дня Кантональний суд ухвалив рішення про продовження строку попереднього ув'язнення до проголошення результатів розгляду апеляційної скарги прокурора на виправдувальний вирок.

12 травня 2015 року І. С. звернувся до суду із заявою про звільнення з-під варту, проте її відхилили. Федеральний Верховний суд встановив, зокрема, що І. С. загрожувало суворе покарання у виді позбавлення волі, що було серйозним мотивом для ухилення від відповідальності. Він також зазначив, що І. С. вжив запобіжних заходів, щоб мати можливість поїхати до Туреччини – країни, з якої він виїхав у 17-річному віці, мовою якої володів і все ще мав там знайомих.

19 жовтня 2015 року І. С. подав ще одну заяву про звільнення, яку Федеральний Верховний суд задовольнив у листопаді 2015 року. Заявника було звільнено 2 грудня 2015 року.

Оцінка Суду

Пункт 1 статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)

ЄСПЛ зазначив, що строк ув'язнення І.С. із 4 серпня 2014 року до 16 квітня 2015 року (дата проголошення виправдувального вироку судом першої інстанції) охоплюється підпунктом «с» пункту 1 статті 5 Конвенції. Однак він не належить до періоду тримання під вартою між 16 квітня та 2 грудня 2015 року, який обґрунтовано пунктом 2 статті 231 Кримінального процесуального кодексу.

Хоча формулювання підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції не містить жодних обмежень щодо попереднього ув'язнення у суді першої інстанції, ЄСПЛ роз'яснив це питання ще у 1968 році в справі *Wemhoff v. Germany*¹. Згодом він підтвердив свою позицію в низці рішень Великої Палати та Палати Суду: тримання

¹ *Wemhoff v. Germany*, рішення від 27 червня 1968 року, серія А, № 7.

під вартою відповідно до підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції завершується виправданням відповідної особи навіть на стадії розгляду кримінальної справи судом першої інстанції.

Зазначений підхід застосовний і в цій справі. Дослідивши факти, про які йде мова у змагальному провадженні, Окружний суд Бадена одногolosно сформулював позицію, що І. С. не міг бути засуджений за кримінальні злочини, у яких його обвинувачували.

Таким чином, після проголошення виправдувального вироку в суді першої інстанції – навіть коли рішення було винесене лише усно і ще не набрало законної сили – рішення про тримання під вартою згідно з підпунктом «с» пункту 1 статті 5 Конвенції втратило чинність.

Уряд загалом стверджував, що попереднє ув'язнення як запобіжний захід після проголошення виправдувального вироку в суді першої інстанції було необхідне для того, щоб небезпечні особи не ухилялися від кримінальної відповідальності та не вчинили злочинів повторно, оскільки суд першої інстанції виправдав їх «помилково».

У зв'язку із цим Суд наголосив, що у цій справі такої заяви на жодній стадії провадження в національному суді не надходило. Крім того, не було ознак будь-яких помилок у здійсненні правосуддя, особливо з урахуванням того, що у виправдувальному вироку на 44 аркушах наведені вагомі аргументи, і суд ухвалив виправдувальний вирок одногolosно.

Також Суд визнав, що національне законодавство має передбачати заходи, які є менш обмежувальними, ніж позбавлення волі, щоб гарантувати явку особи в суд апеляційної інстанції. У цій справі вилучення документів, що посвідчують особу І. С., та інших офіційних документів могло б бути альтернативним запобіжним заходом для забезпечення його явки на стадії апеляційного розгляду справи судом.

Уряд також стверджував, що небезпечна особа, яка була виправдана «помилково» рішенням суду першої інстанції, може вчинити ще одне правопорушення, доки триває апеляційне провадження.

ЄСПЛ встановив, що якби існували конкретні підстави для пред'явлення підозри, то правоохоронним органам нічого не заважало б прийняти рішення про наступне затримання особи на основі підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції. Однак Суд не задовільнився лише фактом загального занепокоєння, на якому наголошував Уряд, що І. С. міг вчинити нові правопорушення під час апеляційного провадження. У зв'язку із цим Суд повторив свої висновки, наведені у справі *S., V. and A. v. Denmark*² та зазначив, що обов'язок не вчиняти кримінального правопорушення у найближчому майбутньому не може вважатися достатньо конкретним і визначеним, щоб підпадати під дію підпункту «b» пункту 1 статті 5 Конвенції, принаймні доти, доки не буде вжито жодних конкретних заходів, яких не було дотримано.

² *S., V. and A. v. Denmark* [ВП], заява № 35553/12 та 2 інші, рішення від 22 жовтня 2018 року.

ЄСПЛ дійшов висновку, що попереднє ув'язнення І. С. після проголошення виправдувального вироку судом першої інстанції не підпадає під винятки, передбачені пунктом 1 статті 5 Конвенції, а тому було порушено це положення Конвенції.

Висновок

Порушення статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 6 жовтня 2020 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 6 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД)

TESLYA v. Ukraine (№ 52095/11)

Обставини справи

Заявник у цій справі відбуває покарання у вигляді довічного позбавлення волі.

Справа стосувалася його скарг на відсутність безсторонності з боку колегії суддів Верховного Суду України, яка підтримала вирок про його засудження та довічне позбавлення волі.

У грудні 2008 року Київський обласний апеляційний суд, розглядаючи справу як суд першої інстанції, визнав заявника винним в умисному вбивстві двох осіб та призначив покарання у вигляді 15 років позбавлення волі.

У березні 2009 року Верховний Суд України, засідаючи колегією у складі трьох суддів під головуванням судді Р., а також за участю судді К., скасував вирок суду першої інстанції і направив справу на новий розгляд. ВСУ порушив питання щодо збору показань свідків та покарання, яке було надто м'яким. У грудні того ж року обласний суд ухвалив новий вирок, яким визнав заявника винним та призначив покарання у вигляді довічного позбавлення волі.

У порядку касаційного перегляду ВСУ в лютому 2011 року підтримав новий вирок суду та призначене покарання. До колегії суддів ВСУ цього разу також входили суддя Р. як головуючий та суддя К.

Заявник, посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, скаржився, що колегія суддів ВСУ, яка підтримала засудження заявника та призначене покарання в лютому 2011 року, не була безсторонньою.

Оцінка Суду

У цій справі заявник не надав жодного доказу, що судді Р. та К. виявили щодо нього особисту упередженість. Тому справа має бути розглянута з точки зору об'єктивного критерію безсторонності (пункт 42 рішення).

Побоювання заявника, що Верховний Суд України, можливо, не був безстороннім, ухвалюючи 10 лютого 2011 року свою постанову, обумовлювались тим, що судді Р. та К. (двоє з трьох суддів колегії, які підтримали засудження заявника до довічного позбавлення волі) вже раніше розглядали касаційну скаргу заявника. У цьому контексті заявник стверджував, що ВСУ вже зайняв негативну позицію щодо призначеного покарання (пункт 43 рішення).

Згідно із прецедентною практикою Суду сам факт того, що ці судді двічі були членами колегій ВСУ з перегляду вироку стосовно заявника сам собою не є достатнім для того, щоб викликати об'єктивно виправдані сумніви у їх безсторонності (див. *Marguš v. Croatia* [ВП], no. 4455/10, § 85, ECHR-2014 (витяги) та *Ilmseher v. Germany* [ВП], nos. 10211/12 та 27505/14, § 288, 4 грудня 2018 року) (пункт 44 рішення).

Незрозуміло, якою мірою та з якими аргументами заявник оскаржував вирок обласного суду. Він не надав Суду копії своєї касаційної скарги. Як би не було, ці судді ВСУ жодним чином не були зв'язані своїм першим рішенням від 19 березня 2009 року, яким вони скасували вирок від 8 грудня 2008 року та направили справу на новий розгляд. У цьому рішенні колегія суддів ВСУ критикувала вирок суду через низку серйозних процесуальних недоліків, зокрема посилення суду першої інстанції на важливі показання свідків без самого допиту цих свідків (зокрема В.) у судовому засіданні, і необґрунтовані у зв'язку з цим висновки про характер / особу заявника та обставини вчинення злочинів. Колегія суддів ВСУ визнала, що позбавлення волі на певний строк є надто м'яким, зважаючи на обставини та факти, встановлені апеляційним судом. Обласний суд узяв до уваги характер і зміст цього висновку, який був ухвалений у формі постанови, однак залишалось відкритим питання щодо повторного розгляду справи та ухвалення нового вироку. Усунувши всі згадані процесуальні недоліки згідно з національним законодавством і, відповідно, залежно від нових встановлених фактів замість призначення заявникові покарання у вигляді довічного позбавлення волі, суд міг навести більш вагомі підстави для призначення заявникові покарання на певний строк. Хоча суд першої інстанції був обмежений вказівками ВСУ з точки зору національного законодавства, останній прямо не вимагав прийняття більш суворого вироку і прямо не посилався на статтю 397 Кримінального процесуального кодексу України. Іншими словами, своєю першою постановою колегія суддів ВСУ лише виконала свою правову функцію з оцінки відповідності вироку вимогам національного законодавства. Те, що судді засідали двічі в одному й тому ж складі у кримінальній справі стосовно заявника, було невід'ємною частиною касаційного оскарження і саме собою не викликає сумнівів у їхній безсторонності (пункт 45 рішення).

Крім цього, ЄСПЛ підкреслив, що заявник не оскаржував твердження Уряду, що касаційне провадження в його справі відповідало вимогам застосовного національного законодавства. Національним законодавством передбачені належні процесуальні гарантії з метою забезпечення безсторонності суддів. Заявник не пояснив, чому він вважав такі гарантії недостатніми. Також незрозуміло, що перешкоджало заявникові висловити свої побоювання на національному рівні щодо ймовірної відсутності безсторонності суддів Р. та К. Зі слів заявника, він не володів потрібними знаннями застосовного законодавства. Однак, як підтверджувалось матеріалами справи та не оскаржувалось заявником, під час судового засідання у ВСУ 10 лютого 2011 року йому надавалась допомога професійного захисника за його вибором (порівняйте *Zahirović v. Croatia*, по. 58590/11, § 31, 25 квітня 2013 року). ЄСПЛ дійшов висновку, що за обставин цієї справи ВСУ не був позбавлений гарантій безсторонності (пункт 46 рішення).

З урахуванням цього Суд визнав за доцільне дійти висновку про відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 8 жовтня 2020 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

GOGIĆ v. Croatia (№ 1605/14)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника на відсутність доступу до суду для подання скарги на те, що баскетбольний клуб не платить йому за гру.

Заявник у справі є громадянином Хорватії, який народився в 1985 році та проживає в м. Загреб. У 2003 році він, професійний баскетболіст, підписав контракт із баскетбольним клубом у Хорватії.

У 2005 році заявник звернувся до контролюючого органу Федерації баскетболу Хорватії із вимогою скасувати його контракт і виплатити йому заборгованість. Федерація задовольнила клопотання заявника, зобов'язала клуб виплатити йому 14 500 євро.

Клуб оскаржив рішення до Арбітражного суду Хорватської Федерації футболу, але його вимоги задоволені не були.

У 2008 році у зв'язку з невиконанням рішення Арбітражного суду заявник подав цивільний позов про стягнення заборгованості. Суди нижчих інстанцій у 2012 році, встановивши, що позовні вимоги є неприйнятними, зазначили, зокрема, що заявникові слід було розпочати виконавче провадження, а не оскаржувати рішення у межах цивільного провадження.

Заявник звернувся із заявою про порушення виконавчого провадження, але Верховний Суд визнав це звернення неналежним процесуальним способом захисту. У 2013 році конституційну скаргу заявника було визнано непринятною як явно необґрунтовану.

Посилаючись, зокрема, на пункт 1 статті 6 Конвенції, заявник скаржився на обмеження його права з розгляду його справи по суті.

Оцінка Суду

Щодо оцінки заявлених тверджень заявника у частині відсутності доступу до суду, що регламентовано пунктом 1 статті 6 Конвенції, ЄСПЛ зауважив, що між сторонами немає спору щодо того, чи застосовується до відповідного провадження стаття 6 Конвенції. Ураховуючи той факт, що спірні питання стосуються вимоги про компенсацію, Суд не мав підстав для сумніву щодо застосування пункту 1 статті 6 Конвенції (див., напр., *Georgiadis v. Greece*, рішення від 29 травня 1997 року, пункт 37, Звіти про судові рішення та ухвали 1997-III, та *Shulepova v. Russia*, заява № 34449/03, пункт 60, рішення від 11 грудня 2008 року) (пункт 28 рішення).

Стосовно аргументу Уряду про те, що заявник мав подати касаційну скаргу на рішення суду від 20 березня 2012 року, Суд зазначив, що в цьому рішенні окружний суд постановив, що рішення Арбітражного суду у справі заявника фактично становить достатню підставу для примусового виконання судового рішення, яке для цілей цивільного судочинства мало силу *res judicata*. Таким чином, Суд погодився із заявником, що він не мав правового інтересу у поданні касаційної

скарги, оскільки присуджена йому сума компенсації на підставі рішення Арбітражного суду не піддавалася сумніву (пункт 29 рішення).

Насамперед, беручи до уваги висновки Верховного суду щодо цієї справи, ЄСПЛ зазначив, що виникає питання стосовно доступу до суду, а не щодо виконання рішення Арбітражного суду (пункт 34 рішення).

ЄСПЛ послався на загальні принципи щодо доступу до суду, викладені у справах *Lupeni Greek Catholic Parish and Others v. Romania* [ВП], заява № 76943/11, пункти 84–90, 116 ЄСПЛ 2016 (витяги) та *Zubac v. Croatia* [ВП], заява № 40160/12, пункти 76–79, рішення від 5 квітня 2018 року (пункт 35 рішення).

Право на доступ до суду за пунктом 1 статті 6 Конвенції гарантує не лише право порушувати провадження у справі, але й право на «вирішення» спору судом (див., серед іншого, *Lupeni Greek Catholic Parish and Others v. Romania*, процит. вище, пункт 86) (пункт 36 рішення).

У цій справі Суд зазначив, що заявник мав можливість порушити провадження у відповідному суді, подавши цивільний позов проти клубу з вимогою виплатити йому заборгованість (див. пункт 11 цього рішення). Однак йому так і не вдалося врегулювати спір із клубом щодо його вимоги про виплату компенсації. Це обґрунтовано тим, що суди нижчих інстанцій вважали, що він мав звернутися до суду у межах виконавчого провадження, а не цивільного. Однак після того, як він виконав таку вимогу, Верховний суд вирішив, що він повинен був фактично звернутися із заявою у межах цивільного провадження, а не виконавчого (пункт 37 рішення).

Таким чином, заявник не зміг отримати остаточного «вирішення» щодо його спору із клубом у частині виплати йому компенсації. Отже, було втручання у право заявника на доступ до суду. Залишилося з'ясувати, чи було таке втручання виправданим (пункт 38 рішення).

У цьому аспекті ЄСПЛ зауважив, що впродовж розгляду справи на національному рівні заявник належним чином використовував усі доступні засоби правового захисту (перше речення пункту 39 рішення).

З вищенаведеного не вбачалося нічого, що можна було б пред'явити заявникові у зв'язку із його поведінкою. Він постійно підтримував свою справу у спосіб, передбачений законом та згідно із вказівками національних судів. Зрештою, справа заявника залишилася невирішеною у зв'язку з низкою недоліків та невизначеностей, що виникли в результаті дій національних судів. Крім цього, ЄСПЛ підкреслив, що, як стверджував заявник, строк позовної давності вже сплив. Тому сплинули строки позовної давності стосовно його вимоги, і вона не може бути розглянута в рамках цивільного провадження; Уряд цих тверджень не заперечував (пункт 40 рішення).

З урахуванням наведеного ЄСПЛ не визнав таке втручання виправданим і констатував порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 8 жовтня 2020 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

KÖKSOY v. Turkey (№ 31885/10)

Обставини справи

Заявник скаржився, що Касаційний суд обґрунтовував своє рішення доказами та інформацією, що не була доведена до відома сторонам для надання своїх міркувань та заперечень. Крім цього, вказував на неналежне обґрунтування Касаційним судом свого рішення.

Справа стосувалася скарги щодо меж земельної ділянки, а також її можливої класифікації як ділянки лісового фонду.

У 1991 році заявники придбали земельну ділянку. У 2003 році вони звернулись із позовом до цивільного суду, вимагаючи видалення із земельного кадастру примітки, що їхня земельна ділянка була частиною лісу. Суд першої інстанції ухвалив рішення на користь заявників, оскільки земельна ділянка класифікована як лісова через помилки у проведенні кадастрової оцінки.

Однак Касаційний суд у 2007 році скасував це рішення за результатами розгляду скарги органу управління лісовим господарством. Посилаючись на інформацію, отриману в ході аналогічних проваджень щодо суміжної власності та меж цього ж лісу, Касаційний суд визнав, що територія, яка включала в себе і землю заявників, віднесена до лісового фонду, а тому у визначенні меж лісу помилок не було. Отже, примітка про належність земельної ділянки заявника до земель лісового фонду відповідає дійсності та була законною.

Заявники просили виправити це рішення, в чому Касаційний суд відмовив. Справу було направлено до суду першої інстанції, який, заслухавши сторони, відхилив позов, додавши обґрунтування касаційного суду до свого рішення.

Посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, заявники стверджували, що провадження у їхній справі не було справедливим з огляду на ненадання їм можливості висловити свої міркування стосовно документів щодо суміжної власності. Вони також зазначили, що суди не відповіли на їхні аргументи щодо нещодавніх змін до кадастрового закону та застосування строків позовної давності.

Оцінка Суду

Стверджувана відсутність змагального провадження

З огляду на обставини цієї справи той факт, що задокументовані докази, отримані Касаційним судом за власною ініціативою, не були доведені до відома заявників, породжує проблеми (див. *Krčmář and Others v. the Czech Republic*, по. 35376/97, §§ 38, 3 березня 2000 року) (пункт 37 рішення).

ЄСПЛ вказав, що, скасувавши рішення суду першої інстанції, Касаційний суд направив справу на новий розгляд до цього ж суду. Заявники не стверджували, що відповідні документи та інформація, на яку посилався Касаційний суд, була їм недоступною після того, як вони дізналися про їх наявність із рішення Касаційного суду від 10 жовтня 2007 року. Скарга заявників стосовно цього обмежується лише

фактом, що Касаційний суд не заслухав їхньої думки до прийняття рішення за скаргою.

З урахуванням цього в межах повторного розгляду справи заявники мали змогу висловити свої зауваження щодо рішення Касаційного суду. Тому ЄСПЛ вважав, що наслідки процесуальних недоліків в апеляційному провадженні були усунуті під час повторного розгляду справи в тій частині, що стосувалася можливості заявників ознайомитися з відповідними документами та інформацією після направлення справи на новий розгляд до суду першої інстанції, а також того факту, що заявники мали можливість реагувати на них під час судового засідання. ЄСПЛ також зауважив, що суд першої інстанції мав повноваження наполягати на своєму попередньому рішенні, якби вважав обґрунтованими заперечення заявників, висловлені проти висновків Касаційного суду. Той факт, що він не наполягав на своєму попередньому рішенні, не може сам собою бути підданий критиці. ЄСПЛ у зв'язку із цим зауважив, що до його обов'язків не входить заміна собою національних судів. Вирішення проблем тлумачення національного законодавства та оцінки фактів є передусім прерогативою національних органів влади, зокрема судів. Завдання Суду полягає не в заміні власною оцінкою фактів оцінки національних судів чи прийняття рішення щодо того, чи були певні елементи належним чином прийняті як докази, а в тому, щоб з'ясувати, чи були провадження в цілому, а також спосіб отримання доказів справедливими (*Arcuri and Others v. Italy* (ухв.), no. 52024/99, ECHR 2001-VII) (пункт 38 рішення).

Враховуючи наведене, ЄСПЛ виснував, що процесуальні недоліки під час провадження в Касаційному суді не вплинули на принцип змагальності такою мірою, що зробило б провадження в цілому несправедливим.

Відповідно, порушення пункту 1 статті 6 Конвенції не було.

Стверджуване неналежне обґрунтування судами своїх рішень

Повертаючись до обставин справи, Суд підкреслив, що Касаційний суд детально навів свої пояснення у рішенні від 10 жовтня 2007 року, чому він визнав примітку про належність земельної ділянки заявника до лісів законною і фактично правильною. Посилаючись на інформацію, отриману в аналогічних провадженнях щодо суміжної власності та меж цього ж лісу, Касаційний суд визнав установленим те, що територія до якої входила і земля заявників, належала до лісу, а тому жодних помилок у подальшому використанні лісових меж не було. Вищий суд також зауважив, що ця земля не може бути об'єктом приватної власності у зв'язку з її статусом. Із таким висновком погодився і суд першої інстанції. З огляду на наведене, а також з урахуванням мотивів Касаційного суду щодо пояснень, чому ділянка заявників перебувала в межах лісу, ЄСПЛ визнав, що національним судам не було необхідно більш детально розглядати аргумент заявників на ґрунті нещодавніх змін до кадастрового законодавства, яке передбачало усунення помилок лісових кадастрових комісій. Зрештою, ЄСПЛ підкреслив, що Касаційний суд вказав на конкретні причини відхилення аргументу заявників про застосування

строку позовної давності (порівняйте та зіставте: *Deryan v. Turkey*, no. 41721/04, § 36, 21 липня 2015 року) (пункт 43 рішення).

ЄСПЛ у цьому аспекті також не визнав порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 13 жовтня 2020 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

AKBAY AND OTHERS v. Germany (№ 40495/15 та 2 інших)

Обставини справи

Справа стосувалася засудження чоловіка першої заявниці, який помер (Н. А.), другого і третього заявників за контрабанду наркотичних речовин, а також тверджень заявників про те, що їх спровокували працівники поліції.

У серпні 2011 року Н. А., другий і третій заявники були затримані за контрабанду 100 кг кокаїну. Н. А. разом із другом (другий заявник) організували ввезення наркотичних речовин через знайомих останнього. Працівник порту, який насправді був поліцейським під прикриттям, запропонував безпечний канал для їх перевезення. Третій заявник був найнятий Н. А. для того, щоб забрати наркотики з попередньо орендованої квартири та перевезти їх до Берліну.

У листопаді 2012 року регіональний суд Берліну визнав Н. А. винним у незаконному імпорті та обігу наркотичних речовин, а другого й третього заявників було визнано винними за пособництво та співучасть у вчиненні Н. А. злочину. Засудження заявників головним чином обґрунтовувались їхніми зізнавальними показаннями, допитом агента під прикриттям та показаннями працівників поліції, які працюють з інформаторами. Однак суд зауважив, що Н. А. та другий заявник були підбурені працівниками поліції до вчинення злочинів, а тому значно зменшив їхні покарання до 4 років і 5 місяців та 3 років та 7 місяців відповідно. Суд виснував, що поліція не підбурювала до вчинення злочину третього заявника, проте загалом пом'якшила призначене йому покарання.

Н. А., другий і третій заявники звертались із касаційними скаргами на вирок суду, стверджуючи, що підбурювання повинне мати наслідком припинення проти них провадження. Федеральний суд правосуддя у грудні 2013 року відхилив їхні скарги, посилаючись на усталену практику щодо зменшення розміру покарання. У грудні 2014 року було також відхилено їхні конституційні скарги.

Н. А. помер у червні 2015 року.

Посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, заявники скаржилися, що Н. А., другий і третій заявники були засуджені за злочини у сфері обігу наркотичних речовин, до вчинення яких їх підбурили працівники поліції. Перша заявниця вказувала, що вона має право самостійно звернутися до Суду, оскільки була морально зацікавлена у відновленні репутації свого померлого чоловіка після його необґрунтованого засудження.

Оцінка Суду

Пункт 1 статті 6 та стаття 34 Конвенції: засудження за злочини, до вчинення яких спровокувала поліція

Це рішення Суду насамперед примітне тим, що Суд: 1) роз'яснив свою усталену практику щодо переходу прав потерпілого за Конвенцією для подання скарги за статтею 6 Конвенції стосовно провокації злочину; 2) визначив критерій

щодо непрямой провокації, здійсненої поліцією; 3) підтвердив свою методологію розгляду справ щодо провокації.

1. Щодо переходу прав потерпілого за Конвенцією для подання скарги за статтею 6 Конвенції стосовно провокації злочину у справі першого заявника рішення Суду містить комплексний огляд прецедентної практики щодо поняття прямих і непрямих жертв / потерпілих за статтею 34 Конвенції (пункти 67–77 цього рішення). Зокрема, Суд знову нагадав, що у випадку смерті жертви / потерпілого до подання заяви до Суду підхід останнього у визнанні статусу жертви / потерпілого був загалом обмежувальним. Що стосується скарг, *inter alia*, за статтею 6 Конвенції ЄСПЛ визнавав за близькими родичами статус жертв / потерпілих у разі, якщо вони продемонстрували моральний інтерес у тому, щоб померла особа була реабілітована від будь-яких висновків про її вину або задля захисту власної репутації чи репутації родини, або в разі, якщо вони мають майновий інтерес на ґрунті безпосереднього впливу на їхні майнові права. Наявність загального інтересу в необхідності розгляду скарг також була взята до уваги (Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmporeanu v. Romania [ВП], § 100).

У цій справі Суд визнав, що потенційне порушення статті 6 Конвенції на ґрунті незаконної провокації до вчинення злочину, якого в протилежному випадку не було б учинено, порушує питання, що виходять за межі лише процесуальних недоліків, в результаті чого може бути зроблено висновок про несправедливість цього провадження. Зважаючи на усталену практику Суду, висновок про провокацію може призвести до вилучення всіх отриманих таким чином доказів чи аналогічних наслідків (Furcht v. Germany, § 64), рішення Суду про порушення статті 6 Конвенції з цих підстав дасть змогу відповідній особі на національному рівні оскаржити по суті правильність / обґрунтованість самого засудження, яке обґрунтовувалось такими доказами. За таких обставин Суд погодився з тим, що перша заявниця мала легітимний інтерес, щоб за допомогою цього провадження домогтися скасування засудження Н. А., обґрунтованого такими доказами. Далі Суд підкреслив, що Н. А. – близький родич заявниці, який був засуджений за низку тяжких злочинів у сфері обігу наркотичних речовин та помер незабаром після цього, незадовго до подання цієї заяви, а тому перша заявниця може мати певний *моральний* інтерес для цілей статті 34 Конвенції (пункти 81–82 цього рішення). Однак перша заявниця не мала необхідного *майнового* інтересу за статтею 34 Конвенції для звернення із цією заявою: потенційна справедлива сатисфакція, присуджена за статтею 41 Конвенції, не могла розцінюватись як такий майновий інтерес (пункти 83–85 рішення). Зрештою, Суд визнав, що ключове питання у справі, ініційованій першою заявницею, виходило за межі її інтересів та стосувалося правової системи і практики держави-відповідача (пункти 86–88 цього рішення). На основі загальної оцінки Суд підсумував, що перша заявниця мала необхідний статус за статтею 34 Конвенції (пункти 89–90 рішення).

2. У контексті питання непрямой провокації, а саме ситуації, у якій особа безпосередньо не контактує з працівниками поліції, які працюють під прикриттям, проте залучається до вчинення правопорушення співучасником (Н. А.), якого

безпосередньо спровокували органи поліції на вчинення злочину, на основі ретельного аналізу своєї попередньої усталеної практики Суд навів тест для оцінки непрямой провокації: (а) чи було передбачуваним для поліції, що особа, безпосередньо схиляється до вчинення злочину, буде контактувати з іншими особами для участі у злочині; (b) чи визначалася діяльність цих осіб також поведінкою поліцейських (c) чи розглядали національні суди цих осіб як співучасників злочину (пункт 117 рішення).

3. У підсумку Суд підтвердив та застосував свою методологію розгляду справ щодо провокації (*Bannikova v. Russia* (§§ 37–65) та *Matanović v. Croatia* (§§ 131–135)). Так, у разі твердження про провокацію Суд, по-перше, намагається встановити, чи мала місце провокація (змістовний критерій провокації (*substantive test of incitement*)). У випадку, якщо на основі наявної інформації відповідно до змістовного критерію підбурювання Суд із достатнім ступенем визначеності встановить, що національні органи розслідували діяльність заявника головним чином у пасивний спосіб та не провокували його/її до вчинення злочину, цього, як правило, достатньо для того, щоб Суд дійшов висновку, що наступне використання у кримінальному провадженні доказів, отриманих щодо заявника із застосуванням негласних слідчих (розшукових) дій не порушує питання за пунктом 1 статті 6 Конвенції. У разі якщо висновки Суду за змістовним критерієм не є переконливими (у зв'язку з відсутністю інформації в матеріалах справи, відсутністю розкриття чи суперечності в тлумаченні сторонами подій) або підтверджено, що заявника / заявницю було спровоковано / підбурено, тоді як наступний крок, а саме до процесуального критерію підбурювання / провокації (*the procedural test of incitement*), Суд має оцінити, чи були висновки національних судів зроблені відповідно до вимог Конвенції. Як уже зазначено у справі *Furcht* це, зокрема, охоплює виключення всіх доказів, отриманих у результаті підбурювання / провокації чи аналогічних наслідків (пункти 111–124 рішення).

Застосовуючи цю методологію до скарг першого та другого заявників, Суд погодився з національними судами, що Н. А. (безпосередньо) та другий заявник (не безпосередньо) були спровоковані поліцією до вчинення злочинів, за які їх пізніше засудили. Однак лише пом'якшення покарань без вилучення всіх доказів, отриманих у результаті провокації чи застосування процедури з аналогічними наслідками, не відповідало вимогам тесту щодо провокації, у зв'язку із чим Суд дійшов висновку про порушення пункту 1 статті 6 Конвенції. На відміну від цього, ґрунтуючись на наявних матеріалах, Суд погодився з національними судами, що третього заявника не було спровоковано. Цього було достатньо для висновку Суду про відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) щодо першого і другого заявників.

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо третього заявника.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 15 жовтня 2020 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

ВОКНОНКО v. Georgia (№ 6739/11)

Обставини справи

Справа стосувалася тверджень заявника про зловживання службовим становищем працівниками поліції під час затримання, а також проведення його освідування. За офіційною версією подій, 27 вересня 2008 року заявника затримали в аеропорту Тбілісі після того, як поліція отримала інформацію, що він намагався незаконно ввезти в країну наркотичні речовини. Далі було проведено обшук заявника та знайдено в його задньому проході жовтий контейнер із наркотичною речовиною.

Згодом заявникові офіційно пред'явили обвинувачення в незаконному володінні та перевезенні наркотичних речовин у великому розмірі, і суддя ухвалив рішення про його досудове тримання під вартою. У ході допитів заявник вказував про свою невинуватість і стверджував, що наркотичні речовини йому підкинули працівники поліції. Зазначив, що вони його били, змушувати роздягатись і присідати, а самі знімали це на мобільні телефони. Заявник також повідомив, що було двічі проведено огляд його заднього проходу і що, коли він повернувся до тям після втрати свідомості під час другого огляду, йому розповіли про знайдені наркотики.

У червні 2009 року заявника було визнано винним, і вирок підтримав суд апеляційної інстанції. Суди головним чином посилалися на факт вилучених наркотиків та показання трьох офіцерів поліції і перекладача, що був присутній під час обшуку, які підтвердили свої досудові показання, заперечивши будь-яке катування. Суди відхилили твердження заявника про жорстоке поводження та процесуальні порушення як необґрунтовані.

Клопотання заявника про медичний огляд, подані до прокуратури, були відхилені так само, як і заяви про порушення кримінального провадження проти працівників поліції, що його затримували.

Досі триває розслідування за фактом зловживання службовим становищем, розпочате прокуратурою ще у 2013 році.

Це рішення є цікавим саме в аспекті порушення права заявника на справедливий суд у зв'язку із використанням доказів для його засудження, отриманих у результаті жорстокого поводження, а тому опис оцінки Суду містить аргументацію останнього саме щодо цього аспекту скарги заявника (прим. автора).

Оцінка Суду

ЄСПЛ зазначив, що головною підставою для засудження заявника були речові докази, а саме вилучені наркотики, показання трьох працівників поліції, які проводили обшук заявника, та присутнього тоді перекладача. Оцінка таких доказів національними судами, а також спосіб, у який їх було отримано, мали ключове значення для забезпечення процесуальної справедливості суду в цілому

(див. *Kobiashvili v. Georgia* (no. 36416/06, §§ 60 з наступними посиланнями, 14 березня 2019 року, а також *Megrelishvili v. Georgia* [Комітет], no. 30364/09, §§ 33–39, 7 травня 2020 року) (пункт 94 рішення).

ЄСПЛ підкреслив, що аргумент заявника стосовно способу, в який працівники поліції отримали наркотичні речовини, був двозначним. По-перше, він вказував, що обшук проведено в нелюдський і такий, що принижує людську гідність, спосіб, а тому основні докази – наркотики були отримані в результаті жорстокого поводження. По-друге, він стверджував, що наркотики були підкинуті працівниками поліції і що національні суди належним чином не оцінили його твердження щодо цього. Хоча аргументи заявника видаються дещо заплутаними, оскільки було незрозуміло, про що він вказував: що наркотики були вилучені в ході огляду заднього проходу чи підкинуті. Суд зауважив, що сам факт проведення обшуку з роздяганням не оскаржувався сторонами. Позиція прокуратури під час судового розгляду була такою, що наркотики вилучені із заднього проходу заявника під час обшуку. З цього випливає, що національні суди мали детально розглянути принаймні перший аспект двозначного захисту заявника, а саме його твердження, що речові докази були отримані в результаті жорстокого поводження, а тому є недопустимими (пункт 95 рішення).

Що стосується скарги заявника про використання доказів, отриманих, як стверджувалося, в результаті жорстокого поводження, ЄСПЛ зауважив, що він не зміг на основі наявних матеріалів встановити порушення статті 3 Конвенції в матеріальному аспекті. Однак, як вище зауважив Суд у цьому рішенні, відсутність таких матеріалів була пов'язана з висновком за процесуальним аспектом статті 3 Конвенції, що національні суди в ході кримінального провадження належним чином не розглянули його аргументу про незаконність обшуку з роздяганням, що мав принизливий і нелюдський характер. Такий висновок рівною мірою актуальний для розгляду скарги заявника за пунктом 1 статті 6 Конвенції стосовно несправедливості судового розгляду. Заявник надав достатньо переконливі факти наявності реальних доказів, які можуть бути отримані в результаті жорстокого поводження. Такі докази лягли в основу його засудження. Фактично, за відсутності протоколу обшуку з роздяганням заявника, матеріали справи не містили достатньо вагомих доказів. З цієї точки зору, не розглянувши належним чином твердження заявника стосовно огляду заднього проходу та способу проведення обшуку з роздяганням, національні суди належним чином не розглянули головних аргументів заявника щодо незаконності використання отриманих таким чином доказів. Тому суди не змогли оцінити якості доказів і того, чи обставини, в які вони були отримані, викликали сумнів у їх достовірності й точності (див. *Mehmet Duman v. Turkey*, no. 38740/09, §§ 45–46, 23 жовтня 2018 року; *Abdulkadyrov and Dakhtayev v. Russia*, no. 35061/04, §§ 79–81, 10 липня 2018 року; та *Turbylev v. Russia*, no. 4722/09, § 87, 6 жовтня 2015 року) (пункт 96 рішення).

Дійсно, Уряд вказував, що обставини обшуку були предметом судового контролю в рамках окремого провадження в межах судового нагляду після обшуку. Однак, навіть якщо припустити, що суди, розглядаючи кримінальне обвинувачення

проти заявника, могли, за певних умов, що забезпечують змагальний характер кримінального провадження, посилатись на наступний судовий нагляд щодо обшуку, ЄСПЛ вже встановлював у справах *Kobiashvili* та *Megrelishvili*, що судовий нагляд після обшуку не був адекватним і достатнім для цілей встановлення обставин обшуку та оскарження достовірності й належності доказів (див. *Kobiashvili*, §§ 67–69 та *Megrelishvili*, § 35) (пункт 97 рішення).

Підсумовуючи, ЄСПЛ визнав, що стверджуваний спосіб, у який були отримані ключові докази проти заявника, міг поставити під сумнів їх достовірність та належність / точність. З огляду на важливість цих доказів ЄСПЛ вказав, що в сукупності недостатній судовий нагляд за тим, у який спосіб було здійснено обшук із роздяганням, а саме нерозгляд національними судами аргументів заявника про обшук, який був принизливим, та слабкість підтверджуючих доказів була такою, що заподіяла непоправної шкоди загальній справедливості провадження.

ЄСПЛ у зв'язку із цим констатував порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 3 Конвенції у процесуальному аспекті (заборона катування).

Відсутність порушення статті 3 Конвенції у матеріальному аспекті.

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Відсутність порушення пункту 1 та підпункту «е» пункту 3 статті 6 Конвенції стосовно надання допомоги перекладача.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 22 жовтня 2020 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

FELIX GUȚU v. The Republic of Moldova (№ 13112/07)

Обставини справи

Справа стосувалася звільнення працівника після кримінального провадження, порушеного проти нього за привласнення / розкрадання майна. Заявник скаржився, що було порушено його право на презумпцію невинуватості.

26 серпня 2003 року прокуратура порушила проти заявника провадження за підозрою у розкраданні коштів, що належать державному підприємству М.

2 грудня 2003 року прокуратура припинила провадження проти заявника. Упродовж розслідування було встановлено, що заявник задля отримання необґрунтованого відшкодування витрат на відрядження надав фальшивий рахунок на компенсацію витрат за проживання в готелі, коли він сплатив лише половину суми, зазначеної в рахунку. Прокурор виснував, що факт привласнення коштів не був доведений, оскільки заявник одразу після відмови бухгалтерії у відшкодуванні його витрат просив про вирахування необґрунтованих витрат із суми заробітної плати. Крім того, зазначена сума в рахунку не перевищувала максимально допустимої суми, на яку заявник мав право згідно з правилами відшкодування витрат на відрядження.

23 березня 2005 року заступник Генерального прокурора скасував рішення про припинення провадження та направив справу на подальше розслідування. 20 травня 2015 року прокурор вдруге припинив провадження, тому що обвинувачення проти заявника підпадали під дію Закону про амністію від 2004 року.

18 серпня 2005 року заявника звільнили з підприємства М. за крадіжку, вказуючи, що кримінальне провадження встановило факт незаконного привласнення коштів.

Заявник оскаржив своє звільнення до суду. Він вказав, що жодного судового рішення, яким би було встановлено факт розкрадання коштів, ухвалено не було. Суд відхилив скаргу заявника, підкресливши, що, хоча заявник добровільно повернув кошти, він погоджується на застосування амністії в його справі, по суті визнав взяття коштів у роботодавця, а тому його звільнення було законним.

Апеляційний суд, навпаки, задовольнив позов заявника. Суд визнав, що звільнення заявника відбулося на порушення підпункту «j» частини 1 статті 86 Трудового кодексу, та ухвалив його поновити на роботі. Апеляційний суд зобов'язав його роботодавця сплатити йому суму заробітної плати за 9 місяців вимушеного прогулу у зв'язку з незаконним звільненням та суму коштів у розмірі місячної заробітної плати як відшкодування моральної шкоди.

30 серпня 2006 року Верховний суд скасував рішення Апеляційного суду за результатами розгляду касаційної скарги підприємства М. та підтримав рішення суду першої інстанції.

Оцінка Суду

Пункт 2 статті 6 Конвенції (презумпція невинуватості)

Заявник стверджував, що його кримінальну відповідальність не було встановлено жодним рішенням суду і що він жодного разу не мав наміру визнати факт вчинення ним кримінального правопорушення.

Він стверджував, що погодився на амністію, не відмовляючись від свого права не свідчити проти себе. Заявник стверджував, що, розглядаючи позов про визнання звільнення незаконним, цивільні суди по суті вирішили питання про його вину у кримінальній справі, через що порушили його право на презумпцію невинуватості.

ЄСПЛ підкреслив, що рішення від 20 травня 2005 року не може вважатися рішенням по суті у кримінальній справі заявника. Цим рішенням прокуратура визнала, що мали місце всі умови для застосування Закону про амністію 2004 року до заявника, однією з яких була його згода. Однак, як зазначив ЄСПЛ, Верховний суд у своєму рішенні від 30 серпня 2006 року вказав, що клопотання заявника про застосування амністії до прокуратури по суті становило визнання ним своєї вини.

Насамперед ЄСПЛ зазначив, що, коли заявникові була надана можливість викласти свою позицію в прокуратурі, він заперечував вчинення стверджуваного правопорушення. Крім того, амністія могла застосовуватися на будь-якій стадії кримінального провадження. Відповідно до статті 275 Кримінального процесуального кодексу застосування амністії виключає, як і строк давності, продовження розслідування.

ЄСПЛ наголосив, що ані положеннями Закону про амністію, ані положеннями Кримінального кодексу чи Кримінального процесуального кодексу прямо не передбачалося попереднє визнання вини як однієї з умов застосування амністії.

Із формулювань цих положень також не вбачалося, що згода підозрюваного на амністію рівноцінна визнанню вини. ЄСПЛ встановив, що згода заявника на амністію не могла розцінюватись як зізнання чи форма самообвинувачення.

Згідно з національним законодавством ЄСПЛ вирішив, що заявник не міг розумно очікувати, що його клопотання про амністію в ході розслідування кримінальної справи буде розцінене як визнання своєї вини. Тому з боку заявника не було свідомої чи обґрунтованої відмови від свого права на презумпцію невинуватості чи не свідчити проти себе. Верховний суд без жодної правової підстави визнав, що його згода на амністію по суті є визнанням вини.

Тому ЄСПЛ дійшов висновку, що, приймаючи рішення 20 травня 2005 року, прокуратура не розглянула по суті кримінальної справи заявника і що заявник не відмовлявся від гарантій справедливого суду, а саме свого права на презумпцію невинуватості чи права не свідчити проти себе. Рішення про припинення кримінального провадження було прийняте у зв'язку з амністією без встановлення вини заявника.

Проте ЄСПЛ знову нагадав, що звільнення від кримінальної відповідальності саме собою не є перешкодою для встановлення цивільної відповідальності

чи відповідальності іншого виду за ті ж самі дії. ЄСПЛ підкреслив, що стосовно заявника не було ухвалено рішення по суті пред'явленого йому обвинувачення і тому можна було висловити сумніви в його невинуватості. Разом із тим варто проводити значущу межу між твердженнями, що будь-яка особа лише підозрюється у вчиненні злочину, і чітким твердженням суду, якщо немає остаточного рішення про засудження, що ця особа вчинила злочин. Заявника було звільнено за підпунктом «j» частини 1 статті 86 Трудового кодексу у зв'язку із вчиненням крадіжки, «що встановлено рішенням суду чи органом влади, уповноваженим накладати адміністративні стягнення». Сам факт того, що цивільні суди підтвердили правову підставу звільнення, незважаючи на припинення кримінального провадження за амністією, становив чітке проголошення вини заявника у вчиненні стверджуваного правопорушення, незважаючи на припинення кримінального провадження проти нього. До того ж у своєму рішенні від 30 серпня 2006 року Верховний суд підкреслив, що клопотання про застосування амністії по суті становило визнання вини. Такий висновок не залишав будь-яких сумнівів у переконанні цивільних судів, що заявник таки вчинив правопорушення.

За таких обставин ЄСПЛ дійшов висновку, що підтвердження цивільними судами законності звільнення заявника за крадіжку та використання відповідних формулювань були несумісними з принципом презумпції невинуватості, а тому в цій справі мало місце порушення пункту 2 статті 6 Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 2 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 20 жовтня 2020 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 7 КОНВЕНЦІЇ (НІЯКОГО ПОКАРАННЯ БЕЗ ЗАКОНУ)

MELNIKOV v. Ukraine (№ 66753/11)

Обставини справи

Справа стосувалася кримінального провадження, порушеного проти заявника у зв'язку із вчиненням злочину організованою групою осіб.

Заявник у справі, В. М., відбуває покарання у виді довічного позбавлення волі.

У червні 2002 року його було затримано за підозрою у викраденні людей з метою викупу та вчиненні низки інших злочинів. Водночас розгляд частини пред'явлених обвинувачень заявникові відбувався в рамках окремого кримінального провадження.

У травні 2010 року суд першої інстанції визнав заявника винним, крім іншого, за вчинення вбивства двох осіб із корисливих мотивів та викрадення людей і призначив покарання у виді 15 років позбавлення волі.

Вирок суду у квітні 2011 року залишено без змін.

Згодом, у січні 2012 року, заявника також було визнано винним у межах іншого кримінального провадження у вчиненні бандитизму, в одинадцяти епізодах вбивства з корисливих мотивів та в низці епізодів викрадення людей з метою викупу, вимагання, грабежу, крадіжки, у самовільному присвоєнні владних повноважень правоохоронних органів та в незаконному володінні зброєю. Цим вирокком заявникові було призначено покарання у виді довічного позбавлення волі.

Суди зарахували майже 8 років досудового тримання заявника під вартою в строк відбуття заявником покарання у вигляді довічного позбавлення волі та відмовились зарахувати цей період у 15-річний строк позбавлення волі, незважаючи на його касаційну скаргу щодо цього.

Посилаючись, зокрема, на пункт 1 статті 6 Конвенції, заявник стверджував, що тривалість кримінального провадження, порушеного проти нього, була необґрунтованою. Крім цього, заявник вказав на порушення своїх прав за статтею 7 Конвенції у зв'язку із відмовою національних судів зарахувати строк його досудового тримання під вартою у строк відбуття ним покарання у вигляді 15 років позбавлення волі.

Оцінка Суду

Щодо скарги заявника за пунктом 1 статті 6 Конвенції

Як указав заявник у цій справі, Суд вже аналізував обґрунтованість тривалості кримінального провадження, в якому він був одним із обвинувачених (див. пункт 35 цього рішення). У справі *Volchkova and Others v. Ukraine* ([Комітет], nos. 14062/05 та 5 інших заявників, 8 червня 2017 року), Суд визнав, що тривалість кримінального провадження щодо заявника – п. Дубового (з 13 серпня 2002 року по 23 квітня 2013 року на двох рівнях юрисдикції) була надмірною, а тому порушувала пункт 1

статті 6 Конвенції. У цій справі період, який слід було взяти до уваги, був навіть трохи довшим (див. пункт 38 цього рішення). На жодні фактичні чи юридичні особливості кримінального провадження, проаналізованого у цій справі, не було звернено уваги Суду, що дало б йому змогу розмежувати оцінку їх обґрунтованості від справи *Volchkova and Others*. Відповідно, для Суду немає підстав для іншого висновку у цій справі.

Таким чином, мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції через надмірну тривалість кримінального провадження.

Щодо скарги заявника за статтею 7 Конвенції

Гарантія, закріплена у статті 7 Конвенції, є ключовим елементом верховенства права. Її слід тлумачити й застосовувати з урахуванням об'єкта та мети, таким чином, щоб забезпечити ефективні гарантії проти свавільного кримінального обвинувачення, засудження та покарання (див. *Del Río Prada v. Spain* [ВП], заява № 42750/09, пункт 77, ЄСПЛ 2013) (пункт 48 рішення).

Стаття 7 Конвенції не обмежується заборонаю ретроспективного застосування кримінального законодавства на шкоду обвинуваченому. У більш загальному сенсі вона також втілює принцип, що лише закон може визначати злочин і передбачати за нього покарання (*nullum crimen, nulla poena sine lege*). Забороняючи, зокрема, поширення сфери існуючих злочинів на дії, які раніше не були кримінальними злочинами, стаття також встановлює принцип, що кримінальне законодавство не має широко тлумачитися на шкоду обвинуваченому, наприклад за аналогією (див. справу *Del Río Prada*, процит. вище, пункт 78) (пункт 49 рішення).

З цього випливає, що правопорушення та відповідні покарання мають бути чітко визначені законом (див., серед іншого, *Rohlena v. the Czech Republic* [ВП], заява № 59552/08, пункт 50, ЄСПЛ 2015). Термін «закон» передбачає якісні вимоги, включаючи вимоги щодо доступності та передбачуваності. Ці якісні вимоги повинні бути дотримані як щодо визначення правопорушення, так і щодо покарання, що є наслідком вчинення відповідного правопорушення. Фізична особа повинна, з формулювання відповідного положення та, якщо це необхідно, за сприяння тлумачення його судами, знати, які дії та бездіяльність можуть призвести до кримінальної відповідальності та яке покарання буде призначене за вчинене діяння та/або бездіяльність (див. *Kafkaris v. Cyprus* [ВП], заява № 21906/04, пункт 140, ЄСПЛ 2008) (пункт 50 рішення).

Усталена практика Суду відмежовує захід, який по суті є «покаранням», та захід, що стосується «виконання» або «приведення до виконання» «покарання». Стаття 7 Конвенції застосовується лише щодо першого (див. справу *Del Río Prada*, згадану вище, пункт 83) (пункт 51 рішення).

Застосування зазначених принципів до цієї справи

У цій справі щодо заявника були застосовані такі покарання: вироком суду від 21 травня 2010 року (справа № 49-1205) – 15 років позбавлення волі за подвійне

вбивство з корисливих мотивів, викрадення людей та низку інших злочинів; вироком суду від 25 січня 2012 року (справа № 62-2222) – довічне позбавлення волі за бандитизм, одинадцять епізодів убивства з корисливих мотивів, викрадення людей з метою викупу та інші злочини (див. пункти 12 та 15 цього рішення) (пункт 52 рішення).

ЄСПЛ підкреслив, що заявник не заперечував ні відповідності цих покарань кримінальному закону, ні доступності або передбачуваності застосованих норм матеріального права. Суть його скарги полягала в тому, що національні суди, відмовившись зарахувати строк його досудового тримання під вартою (майже 8 років) до 15 річного строку позбавлення волі, зарахували цей період до строку довічного позбавлення волі, фактично змінили призначене вироком від 21 травня 2010 року покарання не на його користь (пункт 53 рішення).

У тій частині, що стосується заявника, якого можна зрозуміти так, що національне законодавство широко тлумачилось на його шкоду, варто зазначити, що його скарга не стосувалася тлумачення та застосування матеріального кримінального права як такого, а обмежувалася твердженням про неправильне застосування норм кримінального процесуального права у частині обчислення строку позбавлення волі (пункт 54 рішення).

Беручи до уваги, що різниця між обсягом покарання та способом його реалізації може бути часом неочевидною і залежати від особливостей національної правової системи (див., напр., справу *Kafkaris*, згадану вище, пункт 148), ЄСПЛ не виключає, що те, яким чином застосовуються процесуальні норми, мова про які йде в цій справі, за різних обставин можуть призвести до встановлення більш суворого покарання, ніж те, що передбачене законом. Однак з огляду на зовнішні дані та оцінюючи реальну ситуацію, на яку скаржиться заявник у цій справі, ЄСПЛ не встановив жодних ознак порушення прав заявника відповідно до статті 7 Конвенції (пункт 55 рішення).

Що стосується аргументу заявника, що з ним поводитися інакше, ніж з іншими співвідповідачами, ЄСПЛ зазначив, що, по-перше, це твердження не є чітким та обґрунтованим. Суд узяв до уваги те, що, на відміну від заявника, двоє інших обвинувачених, строк досудового тримання під вартою яких було враховано до загального строку відбуття покарання згідно з вироком від 21 травня 2010 року, не були додатково засуджені вироком від 25 січня 2012 року (див. пункти 12 та 15 цього рішення) і що заявник не пояснив, чому він вважав, що був в аналогічній ситуації, незважаючи на таку різницю. По-друге, на думку ЄСПЛ, цей аргумент не має великого значення щодо законності покарання заявника у розумінні статті 7 Конвенції (пункт 56 рішення).

З тієї ж причини ЄСПЛ визнав невідповідним аргумент заявника – який у будь-якому разі виглядає заплутаним та необґрунтованим – про те, що його шанси на помилування президентом будуть зруйновані внаслідок обрання такого підходу національних судів до обчислення його 15-річного строку позбавлення волі (див. пункти 45 та 46 цього рішення) (пункт 57 рішення).

На думку ЄСПЛ, у цій справі заявник переконливо не продемонстрував, що підхід національних судів до обчислення строку покарання у виді 15 років позбавлення волі у справі № 49-1205 призвів до посилення суворості покарання або фактично вплинув на його ситуацію (пункт 58 рішення).

Тому ЄСПЛ визнав, що заявник не обґрунтував своєї скарги, та відхилив її відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції як явно необґрунтовану (пункт 59 рішення).

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження проти заявника.

Скаргу заявника за статтею 7 Конвенції ЄСПЛ відхилив як явно необґрунтовану (ніякого покарання без закону).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 22 жовтня 2020 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 8 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО І СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ)

C v. Croatia (№ 80117/17)

Обставини справи

Справа стосувалася захисту прав дитини під час провадження з розгляду питання стосовно опіки батьків. Заявник у цій справі 2006 року народження, а його інтереси в Суді представляли мати А. та юрист.

У січні 2010 року рішенням суду шлюб батьків заявника було розірвано. Місце проживання заявника визначено з його матір'ю А., а батькові В. було надано право на побачення з ним.

Пізніше мати заявника звинуватила його батька у сексуальному розбещенні дитини та клопотала про припинення контакту заявника з ним; проте її клопотання було відхилене у зв'язку з невстановленням вчинення батьком заявника стверджуваних дій.

Після тверджень матері заявника про його сексуальне розбещення в рамках адміністративного та судових проваджень у жовтні 2012 року було підготовлено експертний висновок, у якому, зокрема, вказувалось, що мати завдавала заявникові емоційних образ. На основі цього звіту його батько звернувся з проханням про надання йому права на опіку над дитиною, яке було задоволене судом у червні 2015 року та підтримане в апеляційному порядку («другий етап проваджень»).

Мати ініціювала третій етап проваджень, коли заявник повернувся до неї в червні 2016 року, втікши від батька, з яким він перебував на виконання судового рішення. У 2019 році соціальний центр, що був залучений до справи, запропонував тимчасово помістити заявника до дитячого будинку, проте суди відхилили це клопотання.

Заявник скаржився, що під час другого етапу проваджень та впродовж наступного виконання рішення про опіку йому не було призначено опікуна *ad litem*³ для представництва та захисту його інтересів; не було надано можливості бути заслуханим / почутим під час цих проваджень і що рішення про надання права опіки його батькові без жодної підготовки та адаптаційного періоду не відповідало його найкращим інтересам, що суперечило статті 8 Конвенції.

Оцінка Суду

Загальні принципи

ЄСПЛ нагадав, що стаття 8 Конвенції вимагає дотримання органами влади справедливого балансу між інтересами дитини та її батьками і що під час процесу урівноваження особлива увага має бути приділена найкращим інтересам дитини, які, залежно від характеру та серйозності, можуть переважати над правами батьків.

³ «Guardian ad litem» - опікун, призначений судом (пер. з англ.).

Зокрема, мати / батько не мають права згідно зі статтею 8 Конвенції вживати таких заходів, що можуть заподіяти шкоду здоров'ю чи розвитку дитини (див. *Sahin v. Germany* [ВП], no. 30943/96, § 66, ECHR 2003-VIII; *Sommerfeld v. Germany* [ВП], no. 31871/96, § 64, ECHR 2003-VIII (витяги)). Із цією метою Суд мав з'ясувати, чи провели національні суди комплексний аналіз усієї сімейної ситуації разом із низкою таких аспектів, як фактичний, емоційний, психологічний, матеріальний / майновий та медичний, і чи забезпечили збалансовану та розумну оцінку відповідних інтересів кожної особи, виявляючи постійний інтерес з визначення / пошуку такого рішення, яке б відповідало найкращим інтересам дитини (див. *Neulinger and Shuruk v. Switzerland* [ВП], no. 41615/07, § 139, ECHR 2010, та *Antonyuk v. Russia*, no. 47721/10, § 134, 1 серпня 2013 року) (пункт 72 рішення).

ЄСПЛ також нагадав, що, хоча стаття 8 Конвенції не містить явних процесуальних вимог, процес прийняття рішення має бути справедливим і таким, що забезпечує належну повагу до інтересів, гарантованих статтею 8 Конвенції (див., напр., *T. P. and K. M. v. the United Kingdom* [ВП], no. 28945/95, § 72, ECHR 2001-V (витяги)). Крім цього, у низці справ щодо дітей Суд розглядав питання, чи були батьки достатньою мірою залучені до процесу прийняття рішення, для того, щоб установити, чи мало місце порушення статті 8 Конвенції (див., напр., *Sommerfeld*, згадану вище, §§ 66–75, та *Sahin*, згадану вище, §§ 68–78). ЄСПЛ вже попередньо зазначав, що такі ж міркування мають *mutatis mutandis* застосовуватись і до дітей – як у судовому, так і в адміністративному провадженні стосовно їхніх прав за статтею 8 Конвенції. Зокрема, в таких справах не можна сказати, що діти, здатні формулювати власні думки, були достатнім чином залучені до процесу прийняття рішення у разі, якщо їм не було надано можливості бути заслуханими і тим самим висловити свої погляди відповідно до свого віку та зрілості (див. *M. and M. v. Croatia*, no. 10161/13, §§ 171 та 181, ECHR 2015 (витяги)) (пункт 73 рішення).

Застосування зазначених принципів до цієї справи

Суд зазначив, що суть у цій справі полягала у скарзі заявника на те, що другий етап провадження з опіки та процес виконання рішення, здійснюваного органами влади, не відповідали вимогам статті 8 Конвенції, у результаті чого не було взято до уваги його найкращих інтересів (пункт 74 рішення).

Стосовно першої частини скарги заявника Уряд зазначив про відсутність необхідності в наданні можливості заявникові бути заслуханим у суді, оскільки залученим органам влади і так було зрозуміло, що він бажав проживати разом зі своєю матір'ю. Крім того, органи влади стверджували, що заявник не потребував спеціального опікуна *ad litem* в рамках провадження щодо опіки, оскільки він не був стороною цього провадження (пункт 75 рішення).

У зв'язку із цим Суд підкреслив, що Закон про сім'ю 2003 року, застосовний на час подій у справі заявника, покладав обов'язок на компетентні соціальні органи призначити спеціального опікуна *ad litem* у справах, у яких інтереси дитини вступали в конфлікт з інтересами її батьків (див. статтю 167 цього Закону). У цьому контексті варто послатися також на статтю 10 Європейської конвенції про здійснення прав

дітей, яка набула чинності для Хорватії 1 серпня 2010 року і передбачала, що представник має діяти належним чином від імені дитини, шляхом надання їй інформації та пояснень, визначення поглядів дитини та представлення їх у суді. Зокрема, Керівні принципи КМ РЄ щодо правосуддя, дружнього до дітей (the Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Child-Friendly Justice) спрямовані на забезпечення того, щоб у разі суперечності інтересів батьків та дітей призначався чи опікун *ad litem*, чи інший незалежний представник для представництва поглядів та інтересів дитини та її інформування про суть провадження (пункт 76 рішення).

У світлі вищенаведених національних і міжнародних правових стандартів Суд не міг погодитися з Урядом, що не було необхідним призначення спеціального опікуна *ad litem* заявникові лише тому, що він офіційно не був стороною провадження у провадженні з опіки. Навпаки, ЄСПЛ підкреслив, що ситуація заявника – дитини розлучених батьків, які вирішують питання щодо її опіки, видається одним із прикладів справ, у яких діти можуть потребувати спеціальних опікунів *ad litem* для захисту своїх інтересів, пояснень про судові провадження, ухвалені рішення та їхні наслідки, а також підтримувати зв'язок між суддею та дитиною загалом. Однак заявникові жодного разу не було надано такого опікуна в рамках другого етапу проваджень, ці функції було покладено на його матір (пункт 77 рішення).

Далі ЄСПЛ розглянув питання про те, чи було надано заявникові – на час подій 9-річній дитині, можливість бути заслуханим під час другого етапу проваджень компетентним судом. У зв'язку із цим ЄСПЛ зауважив, що стаття 86 Закону про сім'ю 2003 року, чинна на час подій, передбачала, що дитина вправі висловлювати свою думку в ході провадження, пов'язаного з прийняттям рішення про її право чи інтерес. Крім цього, цією статтею передбачалося, що поглядам дитини варто приділяти належну увагу відповідно до її віку та зрілості. Такий обов'язок заслухати дитину був посилений Законом про сім'ю 2015 року. ЄСПЛ знову нагадав, що відповідно до чинних міжнародних стандартів у будь-якому судовому чи адміністративному провадженні стосовно прав дитини за статтею 8 Конвенції діти, здатні формулювати власні думки, мають достатньою мірою бути залучені до процесу прийняття рішення, їм повинна бути надана можливість бути заслуханими і висловити свою думку (див. *M. and M.*, цит. вище, §§ 171 та 181; *M. K. v. Greece*, no. 51312/16, §§ 74 та 91, 1 лютого 2018 року; див. також §§ 53 та 73 цього рішення) (пункт 78 рішення).

У цій справі жоден із судових органів при вирішенні питання опіки не заслухав заявника. Уряд у цій частині стверджував, що відповідне законодавство не передбачало обов'язку прямого залучення дитини і що в будь-якому разі відповідні органи влади були добре обізнані про бажання заявника жити зі своєю матір'ю (пункт 79 рішення).

ЄСПЛ не переконав аргумент Уряду. З точки зору відповідних правових стандартів із зазначеного питання у цій справі Суд не побачив достатнього пояснення того, чому національні суди не розглянули можливості прямого

залучення заявника до провадження та не надали жодних причин, чому його не було заслухано (див. *M. and M.*, цит. вище, §§ 184–85). Потенційна необхідність у безпосередній участі заявника була особливо важливою з огляду на недоліки в його представництві, як указано вище (див. *N. Ts. and Others*, цит. вище, § 80) (пункт 80 рішення).

На думку Суду, недосконале представництво та ненадання представника у відповідному порядку разом із незаслуховуванням думки заявника заподіяли непоправної шкоди процесу прийняття рішення. Такий висновок усуває необхідність Суду у з'ясуванні, чи були належним чином оцінені найкращі інтереси заявника під час ухвалення рішення про опіку на користь його батька без жодного періоду підготовки чи адаптації та чи було виконання цього рішення сумісне зі статтею 8 Конвенції (див. *E. S. v. Romania and Bulgaria*, no. 60281/11, § 82, 19 липня 2016 року) (пункт 81 рішення).

Без шкоди будь-якому майбутньому рішенню національних судів, яке можуть ухвалити суди в цій справі (див. *E. S. v. Romania and Bulgaria*, цит. вище, § 82), розгляд якої національними судами ще триває, вказані вище недоліки призвели до висновку Суду про порушення статті 8 Конвенції в частині права заявника на повагу до його сімейного життя (пункт 82 рішення).

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 8 жовтня 2020 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

КОУСНЕВ v. Bulgaria (№ 32495/15)

Обставини справи

Ця справа стосувалася тверджень заявника, що він був біологічним батьком дитини, народженої поза шлюбом, і скарг, що його позов щодо визнання батьківства був відхилений із підстав визнання батьківства щодо дитини новим чоловіком її матері.

Починаючи з 2003 року заявник спільно проживав із жінкою С.; у 2005 році вона завагітніла, проте пара розлучилася у жовтні того ж року.

У 2006 році С. народила сина. За твердженнями заявника, між ним та матір'ю дитини було розуміння, що він був батьком дитини; заявник постійно бачився із сином, який називав його татом, проте заявник не вживав заходів для визнання свого батьківства, оскільки мати дитини заперечувала проти цього.

Із 2010 року С. співпроживала з іншим чоловіком – Г. У 2012 році вони одружилися.

У 2013 році заявник звернувся до нотаріуса із заявою про визнання батьківства дитини. Наступного місяця Г. висловив своє бажання усиновити дитину. Заявник звернувся до суду з клопотанням про зупинення процедури усиновлення, оскільки він уже визнав батьківство щодо дитини. Органи реєстрації актів цивільного стану поінформували матір хлопчика про наміри заявника визнати батьківство. Вона заперечила проти цього, що мало наслідком визнання батьківства заявника недійсним.

Того ж дня Г. нотаріально засвідчив бажання визнати своє батьківство щодо дитини. Її мати не заперечувала, і таке визнання набуло чинності.

Заявник звернувся до суду із заявою про встановлення батьківства. Суд зазначив, що Г. визнав батьківство щодо дитини, відомості про нього були внесені до свідоцтва про народження хлопчика, а мати не заперечувала проти цього. Як наслідок, позов заявника визнали неприйнятним, тому що правовідносини «батьки – дитина» вже були встановлені.

У 2014 року заявник звернувся із позовом про визнання Г. таким, що не був батьком дитини. Позов визнали неприйнятним, оскільки заявник не був суб'єктом оскарження батьківства, визнаного іншим чоловіком, ними могли бути лише мати чи дитина. Це рішення підтримали в порядку апеляційного оскарження. Касаційну скаргу заявника в лютому 2015 року також було відхилено.

Тим часом заявник звернувся до місцевої прокуратури та місцевого департаменту соціального захисту із проханням подати позов про скасування визнання Г. батьківства. Прокуратура відмовила в цьому, оскільки позови заявника були спрямовані на досягнення такого ж результату. Департамент соціального захисту визнав, що такі дії можливі лише за умови необхідності цього в інтересах дитини, зокрема якщо вона перебуває в небезпеці, однак у цій справі цього встановлено не було.

У 2015 році заявник порушив другий етап провадження щодо визнання Г. небіологічним батьком дитини, однак національні суди вказували, що згідно із Сімейним кодексом стверджуваному біологічному батькові не дозволялось оскаржити визнання батьківства іншим чоловіком.

11 квітня 2016 року Верховний касаційний суд зазначив, що дитина проживала разом зі своєю матір'ю та Г., який був його законним батьком, а тому оскарження законно встановлених правовідносин «батьки – дитина» не відповідали інтересам останньої.

Посилаючись на статтю 8 Конвенції, заявник стверджував, що національне законодавство не дозволяло біологічному батькові дитини оскаржити рішення про визнання батьківства іншим чоловіком та намагатися визнати дитину своєю.

Оцінка Суду

ЄСПЛ вказав, що він має розглянути питання про те, чи забезпечили органи влади справедливий баланс між різними державними і приватними інтересами, про які йде мова, та якість процесу прийняття рішень, що призвів до прийняття цих самих рішень.

Стосовно наведених органами влади підстав Суд підкреслив, що обґрунтування Верховного касаційного суду та департаменту соціального захисту в цій справі (а саме ризик порушення емоційного та сімейного балансу і відсутність старанності заявника у визнанні свого батьківства) та мета, покладена в основу національного законодавства (зокрема, надання пріоритету правовідносинам «батьки – дитина», які відповідають соціальній та сімейній реальності), в принципі, могли б виправдати обмеження можливості встановлення біологічного батьківства.

Проте Суд зауважив, що з урахуванням усіх відповідних інтересів варто також узяти до уваги й інші фактори. Таким чином, незважаючи на твердження заявника про тривалі стосунки з дитиною С., яка, як він указував, називала його татом, ані департамент соціального захисту, ані Верховний касаційний суд не намагалися розглянути стосунки, що склалися між заявником і дитиною, а також їх важливість для них обох. Верховний касаційний суд критикував заявника за невизнання батьківства щодо дитини впродовж семи років, але так само не визнав за необхідне оцінити пояснення заявника, що він діяв так на прохання матері дитини, а не через відсутність інтересу до неї.

Крім цього, всупереч висновку Верховного касаційного суду, за яким заявник сам створив ситуацію, на яку скаржився, той факт, що він не визнавав дитини протягом декількох років, найімовірніше, не вплинув на його здатність визнати батьківство відповідно до національного права, оскільки можливість визнання батьківства щодо дитини не була обмежена строками позовної давності та могла бути реалізована в будь-який момент за умови, що жодних правовідносин «батьки – дитина» встановлено не було.

Тому заявник міг це реалізувати у квітні 2013 року; урахувавши заперечення матері, він надалі звернувся із позовом про визнання батьківства, що, як правило,

давало змогу перевірити його біологічне батьківство. Його позов, зрештою, не був розглянутий у зв'язку із визнанням батьківства Г., про яке заявника не було поінформовано і проти якого він не міг заперечити згідно з національним законодавством. Однак Верховний касаційний суд не врахував цих обставин у своєму рішенні від 11 квітня 2016 року.

Що стосується процесу прийняття рішення в цій справі ЄСПЛ вказав, що хоча департамент соціального захисту, як видається, детально вивчив факти, зокрема шляхом відвідин дитини вдома, перед тим як дійти висновку, що не в інтересах дитини було ставити під сумнів правовідносини «батьки – дитина» щодо чоловіка матері, заявник не зміг узяти участі в цьому процесі та захистити свої права. Йому стало відомо про відмову департаменту лише зі звичайних листів, а не з обґрунтованого рішення, яке заявник міг оскаржити до суду. Дійсно, згідно із застосовним законодавством, вирішуючи питання, чи реалізовувати своє право оскарження батьківства, департамент соціального захисту мав урахувати найкращі інтереси дитини, проте при цьому не мали братись до уваги різні інтереси, про які йшла мова, особливо інтереси стверджуваного біологічного батька.

Варто визнати, що заявник мав можливість звернутися із позовом до цивільних судів про оскарження визнання батьківства та представляти свою справу у змагальному провадженні. Однак національні суди не спромоглися провести детального розгляду ситуації шляхом заслуховування відповідних сторін, зокрема й дитини. Крім того, Верховний касаційний суд у своєму рішенні від 11 квітня 2016 року посилався на висновки департаменту соціального захисту дворічної давності, які були надані без достатніх гарантій щодо інтересів заявника, що не дало змоги збалансувати відповідні інтереси.

Таким чином, заявник безуспішно намагався визнати своє батьківство щодо дитини шляхом подання, зокрема, нотаріально засвідченої заяви, ініціюванням декількох етапів судових проваджень та зверненнями до прокуратури і органів соціального захисту. Хоча національні органи та суди у своїх рішеннях навели конкретні причини, які, на їхню думку, виправдовували відмову у наданні дозволу заявникові встановити своє батьківство, процес прийняття цих рішень, як вбачається, не гарантував належного захисту інтересів заявника та не дав змоги детально оцінити факти і збалансувати відповідні інтереси. Як наслідок, ЄСПЛ визнав, що, незважаючи на широкі межі свободи розсуду, наданої державам у таких справах, право на повагу заявника до його приватного життя було порушено.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 13 жовтня 2020 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 9 КОНВЕНЦІЇ (СВОБОДА ДУМКИ, СОВІСТІ І РЕЛІГІЇ)

PEROVY v. Russia (№ 47429/09)

Обставини справи

Ця справа стосувалася православного обряду освячення в класі, проведеного в Росії.

Заявниками є подружня пара (перший і другий заявники) та їхній син (третій заявник), які не були членами / представниками / прихильниками Російської Православної Церкви. Заявники стверджували, що їхній син був змушений брати участь в обряді, коли пішов до школи у віці 7 років, а їм про цей обряд нічого не було відомо, і скаржилися, що їхнє право на забезпечення освіти сина відповідно до їхніх релігійних переконань не було дотримане.

Заявники є громадянами Росії та належали до Церкви Співдружності Христа (the Church of the Community of Christ).

З вересня 2007 року в муніципальній школі, у якій третій заявник розпочинав свій новий навчальний рік, було проведено православний обряд освячення, організований деякими батьками учнів. Перед початком уроків у класній кімнаті, де був і третій заявник, священник у відповідному вбранні – батько одного з учнів, приблизно протягом 20 хвилин проводив обряд. Він роздавав паперові ікони й молився, а потім запросив дітей поцілувати розп'яття.

Заявники не були поінформовані щодо майбутнього обряду. Вони стверджували, що це глибоко збентежило їхню дитину, і вказали, що інші діти змусили їхнього сина поцілувати розп'яття, а за те, що він не хрестився, побили його.

Другий заявник того ж дня поскаржився на інцидент до прокуратури та подав заяву про відкриття кримінального провадження у зв'язку зі стверджуваним побиттям.

Національні органи влади негайно розпочали розслідування та дійшли висновку, що права першого та другого заявників були порушені, оскільки обряд відбувався без їхньої згоди. Органи влади також порушили дисциплінарне провадження стосовно вчителя, який був присутній на уроці. Місцевий департамент з освіти офіційно оголосив директорові школи догану за порушення конституційного права учня на свободу віросповідання.

Крім цього, заявники звернулися до суду з вимогою про стягнення відшкодування шкоди зі школи. Після заслуховування всіх учасників справи суди відмовили в задоволенні позову. Вони дійшли висновку, що обряд відбувся в позаурочний час за ініціативи православних батьків і, по суті, був помилкою вчителя школи.

Заявники скаржилися, що обряд порушив їхні права за статтею 9 Конвенції, а перший та другий заявники як батьки вказали на порушення статті 2 Першого протоколу до Конвенції у забезпеченні освіти їхнього сина згідно з їхніми релігійними переконаннями.

Оцінка Суду

Стаття 2 Першого протоколу до Конвенції (право на освіту)

ЄСПЛ підкреслив, що обряд освячення був релігійною церемонією зі значним духовним і символічним значенням у традиціях православ'я в Росії. Цілком зрозуміло, що для першого та другого заявників, які були прихильниками іншої християнської конфесії, сама лише присутність їхньої дитини під час обряду без їх попереднього повідомлення може з суб'єктивної точки зору демонструвати неповагу держави до їхніх релігійних переконань.

Однак з об'єктивної точки зору обряд освячення являв собою поодинокий випадок у вихованні третього заявника, обмежений в обсязі та часі. Хоча й викликає співчуття той факт, що батьки не були поінформовані про обряд, жодних доказів, окрім тверджень заявників, що третій заявник був підданий ідеологічній пропаганді чи примушуванню або що йому було спричинено страждання, не було.

Що більш важливо, національні органи влади діяли у відповідь на скарги заявників оперативної та адекватної, визнавши порушення їхніх прав, що дало ясно зрозуміти, що цей інцидент не повториться. Крім того, у рамках цивільного провадження національні суди ретельно розглянули вимоги заявників і надали детальне обґрунтування для відмови в їх задоволенні.

Відповідно, ЄСПЛ визнав, що стосовно першого та другого заявників не було порушено статтю 2 Першого протоколу до Конвенції, і що за статтею 9 Конвенції інших питань не виникає.

Стаття 9 Конвенції (право на свободу релігії та віросповідання)

Вирішуючи питання стосовно меж розгляду цієї справи, ЄСПЛ визнав, що третій заявник, як і інші особи, що постраждали від ствердженого порушення їхнього права на свободу віросповідання до досягнення повноліття, мав право на подання скарги від свого імені незалежно від батьків.

ЄСПЛ зазначив, що муніципальна школа в цій справі дійсно сприяла колективній реалізації / здійсненню російськими православними віруючими свободи вираження своїх релігійних поглядів. Однак не було жодних доказів того, що зміст обряду / церемонії був передбачений або контрольований освітніми органами влади, включений до змісту шкільної програми чи був обов'язковою шкільною вимогою. Участь держави в цій справі не виходила за межі надання приміщення муніципальної школи домінуючій релігійній групі для проведення незначного заходу одноразового характеру без жодних намірів ідеологізації. На думку національних органів влади, ця подія головним чином була, по суті, помилкою вчителя школи, і її негайно виправили шляхом конкретних рішень і санкцій.

Участь третього заявника не виходила за межі простої присутності на обряді / церемонії. Зокрема, не оскаржувався той факт, що, хоча всі були запрошені поцілувати розп'яття, насправді це робили лише ті, хто дійсно цього хотів, і що третій заявник утримався. З матеріалів справи не вбачалося, що когось із учнів примушували прийняти невеличкі ікони, які священник поклав на парти учнів.

Дійсно, у твердженнях сторін не містилося жодних вказівок про будь-які прямі спроби священника чи вчителя схилити до своєї віри чи змусити когось узяти участь в обряді.

Крім цього, ЄСПЛ вкотре нагадав, що національні органи влади діяли у відповідь на скарги заявника оперативно та належним чином.

ЄСПЛ дійшов висновку, що третього заявника не було змушено до участі у прояві / демонстрації релігійних переконань іншого християнського віросповідання і не було позбавлено можливості притримуватися власних релігійних переконань. Православний обряд, свідком якого був третій заявник, міг викликати в нього певні відчуття суперечності, однак це має розглядатись у більш широкому контексті відкритості та терпимості, які вимагаються в демократичному суспільстві конкуруючих релігійних груп.

Тому в цій справі не було порушено права третього заявника за статтею 9 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення статті 2 Першого протоколу до Конвенції (право на освіту).

Відсутність порушення прав третього заявника за статтею 9 Конвенції (свобода думки, совісті та релігії).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 20 жовтня 2020 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 10 КОНВЕНЦІЇ (СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ)

JECKER v. Switzerland (№ 35449/14)

Обставини справи

Справа стосувалася журналістки, яка скаржилася на те, що її змусили дати показання під час кримінального розслідування щодо незаконного обігу наркотичних засобів і що органи державної влади вимагали від неї розкриття джерела інформації після публікації в газеті статті про дилера «легких» наркотичних засобів, який надав їй інформацію.

Заявниця у справі – Н. Д. – громадянка Швейцарії, яка народилася у 1981 році. Вона проживає в м. Базель (Швейцарія) та є журналісткою.

У 2012 році заявниця опублікувала статтю під назвою «*Zu Besuch bei einem Dealer*» («Відвідування дилера») в регіональній газеті «*Basler Zeitung*». У статті вона написала про наркоторговця, квартиру якого відвідала, зазначивши, що він 10 років займався торгівлею каннабісом та гашишем, його щорічний прибуток становив 12 000 швейцарських франків.

Після публікації статті прокурор розпочав досудове розслідування. На запит правоохоронних органів дати показання заявниця відмовила, посилаючись на право не давати свідчень. Проте прокурор стверджував, що вона не могла заявляти про таке право.

У 2013 році рішенням Кантонального суду клопотання заявниці про нерозголошення своїх джерел інформації було задоволено. Прокурор оскаржив це рішення.

У 2014 році Федеральний Верховний суд встановив, що заявниця не може посилатися на право відмовитися давати показання з огляду на те, що торгівля «легкими» наркотичними засобами є тяжким кримінальним правопорушенням; її свідчення – це єдиний спосіб установити особу, яка вчинила злочин. Посилаючись на баланс, досягнутий у законодавстві між інтересами зацікавлених сторін, Федеральний Верховний суд також установив, що суспільний інтерес у судовому переслідуванні особи за вчинення злочину за обтяжуючих обставин переважає над приватним інтересом заявниці у захисті свого джерела інформації.

Посилаючись на статтю 10 Конвенції, заявниця скаржилася на невинуватене втручання у здійснення її права як журналіста не розголошувати свої джерела інформації.

Оцінка Суду

Стаття 10 Конвенції (свобода вираження поглядів)

Вимога до заявниці давати показання становила «втручання» у здійснення її прав, передбачених статтею 10 Конвенції. Втручання було передбачено Кримінальним

кодексом та Законом про обіг наркотичних засобів, що мало на меті «запобігання злочинам».

Що стосується необхідності втручання в демократичному суспільстві, то метою вимоги до заявниці надати показання під час досудового розслідування злочину було встановлення ймовірно винної особи у скоєнні злочину. Заявниця у справі була єдиною особою, що могла допомогти органам прокуратури встановити особу – дилера наркотичних засобів, який надав їй інформацію для статті. Безперечно, існували законні підстави для притягнення до відповідальності дилера. Ці міркування, без сумніву, стосувалися справи. Однак Суд установив, що для встановлення необхідності розголошення особою джерела недостатньо стверджувати, що за відсутності такого розголошення кримінальне розслідування буде неможливим.

Оцінюючи необхідність заходу для «запобігання злочину», слід було враховувати ступінь тяжкості кримінального правопорушення, що становило основу розслідування. У зв'язку із цим Федеральний Верховний суд та Уряд-відповідач у справі, ймовірно, надали відносно невеликого значення правопорушенню, про яке йдеться у цій справі, і послалися на рішення законодавчого органу про внесення його до переліку злочинів, яким обґрунтовувались винятки із захисту джерел інформації.

Крім того, слід було врахувати, що тема цієї статті могла викликати значний інтерес у суспільстві, оскільки стосувалася того факту, що дилер наркотичних засобів міг бути активним упродовж значного часу, а його діяльність залишалася нерозкритою. У зв'язку із цим наказ про розкриття інформації міг мати негативний вплив на газету, в якій було опубліковано цю статтю і репутація якої внаслідок такого розкриття могла бути підірвана в очах майбутніх потенційних інформаторів /джерел інформації, а також на представників громадськості, які були зацікавлені в отриманні інформації через анонімні джерела.

Таким чином, з огляду на важливий характер захисту джерел інформації журналістів для свободи преси в демократичному суспільстві вимога до журналіста розкривати своє джерело інформації не може бути сумісною зі статтею 10 Конвенції, якщо це не обґрунтовано переважаючою / першочерговою вимогою в інтересах суспільства. Отже, у цій справі підстав для втручання було недостатньо, оскільки правопорушення, про яке йде мова, належало до певної категорії справ або до правового регулювання, що сформульовано в загальних рисах у законодавстві; натомість слід було встановити, що це необхідно за конкретних обставин цієї справи.

Однак у цій справі, встановивши, що особливого значення не слід надавати ні суспільним інтересам, ні власним інтересам заявниці, Федеральний Верховний суд вирішив справу з посиланням на те, що законодавча влада в цілому та абстрактно застосувала урівноважуючий підхід. Таким чином, його рішення не могло бути підставою для висновку, що зобов'язання заявниці надати показання відповідало переважаючій / першочерговій вимозі в інтересах суспільства.

Відповідно, Суд установив, що Федеральний Верховний суд достатньо не обґрунтував, що оскаржуваний захід відповідав «нагальній соціальній потребі». Отже, Суд дійшов висновку, що втручання в реалізацію свободи вираження поглядів заявниці не могло розглядатися як необхідне в демократичному суспільстві, а тому мало місце порушення статті 10 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 6 жовтня 2020 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

GORYAYNOVA v. Ukraine (№ 41752/09)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявниці на її звільнення з посади місцевої прокуратури за критику органів прокуратури у відкритому листі, опублікованому в Інтернеті.

15 березня 2007 року заявниця – старший прокурор Одеської обласної прокуратури, опублікувала лист, адресований Генеральному прокурору, на вебсайті новин, висловивши в ньому занепокоєння з приводу корупції в органах місцевої прокуратури. Заявниця, зокрема, послалася на чинення тиску на прокурорів, щоб останні діяли незаконно в обмін на вигоду / винагороду чи на звільнення, якщо вони не погодяться на це.

3 квітня 2007 року заявницю звільнили з посади; органи прокуратури дійшли висновку, що її твердження були «необґрунтовані, неправдиві та образливі» і що вона розголосила конфіденційну інформацію про прокуратуру, що рівнозначно дискредитації її як прокурора.

Заявниця оскаржувала рішення про звільнення до національних судів, вказуючи на неодноразові намагання висловити свої занепокоєння до вищестоящих осіб органів прокуратури, на що не отримувала відповіді, а тому звернулася до ЗМІ.

Національні суди остаточно підтримали рішення про звільнення у квітні 2010 року.

Обґрунтовуючи свої вимоги статтею 10 Конвенції, заявниця вказувала, що її звільнення за публікацію відкритого листа становило порушення її права на вираження своїх поглядів про ситуацію на її роботі, зауваживши, що вона не мала інших альтернативних способів для повідомлення про правопорушення, свідком якого вона стала.

Оцінка Суду

Втручання у право на свободу вираження поглядів становитиме порушення Конвенції у разі невідповідності наведеним критеріям у пункті 2 статті 10 Конвенції. Тому ЄСПЛ має визначити, чи було воно «передбачене законом», чи переслідувало одну або кілька легітимних цілей, зазначених у цьому пункті, та чи було «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення такої легітимної цілі чи цілей (виклад основних принципів, наведених в усталеній практиці Суду щодо свободи вираження поглядів, див. *Medžlis Islamske Zajednice Brčko and Others v. Bosnia and Herzegovina* [ВП], no. 17224/11, §§ 75–77, 27 червня 2017 року, з наступними посиланнями) (пункт 48 рішення).

ЄСПЛ знову нагадав, що захист, передбачений статтею 10 Конвенції, також поширюється на роботу загалом і на державну службу зокрема (див., серед інших прикладів, *Guja v. Moldova* [ВП], no. 14277/04, § 52, ECHR 2008; *Kudeshkina v. Russia*, no. 29492/05, § 85, 26 лютого 2009 року; та *Langner v. Germany*, no. 14464/11, § 39,

17 вересня 2015 року). ЄСПЛ далі повторив, що працівники зобов'язані виявляти лояльність, стриманість і розсудливість стосовно свого роботодавця, а тому поширення навіть точної інформації має відбуватися помірно та належним чином. Це особливо справедливо щодо державної служби, оскільки сама природа державної служби вимагає, щоб її працівники мали такий обов'язок (*Vogt v. Germany*, 26 вересня 1995 року, § 53, Series A no. 323, та *Kudeshkina*, § 93 та *Langner*, § 43, обидві цит. вище). Тому розголошення державними службовцями інформації, отриманої в межах їхньої роботи, навіть із питань, що становлять публічний інтерес, а також їх критика, мають бути розглянуті у світлі їхнього обов'язку щодо лояльності та розсудливості (див. *Kudeshkina*, § 93 та 94, цит. вище) (пункт 49 рішення).

Водночас за певних обставин має забезпечуватися захист осіб, які сигналізують у державному секторі про незаконну чи неправомірну поведінку на робочому місці. Це може вимагатися в тих випадках, коли інтерес суспільства у певній інформації є настільки великим, що може переважати навіть над юридично закріпленим обов'язком про лояльність. Це особливо справедливо в тому разі, якщо державний службовець, який розголошує таку інформацію, є єдиною особою чи одним із окремого кола осіб, обізнаних про те, що відбувається на роботі, і тому має найкращі можливості, щоб діяти в суспільних інтересах, попереджуючи роботодавця чи суспільство (див. *Guja*, цит. вище, §§ 72 та 74, з наступними посиланнями, та *Heinisch v. Germany*, no. 28274/08, §§ 63, 21 липня 2011 року) (пункт 50 рішення).

Оцінюючи пропорційність втручання з точки зору переслідуваної мети, ЄСПЛ мав установити, чи були причини, наведені органами влади, для його виправдання «відповідними та достатніми». При цьому ЄСПЛ бере до уваги низку аспектів, а саме відповідні суспільні інтереси, фактичну основу тверджень, їхнє формулювання та можливе тлумачення, мотиви заявника для тверджень, чи мав він будь-які альтернативні шляхи для розголошення, заподіяну державному органу шкоду та суворість санкцій, накладених на заявника (див. *Guja*, цит. вище, §§ 73–78, та щодо приватних роботодавців, *Heinisch*, цит. вище, §§ 65–70, та *Herbai v. Hungary*, no. 11608/15, § 40, 5 листопада 2019 року) (пункт 51 рішення).

Зрештою, ЄСПЛ підкреслив, що його завдання при реалізації своєї наглядової юрисдикції не в тому, щоб підміняти собою компетентні органи влади, а в тому, щоб відповідно до статті 10 Конвенції переглянути рішення, ухвалені ними відповідно до їхніх повноважень з оцінки. Це не означало, що нагляд обмежений з'ясуванням того, чи держава-відповідач реалізувала свою дискрецію обґрунтовано, ретельно та добросовісно; ЄСПЛ мав розглянути питання про оскаржуване втручання у світлі всієї справи та з'ясувати, чи було воно «пропорційним переслідуваній меті» та чи наведені органами влади підстави у його виправданні були «відповідними та достатніми». При цьому ЄСПЛ мав упевнитися, що національні органи влади застосовували стандарти, які відповідали закріпленим у статті 10 Конвенції принципам, і чи посилалися вони на прийнятну оцінку відповідних фактів (див. *Delfi AS v. Estonia* [ВП], no. 64569/09, § 113, ECHR 2015). Відсутність ефективного судового контролю може слугувати підставою для визнання порушення за статтею

10 Конвенції (див. *Vaka v. Hungary* [ВП], по. 20261/12, § 161, 23 червня 2016 року з наступними посиланнями) (пункт 52 рішення).

ЄСПЛ підкреслив, що захист, передбачений статтею 10 Конвенції, застосовується до тверджень заявниці як прокурора, висловлених у відкритому листі від 15 березня 2007 року. З цього випливає, що звільнення з прокуратури, яке головним чином обґрунтовувалось цими твердженнями, становило втручання у право заявниці на свободу вираження поглядів. Тому ЄСПЛ далі розглянув, чи звільнення заявниці було виправдане за пунктом 2 статті 10 Конвенції (пункт 54 рішення).

«Передбачене законом» та легітимна мета

ЄСПЛ підкреслив, що Уряд і національні суди посилалися переважно на Дисциплінарний статут органів прокуратури, який передбачав дисциплінарні стягнення у разі невиконання чи неналежного виконання офіційних обов'язків прокурорами чи неналежної поведінки, що дискредитує їх як працівників органів прокуратури. Одним із передбачених видів стягнень було звільнення, а конкретний вид дисциплінарного стягнення щодо тієї чи іншої особи мав відповідати ступеню вини та тяжкості правопорушення. Ніщо не вказує на те, що ці положення були недостатньо чіткими, доступними та передбачуваними для заявниці. Що стосується позиції заявниці про те, що суди не встановили, яке законодавство має застосовуватись у її справі – загальне трудове чи положення спеціального закону щодо відповідальності прокурорів, ЄСПЛ підкреслив, що національні суди застосовували положення останнього, і заявниця не продемонструвала, що такий підхід суперечив ustalеній національній судовій практиці (пункт 55 рішення).

Щодо питання стосовно легітимної мети ЄСПЛ зауважив, що у пункті 2 статті 10 Конвенції як одну із легітимних цілей для виправдання втручання у права, захищені цією статтею Конвенції, зазначено необхідність збереження авторитету судової влади. Статус і повноваження органів прокуратури є різними залежно від країни, і питання того, чи належать вони до судової системи, може по-різному вирішуватись залежно від держави. Однак у цій справі ЄСПЛ не визнав за необхідне вирішувати це питання, оскільки Уряд також посилався на можливу легітимну мету як «захист репутації... інших осіб». ЄСПЛ може погодитися з таким аргументом для цілей цієї справи (пункт 56 рішення).

ЄСПЛ переконався в тому, що звільнення заявниці було «передбаченим законом» та переслідувало легітимну мету в розумінні пункту 2 статті 10 Конвенції. Залишилось з'ясувати, чи було таке втручання «необхідним у демократичному суспільстві», зокрема чи був пропорційний зв'язок між втручанням та переслідуваною метою (пункт 57 рішення).

«Необхідне у демократичному суспільстві»

ЄСПЛ підкреслив, що, на відміну від справи *Guja* (цит. вище), згідно з обставинами якої два листи, отриманих Генеральною прокуратурою, були публічно висвітлені, у цій справі дії заявниці не могли визнаватись як «розголошення інформації», до якої працівник може мати доступ у зв'язку із виконанням своїх

посадових обов'язків. Крім цього, ЄСПЛ зауважив, що підхід національних органів влади до характеристики тверджень заявниці як «необґрунтованих, неправдивих та образливих» та «конфіденційна та офіційна інформація» здається суперечливим. Однак ані національні суди, ані Уряд у своїх запереченнях не розглянули цієї можливої суперечності. Фактично такий підхід (формулювання) був перенесений із наказу про звільнення до рішень судів майже без змін (пункт 59 рішення).

ЄСПЛ зауважив, що національні суди не провели жодного аналізу змісту чи достовірності тверджень із листа заявниці. Про результати розслідувань правоохоронних органів, на які посилався Уряд, національні суди, розглядаючи питання про звільнення заявниці, взагалі не згадували. Вони обмежилися лише розглядом твердження, що заявниця поширила необґрунтовані, неправдиві та образливі твердження, розголосила конфіденційну та офіційну інформацію про органи прокуратури, не надавши жодних пояснень (пункт 60 рішення).

Проте ЄСПЛ знову нагадав про обов'язок щодо лояльності та стриманості державних службовців стосовно своїх роботодавців, відповідно до якого поширення навіть точної інформації має здійснюватися стримано та належним чином. Однак цей обов'язок може не мати переважної сили над інтересом суспільства в отриманні певної інформації. Судячи з цього, у своєму відкритому листі заявниця порушувала надзвичайно делікатні та важливі питання, що мали суспільний інтерес. Проте взаємозв'язок між обов'язком заявниці у вияві лояльності та публічним інтересом в отриманні інформації про недоліки та корупцію в органах прокуратури не був детально розглянутий національними судами (якщо він взагалі розглядався). Апеляційний суд, очевидно, дотримувався думки про те, що державним службовцям у принципі не дозволено робити заяви, окрім тих, що прямо дозволені законом (пункт 61 рішення).

ЄСПЛ зазначив, що національні суди не проаналізували твердження заявниці про неодноразові спроби висловити свої занепокоєння до вищестоящих осіб органів прокуратури та перевірити, чи були інші можливі альтернативні засоби для повідомлення заявницею про правопорушення, свідком вчинення яких вона імовірно була, і як це було пов'язано з її мотивами (див. *Herbai*, цит. вище, § 44). Як підкреслив Суд, хоча Уряд у своїх запереченнях посилався на спеціальний наказ «Про організацію органів прокуратури України з реалізації принципу гласності» (від 14 липня 2006 року № 11гн; втратив чинність – прим. автора) як документ, що визначав процедуру у випадку, якщо прокурор мав намір оприлюднити певну інформацію, він, імовірно, не мав жодного стосунку до цієї справи, оскільки, як вказано вище, заявниця не оприлюднила будь-якої внутрішньої інформації, і в будь-якому випадку Уряд уперше послався на цей наказ у своїх запереченнях, його не згадували національні органи влади, зокрема й суди, в рамках підтримки звільнення заявниці (пункт 62 рішення).

Що стосується питання шкоди, завданої державному органу влади в результаті дій заявниці, то ЄСПЛ зауважив, що хоча Уряд висловив загальний аргумент, що відкритий лист не лише заподіяв шкоду репутації Одеської обласної прокуратури, а й міг мати серйозний вплив на роботу та репутацію органів

прокуратури загалом, це питання жодним чином не було розглянуто національними судами (пункт 63 рішення).

Зрештою, ЄСПЛ зауважив, що стягнення у вигляді звільнення було найбільш суворим із передбачених стягнень і могло бути збільшене лише шляхом пониження у посаді. Здається, це було суворим заходом, і для заявниці було надзвичайно неприємно втратити доступ до роботи, на якій вона працювала протягом семи років (див. *Vogt*, § 60; *Guja*, § 95 та *Kudeshkina*, § 98, всі цит. вище). Однак на жодній із стадій провадження органи влади не проаналізували можливості застосування менш суворих стягнень переважно з огляду на те, що дії заявниці становили «неправомірну поведінку, яка дискредитує прокурора», що виправдовувало її автоматичне звільнення (пункт 64 рішення).

ЄСПЛ дійшов висновку, що, вирішуючи питання щодо застосування такого суворого виду стягнення, як звільнення заявниці, національні суди мали б, провівши комплексний аналіз, узяти до уваги такі ключові елементи справи, як характер і достовірність тверджень заявниці, її мотиви в такій публікації та можливість ефективно порушити своє питання перед безпосереднім керівництвом, а також встановлення будь-якої шкоди, завданої органу прокуратури у зв'язку із публікацією. Ключовим у справі заявниці було те, чи дотримано справедливого балансу. Однак, як вбачалося з аналізу Суду в попередніх пунктах, національні суди не розглянули більшості із цих питань (пункт 65 рішення).

Висновок

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 8 жовтня 2020 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

GAFIUC v. Romania (№ 59174/13)

Обставини справи

Справа стосувалася відкликання акредитації, наданої журналістові для вивчення архівів *Securitate*⁴ з метою проведення дослідження спортивної діяльності під час комуністичного режиму.

Заявником є громадянин Румунії, який народився в 1975 році та проживає у м. Бухаресті. Заявник був спортивним журналістом газети «*Gazeta Sporturilor*».

У 2005 році Нацрада надала заявникові доступ до своїх архівів як досліднику для вивчення спортивної діяльності в Румунії за часів комунізму. У червні та липні 2009 року заявник опублікував шість статей, у яких розголосив інформацію про деяких відомих спортивних діячів.

21 липня 2009 року правління Нацради скасувало акредитацію заявника з тієї підстави, що в деяких його статтях він не дотримав обов'язку із захисту приватного та сімейного життя осіб, зазначених у документах *Securitate*. Клопотання заявника до ради про перегляд цього рішення було відхилене.

5 жовтня 2009 року заявник подав адміністративний позов до Апеляційного суду на рішення Нацради. Суд відхилив позовну заяву як необґрунтовану та встановив, що заявник не виконав своїх зобов'язань за пунктом 3 статті 28 Надзвичайного розпорядження Уряду № 24/2008 щодо доступу громадян до своїх особистих справ та розголошення (*deconspirarea*) документів *Securitate*, а також згідно із пунктами 1, 2, 5, 7 правила 39 Регламенту Нацради. Заявник це рішення оскаржив.

Остаточним рішенням Вищого суду від 14 березня 2013 року апеляційну скаргу заявника було відхилено. Суд підтвердив, що оскаржувані заявником короткі звіти є адміністративними актами; заявник не забезпечив належного захисту приватного та сімейного життя осіб, зазначених в архівах *Securitate*; що рішення про відкликання його акредитації мало правову основу за змістом загальних положень Закону № 677/2001.

Оцінка Суду

ЄСПЛ зазначив, що за змістом короткого звіту (summary record) Нацради від 21 липня 2009 року та рішення Апеляційного суду від 20 вересня 2011 року вбачалось, що рішення про відкликання акредитації обґрунтовано положеннями пунктів 1 та 3 статті 28 Надзвичайного розпорядження Уряду № 24/2008 та пунктами 1, 2, 5, 7 правила 39 Регламенту Нацради. І правління Нацради, і Вищий суд також зазначили, що заявник порушив положення Загального закону № 667/2001 про захист прав фізичних осіб під час оброблення персональних даних. ЄСПЛ зазначив, що положення Надзвичайного розпорядження Уряду та Регламенту Нацради

⁴ *Securitate* – національні органи служби безпеки у Румунії, створені в 1948 році та офіційно розформовані під час революції у грудні 1989 року.

накладають на осіб, яким надано дозвіл на доступ до архівів *Securitate*, обов'язок із захисту приватного та сімейного життя осіб, яких переслідували органи національної безпеки, відповідно до положення Закону № 667/2001. Актами Нацради також було передбачено відкликання акредитації щодо осіб, які використовували надані їм документи в цілях, що не були суто науковими. Загальний захист усіх персональних даних, які перебувають у розпорядженні державних органів, був забезпечений відповідно до Закону № 667/2001. ЄСПЛ не побачив підстав для сумніву в обґрунтованості висновків національних судів. Крім того, ЄСПЛ зазначив, що пунктами 1, 2 та 3 статті 5 Закону № 677/2001 передбачалось, що особисті дані можуть бути оброблені лише у разі прямої та недвозначної згоди особи, якої вони стосуються.

У підсумку ЄСПЛ виснував, що обов'язок заявника забезпечити захист персональних даних, що зберігаються державними органами, був передбачуваним і що відкликання акредитації у разі невиконання вимоги щодо суто наукового використання передбачалось Регламентом Нацради.

ЄСПЛ дійшов висновку, що втручання було «передбачене законом».

Щодо мети втручання ЄСПЛ зазначив, що заявник у цій справі просив, щоб йому надали доступ до архівів *Securitate* з метою отримання інформації для історичного дослідження. Документи містили інформацію про осіб, щодо яких політична поліція здійснювала нагляд або які з нею співпрацювали. ЄСПЛ визнав обґрунтованим, щоб державний орган, відповідальний за управління базами даних, що містять інформацію про фізичних осіб, надавав гарантії, висвітлені у нормативних актах, задля захисту основних прав таких осіб. Крім того, Закон № 677/2001 захищав права фізичних осіб щодо оброблення та вільного обігу персональних даних.

Відповідно, з огляду на юридичний обов'язок усіх державних органів захищати відповідні персональні дані ЄСПЛ вважав, що Уряд має право посилатися на законну мету захисту прав інших осіб, хоча такі особи скарг не подавали.

Що стосується необхідності втручання, то ЄСПЛ зазначив, що заявник, оприлюднюючи інформацію про різних спортивних діячів, розкрив у своїх статтях відомості про осіб, які співпрацювали з політичною поліцією. У розголошених матеріалах ішлося про дії, що стосувалися приватної сфери чи моральної недоторканності цих осіб. Крім того, заявник вказав їхні імена. Ця інформація не стосувалася спортивних результатів, не була оприлюднена цими особами та не була жодним чином доступною для суспільства, яке не мало засобів перевірити її точність / правдивість. Такі особи мали право очікувати як від органів державної влади, так і від заявника, якому було надано доступ до інформації, захисту їхнього права на повагу до приватного життя.

ЄСПЛ знову нагадав, що свобода вираження поглядів, передбачена статтею 10 Конвенції, не була необмеженою. Таке право може бути обмежено з метою захисту прав і свобод інших осіб.

У цій справі заявник вирішив не проводити наукового дослідження інформації, яку отримав з архівів *Securitate*, а розкрити її в «необробленій» формі, не оцінюючи її відповідності у контексті заявленої мети свого дослідження: спорт у Румунії в період комуністичного режиму. Замість того щоб відфільтрувати / розмежувати цю інформацію, він публічно оприлюднив інформацію стосовно приватного життя спортсменів, яка жодним чином не могла сприяти дискусіям, що становлять суспільний інтерес.

Заявник мав змогу звернутися до національних судів, щоб оскаржити відкликання своєї акредитації. Національні суди встановили, що він не дотримав свого обов'язку із захисту приватного життя осіб, яких переслідувала *Securitate*, і що він відступив від мети дослідження, для якого був акредитований. Наслідком невиконання заявником своїх юридичних обов'язків стало відкликання його акредитації. Однак, як зазначив ЄСПЛ, такі дії не завадили йому продовжувати працювати журналістом.

Таким чином, ЄСПЛ визнав обґрунтованим і законним рішення Нацради, що невиконання заявником своїх юридичних обов'язків непоправно завдало шкоди довірі, яка мала існувати між цією установою та особами, яким було надано дозвіл на ознайомлення з матеріалами. На думку Суду, відкликання акредитації було пропорційним.

ЄСПЛ визнав, що втручання у право заявника на свободу вираження поглядів було підкріплене відповідними та достатніми підставами, і що органи державної влади дотримали справедливого балансу між конкуруючими інтересами, а отже діяли в межах їх свободи розсуду.

Висновок

Відсутність порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 13 жовтня 2020 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

GUZ v. Poland (№ 965/12)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника – судді, у зв'язку з тим, що його було притягнуто до дисциплінарної відповідальності внаслідок вчинення дій, які принижували авторитет посади судді після того, як він піддав критиці підготовлену іншим суддею доповідь про свою роботу.

На початку 2009 року заявник – суддя районного суду, звернувся до регіонального суду із проханням про зайняття посади судді у регіональному суді.

Як складову процедури підвищення суддя-інспектор підготував висновок про роботу заявника, вказавши, зокрема, що заявник мав складні стосунки зі своїми керівниками через невиконання ним їхніх вказівок.

Звертаючись до Голови регіонального суду у листі стосовно оцінки своєї роботи, заявник вказав, що вона була «поверховою, несправедливою та тенденційною». Він повторив ці зауваження під час загальних зборів суддів загальних судів, які проголосували проти підвищення заявника на посаді.

Оскаржуючи наступне рішення Національної ради правосуддя про неподання його кандидатури Президенту, заявник також критикував звіт. Верховний суд відхилив його скаргу в листопаді 2009 року.

Пізніше стосовно заявника було відкрито дисциплінарне провадження, а в березні 2011 року його визнано винним / притягнуто до дисциплінарної відповідальності за судді посягання на гідність посади судді та винесено попередження. Його скарга на це рішення була відхилена, і конституційна скарга також. Суди встановили, що критика заявника порушила стандарти суддівської етики, заподіявши шкоду не лише репутації судді-інспектора, а й суддівським органам загалом.

Посилаючись на статтю 10 Конвенції, заявник скаржився, що притягнення його до дисциплінарної відповідальності становило порушення його права на вираження своєї думки на звіт про свою роботу, який він вважав неточним / недостовірним.

Оцінка Суду

Наявність втручання

Сторони дійшли спільної думки, що рішення національних судів про притягнення заявника до дисциплінарної відповідальності становило втручання у право на свободу вираження поглядів (пункт 73 рішення).

Передбачуваність законом

Суд знову нагадав, що твердження «передбачене законом» відповідно до пункту 2 статті 10 Конвенції вимагає не лише наявності правового підґрунтя для оскаржуваного заходу в національному праві, а й стосується якості відповідного законодавства, яке має бути доступним для певної особи та передбачуваним щодо

його наслідків. Однак тлумачення та застосування національного законодавства є прерогативою національних органів влади, особливо судів (див. *Karácsony and Others v. Hungary* [ВП], nos. 42461/13 та 44357/13, § 123, 17 травня 2016 року, та справи, згадані в них) (пункт 75 рішення).

ЄСПЛ виснував, що заявник як суддя був добре обізнаний у праві та правилах, спрямованих на забезпечення недоторканності та гідності суддівського корпусу (див., *inter alia*, *Brisic v. Romania*, no. 26238/10, § 94, 11 грудня 2018 року). На його думку, відповідні положення закону, що розглядались у цій справі разом із тлумаченням їх національними судами, були достатньо чіткими для того, щоб заявник міг розумною мірою передбачати можливі наслідки своєї поведінки (пункт 79 рішення).

Легітимна мета

Суд зазначив, що стверджені Урядом цілі відповідали двом легітимним цілям у розумінні пункту 2 статті 10 Конвенції, а саме «підтримка авторитету та безсторонності судових органів» та захист «репутації чи прав інших осіб» (пункт 82 рішення).

«Необхідне у демократичному суспільстві»

Загальні принципи щодо визначення, чи втручання у право на свободу вираження поглядів було «необхідним у демократичному суспільстві», міцно закріплені в усталеній практиці Суду (див., окрім інших прикладів, *Peruzzi v. Italy*, no. 39294/09, §§ 45–49, 30 червня 2015 року; *Boykanov v. Bulgaria*, no. 18288/06, § 35, 10 листопада 2016 року; та *Miljević v. Croatia*, no. 68317/13, § 48, 25 червня 2020 року) (пункт 83 рішення).

Загальні принципи щодо свободи вираження поглядів суддів були узагальнені Судом у рішенні *Vaka v. Hungary* [ВП] (no. 20261/12, §§ 162–167, 23 червня 2016 року) (пункт 84 рішення).

ЄСПЛ повторив, що питання щодо функціонування правосуддя – ключового елементу будь-якого демократичного суспільства, відповідають інтересам суспільства. У зв'язку із цим варто враховувати особливу роль правосуддя в суспільстві. Як гарант справедливості, що є фундаментальною цінністю у правовій державі, правосуддя має користуватись суспільною довірою для того, щоб успішно виконувати свої функції (див. *Morice v. France* [ВП], no. 29369/10, § 128, ECHR 2015, та *Vaka*, цит. вище, § 164). ЄСПЛ також узяв до уваги твердження заявника, що його дії були мотивовані суспільним інтересом у забезпеченні справедливості процедури підвищення на посаді (пункт 86 рішення).

Що стосується характеру оскаржуваних тверджень, то ЄСПЛ зауважив, що у своїх письмових зауваженнях на звіт судді-інспектора заявник вказав, що оцінка його роботи була проведена «поверхово, несправедливо та тенденційно» (пункт 87 рішення).

ЄСПЛ підкреслив, що національні суди розглянули ці зауваження у світлі критеріїв, необхідних для зайняття посади судді. Вони, зокрема, зазначили про обов'язок поводитися належним чином та уникати будь-яких дій, які могли б зашкодити гідності судді. Національні суди послалися на відповідне національне

законодавство, за яким критика одного судді щодо іншого має бути тактовною, помірною та безсторонньою. У світлі вищевказаних обов'язків національні суди визнали, що заявник перевищив межі свого права висловлювати думку і не дотримувався стандартів суддівської етики, заподіявши шкоду здійсненню правосуддя. Крім цього, він заподіяв шкоду репутації судді-інспектора та її професійному статусу. У зв'язку із цим Апеляційний суд визнав, що коментарі заявника були надмірно оціночними судженнями, оскільки не мали під собою достатньої фактологічної основи (пункт 88 рішення).

ЄСПЛ визнав, що судді мають демонструвати стриманість при реалізації свого права на свободу вираження поглядів у всіх випадках, коли авторитет та безсторонність правосуддя може бути поставлено під сумнів (див., серед інших справ, *Wille v. Liechtenstein* [ВП], no. 28396/95, § 64, ECHR 1999-VII; *Di Giovanni*, цит. вище, § 71; *Baka*, цит. вище, § 164; та *Simić v. Bosnia and Herzegovina* (ухв.), no. 75255/10, § 33, 15 листопада 2016 року). Однак у цій справі зауваження заявника не стосувалися здійснення ним повноважень судді, а стосувалися внутрішнього етапу процедури підвищення на посаді, в якому старший суддя оцінив роботу заявника. Хоча це може бути необхідним задля захисту правосуддя / судових органів від заподіяння такими нападами непоправної шкоди, які, по суті, є необґрунтованими, це не може мати наслідком заборону суддям висловлювати свої погляди шляхом оціночних суджень, що мають достатню фактологічну основу, з питань, які становлять суспільний інтерес і пов'язані з функціонуванням правосуддя чи заборонаю будь-якої критики на адресу останньої (див., *mutatis mutandis*, *Morice*, цит. вище, § 131). У цій справі суддя-інспектор підготувала свій звіт, діючи на своїй офіційній посаді, а тому могла бути розкритикована в дозволених межах, а не лише в теоретичному чи загальному плані (пункт 89 рішення).

Крім цього, Суд нагадав про необхідність чіткого розмежування критики та образи. Якщо єдиною метою / наміром будь-якої форми вираження поглядів є образа суду або членів / працівників цього суду, то відповідне покарання, в принципі, не буде становити порушення пункту 2 статті 10 Конвенції (див. *Skatka v. Poland*, no. 43425/98, § 34, 27 травня 2003 року). Зважаючи на обставини цієї справи, Суд не вбачив у зауваженнях заявника жодного наміру образити суддю-інспектора (пункт 90 рішення).

З урахуванням наведеного та внутрішньо-судового контексту цієї справи Суд не міг погодитися з національними органами влади, що перші три зауваження заявника, хоча й критичного змісту, могли поставити під сумнів авторитет правосуддя чи заподіяти шкоду репутації судді-інспектора (пункт 91 рішення).

Суд погодився з національними судами, що перші три зауваження («несправедливий», «тенденційний» та «поверховий») були оціночними судженнями. Суду залишилось з'ясувати, чи була «фактична основа» для цих оціночних суджень достатньою (пункт 92 рішення).

ЄСПЛ підкреслив, що Апеляційний суд визнав, що він не мав повноважень з визначення правильності звіту про роботу, проте підтвердив, що останній містив

деякі незначні неточності. Крім цього, ЄСПЛ відзначив, що для Верховного суду питання достовірності звіту не було важливим для оцінки поведінки заявника. З цієї точки зору важко зрозуміти, яким чином заявник мав продемонструвати те, що його оціночні судження мали достатню фактологічну основу. ЄСПЛ відзначив аргумент заявника, що він мав право коментувати звіт, оскільки останній, на його думку, містив неточну оцінку його роботи. Зокрема, заявник стверджував, що суддя-інспектор критикувала його за невиконання ним вказівок керівництва без надання йому можливості відповісти на такі твердження. Беручи до уваги обставини справи, Суд установив, що оскаржувані твердження, що були оціночними судженнями, могли вважатися такими, що мали певну фактологічну основу, і таким чином залишатися в допустимих межах (див. *Peruzzi*, цит. вище § 58–59, де критика адвоката про несправедливість судді та свавільність його рішень була визнана допустимою) (пункт 93 рішення).

Варто також підкреслити, що заявник реалізував своє право на свободу вираження поглядів задля захисту своїх інтересів у рамках процедури підвищення по посаді, надавши свої зауваження компетентним органам (див. *mutatis mutandis, Miljević*, цит. вище, §§ 65–66 та 74) (пункт 94 рішення).

Суд нагадав, що під час оцінювання пропорційності втручання також мають бути взяті до уваги характер та суворість застосованого покарання (див., наприклад, *Morice*, цит. вище, § 175). У цій справі заявника було притягнуто до дисциплінарної відповідальності за посягання на авторитет посади судді та застосовано стягнення у вигляді попередження, що було найменш суворим із стягнень. Інформація про притягнення заявника до дисциплінарної відповідальності була відображена у його суддівському досьє протягом 5 років (пункт 95 рішення).

ЄСПЛ у багатьох справах зауважував, що втручання у право на свободу вираження поглядів може мати стримуючий ефект у реалізації цього права (див. *Kudeshkina v. Russia*, no. 29492/05, § 99–100, 26 лютого 2009 року, та *Vaka*, цит. вище, § 167). У справі заявника притягнення його до дисциплінарної відповідальності, імовірно, могло мати наслідки для майбутніх перспектив розвитку його кар'єри (пункт 96 рішення).

У зв'язку з наведеним ЄСПЛ дійшов висновку, що, з одного боку, національні суди належним чином не збалансували необхідності із захисту авторитету судових органів / правосуддя та репутації чи прав інших осіб та, з другого боку, необхідності із захисту права заявника на свободу вираження поглядів. З цього випливало, що оскаржуване втручання не було «необхідним у демократичному суспільстві».

Висновок

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 15 жовтня 2020 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 11 КОНВЕНЦІЇ (СВОБОДА ЗІБРАНЬ ТА ОБ'ЄДНАНЬ)

AYOUB AND OTHERS v. France (№ 77400/14, № 34532/15, № 34550/15)

Обставини справи

Справа стосувалася примусової ліквідації (розпуску) трьох ультраправих організацій: *de facto* групи (асоціація «Troisième Voie» та її загони охорони) та двох асоціацій («L'Oeuvre française» і «Jeunesses nationalistes»).

У липні 2013 року, після того як 5 червня 2013 року внаслідок бійки зі скінхедами помер К. М., студент Паризького інституту політичних досліджень і член антифашистського руху, відбувся розпуск асоціацій. Щодо декількох осіб було розпочато офіційне розслідування. За результатами розслідування встановлено, що після бійки ці особи зустрілися в барі «Le Local», що належав С. А., із яким вони контактували по телефону до та після інциденту, а також уночі. 14 вересня 2018 року рішенням суду присяжних у м. Парижі засуджено двох колишніх членів та/або прихильників «Troisième Voie» до 11 та 7 років позбавлення волі за вбивство, вчинене шляхом умисного збройного нападу групою осіб. Кримінальне провадження у справі ще триває.

Заява № 77400/14

С. А. обіймав посаду голови асоціації «Troisième Voie», метою діяльності якої було «пропагувати націоналістичну та революційну ідеологію», а також керівника підрозділу охорони цієї асоціації – «Jeunesses nationalistes», *de facto* групи. 11 червня 2013 року С. А. поінформували про намір Уряду розпустити його асоціацію та «Jeunesses nationalistes». 18 червня 2013 року С. А. повідомив Міністрові внутрішніх справ про добровільний розпуск. Пізніше Уряд сповістив його про незмінність свого наміру, констатувавши фактичну діяльність асоціації, що є причиною для висновку, що *de facto* група не припинила своєї діяльності. Указом Президента Франції від 12 липня 2013 року зобов'язано розпустити «Jeunesses nationalistes» і «Troisième Voie». 18 липня та 15 жовтня 2013 року С. А. звертався до *Conseil d'État*⁵ із клопотаннями про скасування указу, аргументуючи тим, що таке рішення мало суто політичний характер. *Conseil d'État* відмовила у їх задоволенні.

Заява № 34532/15

У 2012 році Б. був призначений головою «L'Oeuvre française». 28 червня 2013 року Міністр внутрішніх справ поінформував Б. про намір Уряду розпустити асоціацію. Указом Президента Франції від 25 липня 2013 року зобов'язано вчинити дії. 21 вересня 2013 року Б. подав клопотання про скасування зазначеного вище

⁵ Тут і далі – «Державна рада» (пер. з фр).

Указу. Рішенням від 30 грудня 2014 року *Conseil d'État* відмовила у задоволенні клопотання.

Заява № 34550/15

Г. був головою асоціації «Jeunesses nationalistes», зареєстрованої 19 жовтня 2011 року. За даними Уряду, така асоціація є молодіжним рухом «L'Oeuvre française». 24 червня 2013 року Міністр внутрішніх справ поінформував Г. про намір Уряду розпустити асоціацію-заявника. Асоціація та її очільник терміново подали заяву до суду про призупинення виконання Указу Президента Франції про розпуск, законність якого вони також мали намір оскаржити. Рішенням від 30 грудня 2014 року *Conseil d'État* відмовила у задоволенні такої заяви.

Оцінка Суду

Стаття 11 Конвенції у поєднанні зі статтею 10 Конвенції

ЄСПЛ знову нагадав, що захист поглядів та свобода їх вираження, що гарантовані статтею 10 Конвенції, був однією із цілей свободи зібрань та об'єднання, що закріплено у статті 11 Конвенції. Отже, статтю 11 Конвенції слід тлумачити у поєднанні зі статтею 10 Конвенції.

Заява № 77400/14

ЄСПЛ зазначив, що розпуск асоціації «Troisième Voie» та її охоронного підрозділу «Jeunesses nationalistes» було здійснено на підставі розпорядження Уряду, що обґрунтовано положеннями пунктів 2 і 6 статті L. 212-1 Кодексу з питань національної безпеки (*Code de la sécurité intérieure*) (далі – Кодекс). Рішення суду ґрунтувалось на першій підставі для розпуску, а саме існуванні приватних воєнізованих груп. Однак суддя вирішив, що недостатньо доказів існування другої підстави, а саме підбурювання до дискримінації, ненависті чи насильства.

Тому ЄСПЛ установив, що втручання було передбачено законом. Хоча заявник передбачав ухвалення наказу про розпуск, добровільно розпустивши асоціацію «Troisième Voie» та її загін охорони «Jeunesses nationalistes», органи державної влади дійшли висновку, що ці утворення продовжують залишатися «*de facto* групами», які можуть бути розпущені відповідно до вищезазначеного законодавчого положення. Розпуск також було організовано з метою запобігання повторному формуванню відповідних суб'єктів. Це було правопорушенням, відповідальність за вчинення якого передбачено положеннями останнього пункту статті L. 212-1 Кодексу, за яким питання відповідальності за добровільний розпуск не розглядалося. ЄСПЛ вказав, що наказ про розпуск може вважатися таким, що спрямований на забезпечення громадської безпеки, запобігання заворушень та захисту прав інших осіб, що становило законну мету для цілей пункту 2 статті 11 Конвенції. ЄСПЛ підкреслив, що «Troisième Voie» не була політичною партією, яка прагнула взяти участь у виборах, а було об'єднанням, яке реалізовувало політичну програму, визначену як революційна націоналістична ідеологія. ЄСПЛ

зазначив, що розпуск був спричинений конкретним актом, а не цілими групи чи політичними заявами або політичними поглядами її голови. Рішення органів державної влади щодо розпуску асоціації та «Jeunesses nationalistes» було прийнято після смерті К. М., з урахуванням суспільного безладу, спричиненого інцидентом, що мав насильницький характер. Це було вирішальним фактором при прийнятті рішення; за твердженнями Міністра внутрішніх справ у меморандумі до *Conseil d'État*, інцидент розкрив «ситуацію загострення між лівими та правими екстремістами» на «тлі дискусій та сутичок навколо Закону про рівність шлюбу». Таким чином, існував «контекст напруженості», який передбачав «навіть більше, ніж у минулому [що] дії «Troisième Voie» та «Jeunesses nationalistes» можуть перерости у серйозний громадський безлад». На доповнення щодо цього акту насильства ЄСПЛ підкреслив, що органи виконавчої влади та *Conseil d'État* врахували попередню діяльність груп як приватних воєнізованих. Отже, вони врахували ієрархічну структуру «Jeunesses nationalistes», а також те, що проводилися мітинги учасників та паради у військовому стилі і що вони наймали членів / учасників з урахуванням їхньої здатності використовувати фізичну силу під час сутичок. ЄСПЛ послався на свою прецедентну практику (*Vona v. Hungary*), підкресливши, що воєнізовані мітинги були проведені з метою породження страху, й наголосив на праві держав вживати превентивних заходів для захисту демократії.

Ураховуючи обставини цієї справи, ЄСПЛ не міг вважати необґрунтованими або свавільними критерії, застосовані *Conseil d'État*, яка встановила, що «Jeunesses nationalistes» являє собою дещо більше, аніж звичайний наряд охорони «Troisième Voie». З інформації, наданої Міністром внутрішніх справ, чітко вбачалося, що «Jeunesses nationalistes» фактично діяла як група воєнізованого характеру і мала відповідний вигляд. Уряд також наголосив на їхньому агресивному характері. На думку ЄСПЛ, органи державної влади мали підстави побоюватися, що група, яка висловлює образливі чи ідеї, що хвилюють / занепокоюють, буде сприяти атмосфері насильства та залякування, що виходить за межі її існування. ЄСПЛ зауважив, що така ідеологія переросла у численні акти насильства, що впливає з результатів спостереження та вчинених кримінальних злочинів. З часом це призвело до атмосфери, яка загрожувала правам і свободам інших людей та громадському порядку. ЄСПЛ зазначив, що сам С. А., як голова асоціації, виступав за політичне насильство, підбурюючи інших узяти участь у бійках та фізичних нападах на антифашистські рухи та правоохоронні органи. «Jeunesses nationalistes» дозволили асоціації «Troisième Voie» досягти цілей, які насправді були підбурюючими, що призвело до насильницьких дій, таких, як ті, що призвели до смерті особи.

З огляду на ці міркування та контекст, у межах якого були вжито заходів, ЄСПЛ визнав, що дії органів державної влади були виправдані, встановивши, що існували відповідні та достатні причини, які демонструють «нагальну соціальну потребу», щоб розпустити групи аби запобігти та припинити громадський безлад.

Щодо того, чи була міра пропорційною, ЄСПЛ встановив, що дії органів влади були необхідними для запобігання громадському безпорядку. Він наголосив,

що у випадках підбурювання до насильства щодо особи, представника держави або представника суспільства національні органи влади користуються більш широкою свободою розсуду при оцінці необхідності втручання відповідно до статті 11 Конвенції.

З огляду на такі межі та конкретні обставини справи ЄСПЛ зазначив, що захід у вигляді розпуску можна було вважати пропорційним переслідуній меті. Тому втручання було необхідним у демократичному суспільстві.

З цих підстав порушення статті 11 Конвенції у поєднанні зі статтею 10 Конвенції в цій справі не було.

Стаття 17 Конвенції (заборона зловживання правами)

[Заяви № 34550/15 та № 34532/15](#)

Уряд стверджував, що заяви слід визнати неприйнятними, ураховуючи їх несумісність із положеннями статті 17 Конвенції. Суд вирішив зосередити свою увагу на сумісності програми та політичної діяльності заявників із основами демократії.

ЄСПЛ дійшов висновку, що заявники прагнули використати своє право на свободу об'єднання для знищення ідеалів та цінностей демократичного суспільства. Така діяльність була несумісною з основами демократії.

На думку Суду, діяльність органів державної влади була виправдана. Встановивши, що асоціації-заявники («L'Oeuvre française» та «Jeunesses nationalistes») та їх керівники (Б. та Г.) переслідували цілі, заборонені статтею 17 Конвенції, ЄСПЛ визнав, що вони зловживали свободою об'єднань у спосіб, несумісний із такими цінностями, як терпимість, мир у суспільстві та недопущення дискримінації, що лежать в основі Конвенції. Рішення про розпуск були прийняті на основі поглибленого розуміння внутрішньополітичної ситуації та на підтримку «демократії, здатної захистити себе» («democracy capable of defending itself»).

ЄСПЛ підсумував, що згідно зі статтею 17 Конвенції заявники не могли вимагати захисту права, гарантованого статтею 11 Конвенції у поєднанні зі статтею 10 Конвенції, а тому їхні скарги повинні бути відхилені як несумісні з положеннями Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення статті 11 Конвенції (свобода зібрань та об'єднання) у поєднанні зі статтею 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 8 жовтня 2020 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 14 КОНВЕНЦІЇ (ЗАБОРОНА ДИСКРИМІНАЦІЇ)

AGHDGOMELASHVILI AND JAPARIDZE v. Georgia (№ 7224/11)

Обставини справи

Ця справа стосувалася поліцейського рейду в офісі ЛГБТ-організації у м. Тбілісі.

Заявниці у справі є громадянками Грузії, які народилися у 1969 та 1979 роках, проживають у м. Тбілісі.

15 грудня 2009 року приблизно 17 поліцейських у цивільному одязі увірвалися до офісу громадської ЛГБТ-організації «Інклюзивний фонд» (далі – НУО), де проводилися підготовчі дії до проведення художньої виставки. Офіцери правоохоронних органів оголосили, що вони проводять обшук, не пред'явивши ордера на обшук або будь-якого іншого судового рішення.

Обидві заявниці, які працювали в НУО, та їхні колеги стверджували, що працівники поліції, усвідомивши своє перебування в приміщеннях ЛГБТ-організації, стали агресивними. Один із офіцерів силою вилучив мобільний телефон першої заявниці, а інший сказав, що він хотів би спалити це місце. Правоохоронці ображали присутніх жінок, називаючи їх «хворими», «збоченками» та «лесбіянками», погрожували розкрити їх сексуальну орієнтацію серед суспільства.

Згодом жінки-офіцери провели особистий обшук майже всіх присутніх жінок, включаючи заявниць. Жодних протоколів обшуку не складали, і всі жінки, щодо яких було проведено такі дії, вважали, що обшук було проведено з метою приниження їхньої гідності, оскільки правоохоронці не обшукали одягу, який наказали їм зняти.

Розгляд кримінальної скарги заявниць, поданої в січні 2010 року за зловживання працівниками правоохоронних органів своїми службовими повноваженнями, все ще триває. Запити заявниць про надання їм статусу потерпілих або про розгляд правоохоронними органами стверджуваних аспектів дискримінації в поведінці поліції під час рейду залишилися без відповіді.

Заявниці скаржились на те, що працівники правоохоронних органів ображали їх та погрожували, крім того, вони були піддані особистому обшуку з роздяганням.

Оцінка Суду

Стаття 3 Конвенції (заборона катування) та стаття 14 Конвенції (заборона дискримінації)

По-перше, ЄСПЛ розглянув скаргу заявниць на неадекватність / неналежність розслідування органами державної влади Грузії рейду поліції. ЄСПЛ наголосив, що під час розслідування жорстокого поводження органи державної влади зобов'язані вжити всіх розумних заходів для розкриття можливих дискримінаційних мотивів.

Однак національні органи влади не вчинили жодних слідчих дій, оскільки у січні 2010 року заявниці подали свої кримінальні скарги. Дійсно, незважаючи на подані клопотання, заявниці навіть не отримали статусу потерпілих.

ЄСПЛ виснував, що таке затягування розслідування викрило нездатність або небажання дослідити роль, яку відіграють гомофобні та/або трансфобні мотиви у стверджуваних зловживаннях з боку поліції на фоні документально підтвердженого ворожого ставлення до спільноти ЛГБТ у Грузії.

Суд підсумував, що було порушено статтю 3 Конвенції у процесуальному аспекті в поєднанні із статтею 14 Конвенції.

По-друге, ЄСПЛ розглянув питання, чи може держава нести відповідальність за стверджуване зловживання правоохоронців своїми повноваженнями під час проведення рейду.

ЄСПЛ підкреслив, що версія подій, висвітлена заявницями, яка не спростована доводами Уряду, а підтверджена чіткими та узгодженими заявами очевидців, була встановлена поза розумним сумнівом.

Суд дійшов висновку, що поведінка поліцейських, мотивована гомофобною та/або трансфобною ненавистю, була явно недоречною. Співробітники правоохоронних органів не лише навмисно ображали та принижували гідність заявниць за допомогою ненависницьких висловлювань, але й погрожували їм. Особливе занепокоєння викликали дії стосовно проведення особистих обшуків із роздяганням, причини проведення яких ні правоохоронними органами, ні Урядом не були наведені, що дало підстави Суду дійти висновку, що їх єдиною метою було залякати / принизити та покарати заявницю за їх зв'язок із ЛГБТ-спільнотою.

Поведінка поліцейських мала змусити заявниць відчувати страх, біль та невпевненість, що не було сумісним із повагою людської гідності. Отже, мало місце також порушення статті 3 Конвенції (заборона катування) у поєднанні зі статтею 14 (заборона дискримінації).

Висновок

Порушення статті 3 Конвенції (заборона катування) разом зі статтею 14 Конвенції (заборона дискримінації) у матеріальному та процесуальному аспектах.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 8 жовтня 2020 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

B. v. Switzerland (№ 78630/12)

Обставини справи

Справа стосувалася пенсії вдовця, права на яку заявник був позбавлений після досягнення його молодшою дочкою повноліття.

Заявник у справі – Б. – громадянин Швейцарії, який народився у 1953 році. Він батько двох дітей, яких виховував сам після втрати дружини внаслідок аварії, коли діти були у віці одного року і дев'яти місяців та чотирьох років.

9 вересня 2010 року, вказавши, що наймолодша дочка заявника скоро досягне повноліття, Компенсаційне управління кантону Аппенцелль Зовнішній Родос (the Compensation Office of the Canton of Appenzell Outer Rhodes) припинило виплату заявникові пенсії як вдовцеві. Він подав апеляцію, посилаючись на принцип гендерної рівності, викладений у Конституції Швейцарії, однак цей аргумент управління відхилило. Пізніше він звернувся до Кантонального суду, аргументуючи, що немає жодних причин ставити його у нерівне становище порівняно із вдовою. Кантональний суд відхилив його апеляцію, зазначивши, що органи законодавчої влади знали про нерівність у ставленні до вдів і вдовців при розробці та внесенні змін до Федерального закону про страхування людей похилого віку та у зв'язку із втратою годувальника, і дійшов висновку, що цілком очікуваним було те, що вдовці, які виховують дітей, могли повернутися на роботу після того, коли такі обов'язки припиняються, тоді як за таких самих обставин цього не можна було обґрунтовано вимагати від жінок.

Рішенням Федерального Верховного суду від 4 травня 2012 року подана заявником скарга була відхилена.

Посилаючись на статтю 14 Конвенції (заборона дискримінації) разом із статтею 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя), заявник скаржився на те, що він зазнав дискримінації порівняно із вдовами, які несуть особисту відповідальність за виховання дітей, а отже, має право на допомогу на виховання дітей.

Оцінка Суду

Стаття 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції

ЄСПЛ встановив, що скарга заявника підпадала під дію статті 8 Конвенції, оскільки метою виплати пенсії вдові або вдовцеві було надання можливості тому з подружжя, який її / його пережив, організувати належним чином своє сімейне життя. Крім того, оскільки на момент припинення виплати пенсії йому було 57 років і 59 років на час проголошення Федеральним Верховним судом рішення, чоловікові було б важко передбачити можливість працевлаштування, фактор, який мав практичний вплив на те, яким чином він організував своє сімейне життя. Тому стаття 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції була застосовною у цій справі.

Щодо твердження заявника про дискримінацію за ознакою статі Суд зазначив, що чоловік дійсно зазнав нерівного ставлення у порівнянні із жінками, оскільки виплата йому пенсії була припинена, коли його молодша дочка досягнула повноліття, тоді як вдова за аналогічних підстав не втратила б права на пенсію.

Що стосується об'єктивного характеру дискримінації, то Суд міг би врахувати аргумент Уряду про існування презумпції, згідно з якою чоловік надавав матеріальну допомогу своїй дружині, особливо коли вона мала дітей. Однак він визнав, що необхідний ретельний контроль за обґрунтованістю нерівності у ставленні. Він повторив, що лише «дуже вагомні підстави» можуть виправдати дискримінацію за ознакою статі, незалежно від того, жертвою була жінка чи чоловік.

Суд не міг виключити, що впровадження пенсій лише вдовам могло бути виправдане роллю та статусом, що надано жінкам на момент прийняття відповідного закону у 1948 році. Однак Суд зазначив, що Конвенція є «живим інструментом», який потрібно було тлумачити з урахуванням сучасних умов, і встановив, що презумпція щодо матеріального забезпечення своєї дружини, особливо коли вона мала дітей, більше не є дійсною і не могла виправдати різницю у ставленні до заявника, який був жертвою.

ЄСПЛ підкреслив, що дружина заявника загинула в результаті дорожньо-транспортної пригоди, коли їхнім дітям було один рік та дев'ять місяців і чотири роки. З того часу заявник виховував дітей сам, не маючи можливості продовжувати свою роботу. Після досягнення заявником 57-річного віку йому вже не виплачувалися пенсійні виплати, упродовж 16 років він не здійснював діяльності, пов'язаної із одержанням прибутку. ЄСПЛ не зміг зрозуміти, чому заявник мав би менші труднощі в поверненні на ринок праці в такому віці, аніж жінка за таких самих обставин, або чому припинення виплати пенсії мало б менш негативні наслідки для заявника, ніж для вдови за аналогічних обставин.

ЄСПЛ не зміг дійти висновку, що у цій справі існували «дуже вагомні підстави», щоб виправдати різницю у ставленні за ознакою статі, про яку стверджував заявник. Тому Суд установив, що Уряд не надав жодного розумного обґрунтування нерівності у поводженні із заявником.

Отже, мало місце порушення статті 14 Конвенції разом із статтею 8 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні зі статтею 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 20 жовтня 2020 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ ДО КОНВЕНЦІЇ (ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ)

KARAPETYAN v. Georgia (№ 61233/12)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявниці на конфіскацію незадекларованих грошових коштів, які вона перевозила через Грузію.

У травні 2010 року, перетинаючи прикордонний пункт на шляху із Туреччини до Грузії, на запит працівників митної служби, чи має щось вона задекларувати, заявниця надала негативну відповідь. Однак у результаті проведеного обшуку працівники митниці знайшли 40 000 доларів США (USD), вилучили їх, у зв'язку із чим склали протокол про порушення митних правил, який заявниця підписала.

Заявниця звернулася до фінансових органів та суду із скаргами на конфіскацію, але її вимоги задоволені не були. Зокрема, заявниця обґрунтувала, що їй належало лише 9000 доларів США від конфіскованої суми, решта – двом колегам, які подорожували разом із нею і які довірили їй свої гроші на зберігання. Сума у розмірі 9000 доларів США (приблизно 16 000 грузинських ларі (GEL)) не перевищувала встановленого законодавством ліміту для перевезення через кордон у розмірі 30 000 ларі, що підлягає декларуванню під час митного огляду.

У 2011 році національні суди дійшли висновку, що заявниця найімовірніше стверджувала про спільну власність на майно, аби уникнути відповідальності, оскільки вона не заявляла про це під час вилучення коштів. Пізніше суди зазначили, що у будь-якому випадку заявниця – особа, яка перевозила гроші під час перетину кордону, зобов'язана була їх задекларувати відповідно до встановлених правил.

Посилаючись на статтю 1 Першого протоколу до Конвенції (захист права власності), заявниця аргументувала, що їй належало лише 9000 доларів США від конфіскованої суми, а також заявила, що конфіскація всіх грошових коштів, які вона перевозила через Грузію, була непропорційною.

Оцінка Суду

Щодо пропорційності конфіскації усієї суми грошових коштів заявниці Суд нагадав, що стаття 1 Першого протоколу до Конвенції по суті гарантує право власності та містить три окремі правила. Перше правило, викладене в першому реченні першого пункту, має загальний характер і проголошує принцип мирного володіння майном. Друге правило, яке зазначене у другому реченні першого пункту, охоплює позбавлення власності та підпорядковує його певним умовам. Третє правило, яке міститься у другому пункті, визначає, що Договірні держави мають право, зокрема, здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів. Друге й третє правила стосуються окремих випадків втручання у право на мирне володіння майном, і тому вони повинні тлумачитися у світлі загального принципу, викладеного в першому правилі (див. серед іншого,

Draon v. France [ВП], заява № 1513/03, рішення від 6 жовтня 2005 року, пункт 69) (пункт 30 рішення).

Суд узяв до уваги принцип, згідно з яким особа, яка володіє річчю, повинна вважатися особою, що має право власності на неї, доки не буде доведено протилежного (див. *Ziaunys v. the Republic of Moldova*, заява № 42416/06, рішення від 11 лютого 2014 року, пункти 30–31). Однак, з огляду на твердження заявниці, які не спростовані Урядом, їй належала лише частина конфіскованої суми (див. пункт 24 цього рішення; також *Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany* [ВП], заява № 42527/98, пункт 82, ЄСПЛ 2001-VIII), стверджуване «майно», про яке йде мова у цій справі, – це гроші, про які заявниця заявляє як про власні, у сумі 9000 доларів США (пункт 31 рішення).

Що стосується питання, яке саме правило статті 1 Першого протоколу до Конвенції застосовується у цій справі, Суд повторив свій послідовний підхід, згідно з яким такий захід, як конфіскація, хоча й передбачає позбавлення майна, крім того, є засобом контролю за користуванням майном у розумінні другого абзацу статті 1 Першого протоколу до Конвенції (див. *Boljević v. Croatia*, заява № 43492/11, пункт 38, рішення від 31 січня 2017 року, із подальшими посиланнями) (пункт 32 рішення).

ЄСПЛ підкреслив, що санкція за правопорушення у сфері митного законодавства була викладена в Митному кодексі (див. пункт 17 рішення), тоді як обов'язок декларування коштів, якщо їх сума перевищує 30 000 ларі, був передбачений Законом про протидію відмиванню коштів, а також Декретом Міністра фінансів № 1232 (див. пункт 18 рішення). ЄСПЛ визнав, що норми законодавства, які офіційно опубліковані й загальнодоступні, були достатньо чітко сформульовані, а тому відповідали вимогам передбачуваності та доступності (див. *Sadocha v. Ukraine*, заява № 77508/11, рішення від 11 липня 2019 року, пункт 25). Отже, втручання у право власності заявника було передбачено законом відповідно до вимог статті 1 Першого протоколу до Конвенції (пункт 33 рішення).

ЄСПЛ зауважив, що держави мають законний інтерес, а також зобов'язання відповідно до положень різних міжнародних договорів здійснювати заходи щодо виявлення та контролю за переміщенням готівки через державний кордон, оскільки великі суми готівки можуть бути використані для відмивання грошей, торгівлі наркотичними засобами, фінансування тероризму чи здійснення організованої злочинності, ухилення від сплати податків або вчинення інших серйозних фінансових правопорушень. Загальна вимога декларування, що застосовується до будь-якої особи, яка перетинає державний кордон, перешкоджає незаконному переміщенню готівки з країни, а міра конфіскації, наслідком якої є неподання декларації митним органам, є частиною загальної схеми регулювання, призначеної для боротьби із цими правопорушеннями (див., серед іншого, *Gyrllyan v. Russia*, заява № 35943/15, пункт 23, рішення від 9 жовтня 2018 року, з подальшими посиланнями). У зв'язку із цим Суд врахував, що втручання було спрямоване на запобігання відмиванню грошей та вчиненню інших фінансових злочинів (див. пункти 18 та 27

рішення), і вважав, що конфіскація відповідала загальним інтересам суспільства (пункт 34 рішення).

Залишилося з'ясувати, чи втручання відповідало необхідному справедливому балансу між захистом права власності та вимогами загального інтересу, ураховуючи свободу розсуду, якою наділена держава-відповідач у цій сфері. Необхідний баланс не буде досягнуто, якщо власник майна має нести «індивідуальний та надмірний тягар». Крім того, хоча другий абзац статті 1 Першого протоколу до Конвенції не містить чітких процесуальних вимог, Суд мав з'ясувати, чи була надана у межах провадження у цілому обґрунтована можливість заявникові на розгляд його справи компетентними органами з метою визначення справедливого балансу між конкуруючими інтересами, про які йде мова (див., серед іншого, *Boljević*, згадану вище, пункт 41) (пункт 35 рішення).

З огляду на зазначене Суд врахував формулювання пункту 1 статті 242 Митного кодексу, яка, ймовірно, не залишала національним судам жодних дискреційних повноважень щодо суми, яка мала бути конфіскована у дохід держави або як штраф або згідно з рішенням про конфіскацію (див. пункт 17 цього рішення; див. також справу *Gyrlyan*, згадану вище, пункт 31). Однак завдання Суду полягало не в перегляді національного законодавства *in abstracto*, а у визначенні того, чи спосіб їх застосування або їх вплив на заявника призвів до порушення Конвенції (див. *Garib v. the Netherlands* [ВП], заява № 43494/09, пункт 136, рішення від 6 листопада 2017 року, з подальшими посиланнями) (пункт 36 рішення).

У цьому контексті Суд нагадав, що в деяких справах, які стосуються інших Договірних Держав, він визнавав заходи конфіскації подібного типу, що було предметом розгляду в цій справі, непропорційними, і вважав, що вони накладають на заявника «надмірний індивідуальний тягар», ураховуючи, серед інших чинників, законне походження конфіскованої суми грошових коштів, підтвержене належними доказами, і факт відсутності наміру вводити в оману органи державної влади (див. серед іншого, справу *Sadocha*, процит. вище, пункти 29–33; *Togrul v. Bulgaria*, заява № 20611/10, рішення від 15 листопада 2018 року, пункт 44; справу *Gyrlyan*, згадану вище, пункт 27; та *Ismayilov v. Russia* (no. 30352/03, пункт 36, 6 листопада 2008 року) (пункт 37 рішення).

З урахуванням обставин цієї справи поведінка заявниці та її твердження, розглянуті в цілому, особливо ускладнювали проведення аналізу пропорційності Судом. Хоча Суд установив, що існують підстави вважати, що заявниця володіла принаймні частиною конфіскованої у неї суми, а саме суми, яку вона вимагала як власну (9000 доларів США, див. пункти 7 та 31 цього рішення), при оцінці пропорційності такого втручання він не міг не відзначити, що санкція, яку вона оскаржувала, стосувалася всієї перевезеної суми з тієї причини, що заявниця вирішила перевезти їх на собі. Такий захід був єдиною санкцією, накладеною на заявницю (порівняйте і протиставте, справу *Ismayilov*, пункт 38 та *Togrul*, пункт 45, процит. вище) (пункт 38 рішення).

Крім того, хоча спільна власність на конфісковані грошові кошти могла бути нерелевантною для застосування відповідної санкції, оскільки національне

законодавство застосовується до перевезення незадекларованих сум незалежно від форми власності, Суд зазначив, що національні суди все ж таки розглянули аргумент заявниці щодо права спільної власності на майно. Вони встановили, що таке питання не розглядалося, коли у заявниці була вилучена відповідна сума, і це не було підтверджено відповідними доказами, та дійшли висновку, що аргумент щодо спільної власності на майно був висунутий з метою ухилення від відповідальності (див. пункти 14–15 цього рішення). Щодо спільної власності на конфісковане майно Суд також зазначив, що в матеріалах справи відсутні документи, що стосувались конфіскованої суми грошових коштів, а саме законного походження коштів, тверджень заявниці про спільну власність або її стверджуваної заборгованості перед колегами, які подорожували разом із нею (див. пункти 24 та 37 рішення) (пункт 39 рішення).

З огляду на викладене вище та ураховуючи конкретні обставини цієї справи, ЄСПЛ не міг визнати, що збитки в сумі 9000 доларів США із загальної суми 40 000 доларів були *a priori* непропорційними та/або що заявниця зазнала «надмірного індивідуального тягаря» внаслідок конфіскації; така неможливість цілком пов'язана із заявницею та її неможливістю надати Суду достовірні фактичні докази, необхідні для проведення аналізу пропорційності відповідно до статті 1 Першого протоколу до Конвенції (пункт 40 рішення).

Таким чином, Суд дійшов висновку, що, ураховуючи обставини цієї справи, статтю 1 Першого протоколу до Конвенції порушено не було.

Висновок

Відсутність порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист права власності).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 15 жовтня 2020 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 1 ПРОТОКОЛУ № 7 ДО КОНВЕНЦІЇ (ПРОЦЕДУРНІ ГАРАНТІЇ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ВИСЛАННЯ ІНОЗЕМЦІВ)

MUHAMMAD AND MUHAMMAD v. Romania (№ 80982/12)

Обставини справи

Справа стосувалася провадження, у результаті якого заявники, громадяни Пакистану, які законно проживають у Румунії, були визнані небажаними іноземцями та депортовані.

Заявники у справі, А. М. та Р. М., є громадянами Пакистану, які народились у 1993 та 1982 роках і проживають відповідно в м. Техесіл Карор (Пакистан) та м. Дубаї (ОАЕ).

У вересні 2012 року А. М. прибув до Румунії на підставі студентської візи. Він розпочав навчання на факультеті економічних наук Університету Люціана Блага в м. Сібіу після того, як йому було надано стипендію на навчання.

17 лютого 2009 року Р. М. прибув до Румунії на підставі довгострокової студентської візи. Перший рік підготовчого навчання Р. М. закінчив до того, як йому було надано стипендію на навчання в тому ж університеті в м. Сібіу. У квітні 2012 року його дружина також приїхала до Румунії.

4 грудня 2012 року Служба розвідки Румунії (*Serviciul român de informații*) (далі – Служба) направила звернення до офісу прокуратури Бухарестського апеляційного суду із проханням звернутися до відповідного суду для оцінки того, чи варто визнати перебування заявників в Румунії небажаним. На підтримку свого клопотання Служба долучила секретні документи. 4 грудня 2012 року прокуратура подала заяву до Адміністративної палати Бухарестського апеляційного суду про визнання перебування двох заявників в Румунії небажаним. У заяві зазначалося, що, за даними розвідувальної служби, були небезпечні ознаки того, що заявники мали намір вести діяльність, що загрожуватиме основам національної безпеки. Секретні документи були направлені до суду апеляційної інстанції. Також 4 грудня 2012 року поліція міста викликала заявників до апеляційного суду для участі в засіданні наступного дня.

У проміжному рішенні від 5 грудня 2012 року колегія суддів, якій було вперше передано справу, відмовилася від її розгляду у зв'язку з тим, що суддя не мав встановленого законом дозволу на доступ до секретного документа, переданого органами прокуратури. Справу було передано на розгляд іншому складу суду, який мав дозвіл на доступ до секретних документів від Управління національного реєстру державної таємної інформації (далі – Управління). Того ж дня відбулося судове засідання, на якому були присутні заявники і перекладач мови урду. Заявники зазначили, що вони не розуміли причин, на підставі яких їх викликали до суду, оскільки клопотання до суду містило лише посилання на положення законодавства. Апеляційний суд надав відповідь, що документи у цій справі є засекреченими. Прокурор просив суд визнати їх небажаними іноземцями

на тій підставі, що згідно із даними Служби вони брали участь у діяльності, що може підірвати основи національної безпеки Румунії.

Того ж дня рішенням суду апеляційної інстанції заявників було визнано небажаними іноземцями у Румунії строком на 15 років та поміщено під адміністративний арешт в очікуванні депортації.

6 грудня 2012 року Служба опублікувала пресреліз у цій справі, в якому було викладено деталі та приклади діяльності, у проведенні якої звинувачували заявників (спрямованої на підтримку ісламістської групи, ідеологічно пов'язаної з «Аль-Каїдою»). Інформація із пресрелізу була висвітлена у деяких газетах із зазначенням імен заявників та інформації про їх навчання в університеті.

Заявники подали скаргу на рішення суду апеляційної інстанції до Вищого суду касації та правосуддя, який їхню скаргу відхилив. Вищий суд погодився, що з наявних секретних документів можна дійти висновку, що суд першої інстанції правильно врахував ознаки того, що заявники мали намір вести діяльність, спрямовану на підірвання основ національної безпеки. Він також зауважив, що відповідно до закону, коли рішення про визнання іноземця небажаним обґрунтовано захистом національної безпеки, дані та інформація разом із фактичними підставами, на які посилалися судді, не могли бути зазначені в рішенні. Таким чином, заявники могли дізнатися причину, чому їх викликали до суду у порядку проваджень у справі про заборону в'їзду та видворення, від перекладача.

27 грудня 2012 року заявники виїхали з Румунії.

Посилаючись на пункт 1 статті 1 Протоколу № 7 до Конвенції (процедурні гарантії, що стосуються вислання іноземців) та статтю 13 (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції, заявники скаржилися на те, що їм не надано належних процедурних гарантій і вони не змогли ефективно захистити себе в рамках провадження. Водночас заявники стверджували, що їм не повідомили про фактичні звинувачення проти них і вони не мали доступу до матеріалів справи.

Оцінка Суду

Стаття 1 Протоколу № 7 до Конвенції (процедурні гарантії, що стосуються вислання іноземців)

Насамперед ЄСПЛ мав визначити обставини, за яких обмеження, накладені на право заявників бути поінформованими про причини їх вислання, могли бути сумісними зі статтею 1 Протоколу № 7 до Конвенції. Потім він повинен був з'ясувати, чи було вжиття таких обмежень збалансоване із встановленням достатніх правових гарантій.

Щодо обґрунтування обмежень процесуальних прав заявників Суд зазначив, що національні суди, застосовуючи відповідні законодавчі положення, першочергово з'ясували, що заявники не мали доступу до справи, оскільки документи зберігалися під грифом «таємно». Національне законодавство не надавало судам можливості з'ясувати, чи захист національної безпеки

накладав обов'язок не розголошувати матеріали справи в тій чи іншій справі. Також національні суди не оцінювали необхідності обмеження процесуальних прав заявників і нерозголошення інформації, що міститься в секретних документах. Вони не пояснили конкретних причин приховування секретної інформації та доказів. Зрештою, той факт, що Служба опублікувала пресреліз наступного дня після проголошення рішення, із зазначенням детальної інформації про факти, суперечило аргументу стосовно необхідності позбавлення заявників будь-якої конкретної інформації щодо фактичних причин, наведених на користь їх видворення.

Стосовно того, чи були такі обмеження компенсовані урівноважувачими факторами, ЄСПЛ зазначив, що під час засідання 5 грудня 2012 року в Апеляційному суді заявників через перекладача було повідомлено про клопотання щодо порушення провадження, однак цей документ містив лише низку законодавчих положень, які регламентують відповідальність за стверджуване правопорушення, а не самі звинувачення. Під час провадження в апеляційному суді заявників не було поінформовано саме про фактичні причини вислання. Далі ЄСПЛ зазначив, що наступного дня після винесення рішення судом апеляційної інстанції, коли апеляційна скарга заявників перебувала на розгляді, Служба опублікувала пресреліз, у якому були викладені деякі з обвинувачень проти заявників. Навіть припускаючи, що інформації, яка містилась у пресрелізі, було достатньо для того, щоб заявники підготували свій захист, ЄСПЛ дотримувався думки, що пресреліз не міг розглядатися як достовірне джерело інформації. По-перше, пресреліз Служби, як видається, не було долучено до матеріалів справи під час провадження у Вищому суді. Не було встановлено, що прокуратура враховувала викладені в цьому пресрелізі факти як обґрунтування заяви або що Високий суд підтвердив заявникам, що саме ці факти були підставою для пред'явлення обвинувачення. По-друге, хоча заявники подали свої заяви до Вищого суду після того, як їм стало відомо про пред'явлені у пресрелізі обвинувачення, з матеріалів справи або з остаточного рішення суду не випливало, що суд керувався даними пресрелізу при ухваленні рішення. Насамкінець, що було найголовніше, пресреліз не міг розглядатися як належний засіб надання сторонам судового провадження інформації, необхідної їм для ведення своєї справи.

Таким чином, під час розгляду справи Вищим судом заявники також не були поінформовані про обвинувачення проти них, щоб мати можливість ефективно реалізувати свої процесуальні права відповідно до статті 1 Протоколу № 7 до Конвенції. Такі суттєві обмеження щодо розкриття конкретної інформації вимагали надійних урівноважуючих гарантій.

Щодо того, чи було заявників поінформовано про проведення судового засідання та про їх процесуальні права, Суд зазначив, що ввечері 4 грудня 2012 року їх було викликано до Бухарестського апеляційного суду у судове засідання, заплановане на 9 годину ранку наступного дня. До судової повістки не було додано жодних документів та/або інформації щодо проведення засідання або мети провадження. Згодом апеляційний суд переконався, що заявникам було надано перекладача; суд також повідомив заявників, що документи, які були в матеріалах

справи, конфіденційні, доступ до них мав лише суд на підставі дозволу, наданого судді. Таким чином, Апеляційний суд повідомив заявників про обмеження їх права доступу до матеріалів справи та про забезпечення балансу, а саме щодо доступу суду до цих документів.

Апеляційний суд не визнав необхідним переконатися в тому, що заявники були добре поінформовані про ведення розгляду справи або про існування у національному законодавстві інших гарантій, які могли б урівноважити наслідки обмеження їх процесуальних прав.

Таким чином, Апеляційний суд не встановлював, чи знали заявники, що їх міг представляти адвокат, чи було надано їм будь-яку інформацію про адвокатів, які мають сертифікат Управління, яким надано право доступу до секретних документів. На думку Суду, таке ненадання заявникам інформації мало наслідком заперечення процесуальних гарантій, на які заявники мали право.

Пізніше Суд зазначив, що Вищий суд за власним бажанням не інформував заявників про процесуальні гарантії, передбачені національним законодавством, у результаті чого такий чинник врівноваження не мав жодного впливу на пом'якшення обмеження їх процесуальних прав.

Що стосується представництва заявників у провадженні, то Суд зазначив, що, оскільки обрані ними адвокати не мали сертифіката від Управління, вони не мали доступу до секретних документів у цій справі. Адвокати могли подати клопотання про відкладення розгляду справи, щоб отримати такий документ, але встановлений законом строк перевищував би звичайну тривалість провадження. Отже, клопотання про відкладення, в принципі, не дало б змоги адвокатам заявників отримати такий сертифікат для використання в апеляційному провадженні. Таким чином, участь адвокатів заявників у Вищому суді без наданої їм можливості з'ясувати зміст та обсяг обвинувачення, пред'явленого їхнім підзахисним, не забезпечило їх ефективного захисту. Відповідно, представництво заявників не було достатньо ефективним для того, щоб суттєво врівноважити обмеження, яким підлягали їхні процесуальні права.

Щодо того, чи було рішення про вислання предметом незалежного контролю, Суд зазначив, що провадження за румунським законодавством з метою визнання іноземця небажаним мало судовий характер. Компетентним судам, зокрема Апеляційному та Вищому, у встановленому порядку була забезпечена відповідна незалежність у розумінні усталеної практики ЄСПЛ. Розгляд справи здійснювався вищими судами, і Вищим судом - фактично найвищим судовим органом. Це були важливі гарантії, які варто враховувати при оцінюванні факторів, здатних пом'якшити наслідки обмежень, накладених на процесуальні права заявників.

У цих судах, ураховуючи дуже обмежену та загальну інформацію, яка їм була доступною, заявники могли обґрунтувати свій захист лише припущеннями та загальними аспектами свого студентського життя чи матеріального становища, не маючи конкретної можливості оскаржити обвинувачення у вчиненні дій, які нібито загрожували національній безпеці. На думку Суду, ступінь перевірки / нагляду,

який застосовувався національними судами щодо обґрунтованості видворення, мав би бути більш комплексним.

Прокуратура надала до суду апеляційної інстанції як доказ «документ», який, за твердженням Уряду, містив детальну інформацію про стверджувану діяльність заявників та посилався на конкретні дані, отримані Службою. Однак не було зрозуміло, чи дійсно національні суди мали доступ до всієї секретної інформації, якою обґрунтовано заяви про видворення, чи лише до цього одного «документа». Крім того, коли заявники висловили свої сумніви перед Вищим судом щодо наявності секретних документів у справі, останній не надав жодних роз'яснень із цього питання. Також Вищий суд відмовив у долученні до матеріалів справи єдиного доказу заявників, який спростовував твердження про те, що заявники фінансували терористичну діяльність. Таким чином, із матеріалів справи не вбачалося, що будь-яка перевірка дійсно була проведена національними судами щодо достовірності та правдивості фактів, наданих їм прокуратурою.

ЄСПЛ погодився, що розгляд справи незалежним судовим органом був дуже важливою гарантією з точки зору урівноваження будь-якого обмеження процесуальних прав заявників. Однак сама собою наявність такої гарантії не була достатньою, щоб компенсувати таке обмеження, якщо характер і ступінь будь-якого контролю, застосованого незалежними органами влади, не впливав, хоч би в загальних рисах, із мотивів їхніх рішень.

У будь-якому разі з рішень національних судів у цій справі не вбачалося, що вони ефективно та належним чином здійснювали свої повноваження, надані їм для таких цілей.

Суд дійшов висновку, що заявники зазнали суттєвих обмежень у здійсненні свого права бути поінформованими про факти, що становили основу рішення про їх депортацію, та їх права на доступ до змісту документів та інформації, на яку посилався компетентний орган, який ухвалив це рішення. З матеріалів справи не вбачалося, що необхідність таких обмежень була розглянута та визнана належним чином обґрунтованою незалежним органом.

ЄСПЛ установив, що вони отримали лише в загальному вигляді інформацію про кваліфікацію злочинів, у вчиненні яких їх обвинувачували, хоча даних про вчинення конкретних дій, що нібито загрожували національній безпеці, у матеріалах справи не було. Також заявників не було поінформовано про основні стадії провадження чи стосовно можливості доступу до секретних документів у справі через адвоката, який має дозвіл на ознайомлення із такими документами.

Ураховуючи розгляд справи загалом та свободу розсуду, надану державам у таких справах, Суд визнав, що обмеження, накладені на здійснення заявниками своїх прав відповідно до статті 1 Протоколу № 7 до Конвенції, не були врівноважені у національних провадженнях, у яких має бути збережена сама суть таких прав.

Висновок

Порушення статті 1 Протоколу № 7 до Конвенції (процедурні гарантії, що стосуються вислання іноземців).

Рішення в цій справі ухвалене Великою Палатою 15 жовтня 2020 року і є остаточним.

СТАТТЯ 4 ПРОТОКОЛУ № 7 ДО КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НЕ БУТИ ПРИТЯГНЕНИМ ДО СУДУ АБО ПОКАРАНИМ ДВІЧІ)

Prina v. Romania (№ 37697/13)
(рішення про неприйнятність скарги)

Обставини справи

Справа стосувалася двох покарань, накладених на заявника за дії, імовірно вчинені ним під час зайняття посади керівника технічного департаменту місцевого органу влади: у вигляді адміністративного штрафу та умовного позбавлення волі на певний строк.

Заявник – П., який на час подій обіймав посаду керівника технічного департаменту місцевого органу влади, був відповідальним за управління та координацію інвестицій, проектів цивільного будівництва, оголошення тендерів та публічних угод. Заявник також був членом ради з державних закупівель.

У 2006 році Рахункова палата наклала на заявника штраф у розмірі 3000 румунських леїв (приблизно 850 євро) за «низку фінансових порушень» порядку укладання публічних контрактів. Заявник сплатив штраф.

Пізніше того ж року, за підсумками кримінального провадження, порушеного щодо заявника національним органом боротьби з корупцією, Апеляційний суд визнав останнього винним у зловживанні своїм службовим становищем та призначив покарання у вигляді 4 років позбавлення волі умовно.

Апеляційний суд зауважив, що принцип *ne bis in idem* не є застосовним у цій справі, оскільки кримінальне провадження стосувалось укладення 18 публічних угод, тоді як накладений на заявника Рахунковою палатою штраф щодо проведення 12 закупівельних процедур за своїм характером не був кримінальним.

Заявник заперечував пред'явлені йому обвинувачення, вказуючи, що він лише виконував рішення місцевої ради та ради з державних закупівель.

Оцінка Суду

ЄСПЛ повторив, що пункт перший статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції містить три елементи права не бути покараним або притягненим до суду двічі (*ne bis in idem*): два провадження повинні мати «кримінальний» характер; вони мають стосуватись одних і тих самих фактів; і мають бути наявні дублювання проваджень.

Уряд Румунії в цій справі заперечував наявність першого з трьох перелічених елементів.

Усталена прецедентна практика Суду закріплює три критерії, які варто враховувати при визначенні, чи має місце «кримінальне обвинувачення»: юридична класифікація розглядуваного заходу в національному праві, сам характер такого заходу, а також характер і ступінь суворості «покарання», яке може застосовуватись

до особи (*Engel and Others v. the Netherlands*). Другий і третій критерії є альтернативними і необов'язково кумулятивними.

Стосовно юридичної класифікації ЄСПЛ підкреслив, що національне законодавство не відносило правопорушення, за які заявника було оштрафовано, до «кримінальних». Крім того, ЄСПЛ зазначив про те, що Рахункова палата визнала вчинені дії заявником недостатньо серйозними для визнання їх кримінальним правопорушенням і не надсилала матеріалів до органів прокуратури.

Щодо самого характеру положень національного законодавства, яке становило правову основу штрафу заявника, ЄСПЛ визнав, що санкція, накладена Рахунковою палатою, була більше схожою на реалізацію дисциплінарних повноважень стосовно державних службовців, аніж на накладення штрафів, що зазвичай застосовувались до всіх громадян за вчинення кримінальних правопорушень.

Що стосується ступеня суворості покарання, то ЄСПЛ зауважив, що він визначається з огляду на максимальний розмір штрафу, передбаченого законом. За національним законодавством максимальний розмір штрафу встановлювався на рівні 7500 румунських леїв (приблизно 2100 євро). Заявникові було призначено штраф у розмірі 3000 румунських леїв (приблизно 850 євро), що є мінімальним розміром штрафу.

З урахуванням наведеного й того факту, що накладений на заявника штраф у разі несплати не міг бути заміненим на позбавлення волі або що це матиме наслідок судимість заявника, ЄСПЛ виснував, що накладений на заявника штраф не був «кримінальним» покаранням у розумінні практики Суду.

Висновок

Стаття 4 Протоколу № 7 до Конвенції не була застосовною в цій справі, а цю заяву відхилено як неприйнятну.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 8 вересня 2020 року і є остаточним.

BAJČIĆ v. Croatia (№ 67334/13)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника на те, що його було піддано суду та покарано двічі за одне й те саме правопорушення на транспорті. Вперше заявник був визнаний винним за проступок, що полягав у перевищенні швидкості, пізніше – в рамках кримінального провадження за спричинення ДТП зі смертю потерпілого. Заявника було оштрафовано в рамках першого провадження та призначено покарання у вигляді позбавлення волі в другому.

У жовтні 2004 року заявник, який перевищив допустиму швидкість руху на автомобілі, спричинив дорожньо-транспортну пригоду, внаслідок якої потерпіла особа загинула.

У липні 2006 року суд із розгляду незначних правопорушень призначив заявникові штраф за перевищення швидкості, керування несправним автомобілем та залишення місця події без інформування поліції. Суд також призначив заявникові позбавлення права керувати транспортними засобами на 6 місяців та проставленням 5 балів у його водійському посвідченні.

Тим часом прокуратура у червні 2005 року пред'явила заявникові обвинувачення у спричиненні ДТП зі смертельним наслідком. У березні 2011 року міський суд визнав заявника винним та призначив йому покарання у вигляді 1 року та 6 місяців позбавлення волі. Рішення суду було підтримане судом апеляційної інстанції, а апеляційний суд відхилив аргумент заявника про те, що його вже було покарано судом із розгляду незначних правопорушень.

Апеляційний суд зауважив, що цей злочин, який спричинив небезпеку в умовах дорожнього руху, однак у кінцевому підсумку загибелі не було, був класифікований як незначне правопорушення, а тому по суті заявникові не було пред'явлено того самого обвинувачення.

Скарги заявника до Верховного та Конституційного судів були відхилені.

Оцінка Суду

ЄСПЛ знову нагадав, що предметом статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції є запобігання несправедливості обвинувачення чи покарання особи двічі за одне й те саме правопорушення. Передбачена цією статтею заборона стосувалась обвинувачення чи судового розгляду другого «правопорушення», оскільки останнє виникає у зв'язку з ідентичними фактами чи фактами, що по суті є одними й тими ж.

Обставини, за яких заявника було покарано в межах провадження щодо незначних правопорушень, стосувалися керування несправним автомобілем та залишення місця події без повідомлення і не охоплювались подальшими кримінальними обвинуваченнями, а тому не могли по суті розглядатись як ті самі обставини, за яких заявника пізніше було покарано в рамках кримінального провадження.

Перевищення швидкості руху було ключовим у рамках провадження з незначних правопорушень та важливою складовою кримінального обвинувачення і засудження заявника в рамках кримінального провадження щодо ДТП зі смертельним наслідком.

Паралельні провадження, як у цьому разі, не виключаються згідно зі статтею 4 Протоколу № 7 до Конвенції за умови, що вони «достатньо тісно пов'язані по суті та в часі» з тим, щоб продемонструвати, як вони формують комплексний і послідовний підхід до протиправного діяння.

У справі заявника Суд установив, що провадження та покарання сформували єдине та пропорційне ціле.

Крім цього, провадження проти заявника були взаємодоповнюючими. Провадження з незначних правопорушень було направлено на розгляд з приводу недотримання заявником правил дорожнього руху, а саме дозволеної швидкості руху, та дотримання громадської безпеки, тоді як у кримінальному провадженні було розглянуто покарання заявника за наслідки перевищення ним дозволеної швидкості – смерті пішохода.

До того ж заявник міг передбачити, що такі двоєдині каральні провадження могли бути порушені стосовно нього. За національним законодавством заповідання смерті внаслідок ДТП не може бути предметом розгляду в рамках провадження з незначних правопорушень. Поєднання обох видів проваджень (незначне та кримінальне) було частиною заходів, що звично застосовувалися на той час для накладення санкцій за недотримання правил безпеки дорожнього руху і за небезпечне водіння, що спричинило смерть потерпілого.

Крім цього, два етапи проваджень були розпочаті практично одночасно, тривали паралельно протягом більше 14 місяців, до червня 2006 року, коли рішення про призначення покарання в рамках провадження щодо незначних правопорушень набрало законної сили. Кримінальне провадження щодо заявника розглядалось упродовж 6 років і 10 місяців в межах чотирьох рівнів юрисдикції, протягом періоду, що не був достатнім для того, що роз'єднати в часі обидва види проваджень.

Зрештою, ЄСПЛ дійшов висновку, що мав місце достатній рівень взаємодії між двома судами в обох провадженнях і що взяті разом призначені покарання не становили для заявника надмірного тягара, а обмежилися лише тим, що було суворо необхідним з огляду на тяжкість правопорушення. Фактично заявникові призначили покарання у вигляді 1 року і 6 місяців позбавлення волі, тоді як максимальний строк покарання за спричинення ДТП зі смертельним наслідком становив 5 років.

Тому Суд не встановив зловживань з боку права держави у застосуванні покарання. Він не дійшов висновку, що заявникові була заподіяна будь-яка непропорційна шкода в результаті дублювання проваджень і покарань. Навпаки, вони були частиною комплексної системи покарань за національним законодавством за недотримання правил безпеки дорожнього руху, що призвело до ДТП зі смертельним наслідком.

Висновок

Відсутність порушення статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції (право не бути притягненим до суду або покараним двічі).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 8 жовтня 2020 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Faller and Steinmetz v. France (№ 59389/16, № 59392/16) (рішення про неприйнятність скарги)

Обставини справи

Справа стосувалася двох лікарів, які скаржились, що вироком кримінального суду їх було засуджено за шахрайство у зв'язку з діями, за які вони вже були покарані.

Заявники у справі є колегами, лікарями-практиками, що спеціалізуються на функціональній реабілітації, та працюють за програмами соціального забезпечення з правом встановлювати й затверджувати тарифи на свої послуги.

Проаналізувавши запити на відшкодування витрат та висновки розслідувань, проведених у рамках здійснення заявниками хірургічної діяльності в період із лютого по липень 2007 року, Управління первинного медичного страхування встановило, що заявники пред'явили до оплати рахунки з необґрунтованими сумами. Крім того, у квітні 2008 року Управління із питань ядерної безпеки, перевібивши операційну, встановили, що рентгенівські дослідження проводили працівники, які не мали відповідної кваліфікації.

Головний лікар міста звернувся із скаргою на заявників до регіональної медичної ради.

Двома рішеннями від 28 листопада 2008 року відділ соціального забезпечення регіональної медичної ради заборонив заявникам лікувати пацієнтів за програмами соціального забезпечення впродовж 24 місяців, 12 із яких – умовно.

Заявники звернулися до відділу соціального забезпечення Національної медичної ради. Двома рішеннями від 15 жовтня 2009 року попередні рішення були частково скасовані, а тривалість заборони склала 4 місяці, 2 з яких – умовно. Головний лікар міста подав скаргу з питань права до *Conseil d'État*, яка 9 вересня 2019 року визнала її непринятною.

Тим часом 17 квітня 2008 року Управління первинного медичного страхування звернулось із скаргою на заявників до прокурора міста.

26 вересня 2008 року та 19 січня 2009 року управління ще двох міст / регіонів подали аналогічні скарги.

25 березня 2009 року було розпочато кримінальне провадження за обвинуваченням у шахрайстві.

21 березня 2014 року Кримінальний суд виправдав заявників за обвинуваченням у подвійному виставленні рахунків за послуги. Однак суд визнав їх винними у шахрайстві, незаконній практичній діяльності операторів рентгенівського апарата та обману стосовно характеру, якості або походження наданої послуги. Вироком суду кожному із заявників було призначено покарання у виді позбавлення волі на 4 місяці умовно та штрафу в розмірі 25 000 євро.

28 травня 2015 року Апеляційний суд підтримав вирок суду в частині визнання заявників винними за незаконну діяльність, пов'язану з рентгенівськими

дослідженнями, та обману щодо характеру, якості чи походження послуги, скасувавши його в іншій частині.

Суд апеляційної інстанції також визнав їх винними у тому, що вони ввели в оману службу медичного страхування, а отже, вчинили шахрайство. Вироком апеляційного суду кожного із заявників було засуджено до 18 місяців позбавлення волі умовно, зобов'язано сплатити штраф у розмірі 25 000 євро та дискваліфіковано від медичної практики на 1 рік. Суд також зобов'язав їх солідарно відшкодувати збитки у розмірі 674 184,75 євро та 8000 євро судових витрат.

Заявники оскаржили вирок до Касаційного суду, який відхилив їхню касаційну скаргу 3 травня 2016 року.

Посилаючись на статтю 4 Протоколу № 7 до Конвенції, заявники скаржилися на те, що вони були засуджені кримінальним судом за шахрайство, діяння, за учинення яких уже були покарані.

Оцінка Суду

Стаття 4 Протоколу № 7 до Конвенції (право не бути притягненим до суду або покараним двічі)

Вперше заявники були визнані винними у 2009 році на підставі рішення Комісії за неправомірну поведінку під час лікування пацієнтів за програмами соціального забезпечення. Їм було заборонено лікувати пацієнтів на підставі такої програми протягом 4 місяців, 2 з яких – умовно, відповідно до статей L. 145-1 та L. 145-2 Кодексу соціального забезпечення.

Надалі вироком Апеляційного суду заявників було засуджено та призначено покарання із відстрочкою його відбування строком на 18 місяців разом із сплатою штрафу в розмірі 25 000 євро та позбавлення права займатися медичною практикою строком на 1 рік, а також було солідарно зобов'язано відшкодувати збитки у розмірі 674 184,75 євро та 8000 євро судових витрат. Безперечно, це засудження було охарактеризовано як «кримінальне» у значенні Конвенції.

Таким чином, перед Судом питання полягало в тому, чи були заявники, до яких вперше застосовано санкцію за неправомірні дії у зв'язку з лікуванням пацієнтів за програмами соціального забезпечення, згодом засуджені за «кримінальне правопорушення» у значенні статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції.

У рішенні в справі *A AND B v. NORWAY* ЄСПЛ пояснив, що для того, щоб визначити, чи було провадження кримінальним для цілей статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції, застосовними є три «критерії Енгеля» щодо поняття «кримінальне обвинувачення» у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції: правова класифікація правопорушення в національному законодавстві, характер самого злочину і характер та суворість призначеного покарання. ЄСПЛ підтвердив свою усталену думку, що дисциплінарне провадження по суті не підпадає під «кримінальну» сферу.

Застосовуючи «критерії Енгеля», ЄСПЛ встановив, по-перше, що заявники постали перед дисциплінарними органами Медичної ради за вчинення професійних проступків у зв'язку з лікуванням пацієнтів за програмами соціального забезпечення

у розумінні статті 145-1 Кодексу соціального забезпечення – правопорушення, яке згідно із французьким законодавством не підпадало під дію кримінального права. По-друге, сам характер злочину, передбаченого статтею 145-1 зазначеного Кодексу, не був кримінальним. По-третє, санкції, які могли бути застосовані згідно зі статтею 145-2 Кодексу, не були кримінальними, оскільки вони передбачали попередження, догану, тимчасову або постійну дискваліфікацію з практики, а у випадку неправильного виставлення рахунків – відшкодування або виплату необґрунтовано одержаних коштів. Зрештою, ЄСПЛ відзначив, що хоча дискваліфікація, по суті, могла розглядатися як сувора міра покарання, оскільки це впливало на здатність лікаря займатися своєю професією, стаття 145-2 Кодексу не передбачала штрафу або інших заходів, пов'язаних із позбавленням волі. Таким чином, ЄСПЛ дійшов висновку, що рішення, ухвалене проти заявників відповідно до статей L. 145-1 та L. 145-2 Кодексу соціального забезпечення, не було «засудженням» за «правопорушення» у розумінні статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції.

Висновок

Заяви заявників за статтею 4 Протоколу № 7 до Конвенції були відхилені.

Рішення в цій справі ухвалене Комітетом 29 вересня 2020 року і є остаточним.

СТАТТЯ 1 ПРОТОКОЛУ № 12 ДО КОНВЕНЦІЇ (ЗАГАЛЬНА ЗАБОРОНА ДИСКРИМІНАЦІЇ)

ÁDÁM AND OTHERS v. Romania (№ 81114/17 та 5 інших)

Обставини справи

Справа стосувалася скарг заявників на дискримінацію стосовно них як представників угорської меншини у зв'язку із складанням випускних іспитів у школі, оскільки вони мали скласти більше іспитів, аніж етнічні румуни (два угорських іспити), упродовж однієї і тієї ж кількості днів і для них, як для носіїв мови, іспити з румунської мови були складними.

Заявниками в цій справі є шестеро осіб, 1995–1999 років народження. Усі вони етнічні угорці, здобували освіту рідною мовою. Відповідно до умов отримання диплома бакалавра (випускник школи) (baccalaureate (school-leaving) qualification) вони мали скласти іспити на знання румунської та угорської мов, на два іспити більше, аніж етнічні румуни.

Жоден із заявників не міг отримати ступінь бакалавра, оскільки деякі з них не склали іспит з румунської мови та літератури, а інші з угорської мови та літератури. Заявники намагались перескласти ці іспити, однак безуспішно, хоча й набрали необхідну кількість балів з інших іспитів для отримання цього ступеня.

Міністр освіти затверджував розклад для бакалаврату на початку кожного навчального року. Письмові іспити організовувались упродовж декількох днів підряд: учні, які склали додаткові іспити рідною мовою, мали три дні підряд для складання письмових іспитів, а учні, які таких іспитів не склали, мали один день відпочинку між ними.

Обґрунтовуючи свої скарги статтею 1 Протоколу № 12 до Конвенції, заявники скаржилися на дискримінацію у зв'язку зі способом організації бакалаврату і що впродовж короткого періоду часу вони, на відміну від їхніх румунських однолітків, мали скласти два додаткових іспити. Крім цього, іспити з румунської мови та літератури були надто складними для них як носіїв мови.

Оцінка Суду

ЄСПЛ, об'єднавши заяви в одне провадження та більшістю голосів (чотири проти трьох), визнав їх прийнятними.

Заявники повторили, що вони скаржилися не лише на час, відведений для відпочинку та підготовки до іспитів, а й на факт того, що тести з румунської мови та літератури були надто складними.

Заявники не ставили під сумнів самої доцільності вивчення румунської мови чи екзаменаційної перевірки рівня володіння нею, однак, на їхню думку, перевірка їхніх знань на рівні з носіями мови була явним проявом дискримінації. Крім того, навіть для носіїв мови іспит з румунської мови та літератури був складним.

Уряд, зокрема, стверджував, що учні могли обирати мову свого навчання, і жодного обов'язку для етнічних угорців навчатись рідною мовою встановлено не було. Оскаржуване ставлення до заявників не могло розцінюватися як дискримінація.

ЄСПЛ зауважив, що розвинуті своєю прецедентною практикою стандарти захисту за статтею 14 Конвенції були застосовними і до справ, порушених за статтею 1 Протоколу № 12 до Конвенції.

Крім цього, Суд зазначив, що для цілей статті 14 Конвенції різниця у ставленні може вважатися дискримінацією, якщо «воно не має об'єктивного та розумного виправдання», тобто не переслідувало «легітимної мети» чи не мало «розумного зв'язку пропорційності» між використаними засобами та метою, якої необхідно досягти.

ЄСПЛ зауважив, що його роль не полягала в заміщенні собою держави у вирішенні питання про те, які предмети школярі мають складати на ступінь бакалавра, чи порядок і строки проведення іспитів. Певний ступінь розсуду («свобода розсуду») залишається органам влади, які, в принципі, мають кращі можливості для оцінювання місцевих умов та потреб, аніж міжнародний суд.

У цій справі не ставилася під сумнів важливість для представників національних меншин вивчення офіційної мови держави та відповідної необхідності оцінки рівня володіння нею на стадії бакалаврату.

Суд узяв до уваги формулючий міжнародний консенсус серед договірних держав Ради Європи у визнанні особливих потреб меншин та обов'язку захисту їхньої безпеки, ідентичності та способу життя. Суд також розглянув різні заходи, вжиті Румунією у сфері освіти меншин.

Хоча в реалізації таких заходів були певні труднощі, ЄСПЛ не міг дійти висновку, що зміст навчальної програми сам собою наклав на заявників надмірний тягар відповідно до статті 1 Протоколу № 12 до Конвенції.

Розглядаючи питання щодо послідовності іспитів, ЄСПЛ зауважив, що учні в ситуації заявників мали складати на два іспити більше, аніж учні-румуні. Однак це було невідворотним наслідком їхнього власного вибору навчатися угорською мовою. Більше того, обов'язку дітей меншин навчатися своєю рідною мовою законодавчо встановлено не було.

Крім цього, розклад іспитів затверджувався на початку кожного навчального року і, як виявилось, суттєво не відрізнявся, а тому учні мали достатньо часу для підготовки до іспитів як в академічному, так і в психологічному планах. Суд не встановив, що розклад екзаменів бакалаврату в цілому наклав надмірний тягар на заявників або що вони мали значно менше часу для відпочинку, ніж їхні румунські однолітки.

Суд визнав, що такий самий висновок залишається і в тих випадках, коли стверджуваний дисбаланс розглядався виключно з точки зору іспитів, які заявники мали складати протягом декількох днів підряд, на відміну від їхніх румунських однолітків, які мали день відпочинку між ними. Зважаючи на конкретні обставини, Суд не переконався в тому, що завдані заявникам незручності були настільки

суттєвими, щоб досягнути порогу, передбаченого статтею 1 Протоколу № 12 до Конвенції.

ЄСПЛ також відзначив статистику, надану Урядом, з якої вбачалося, що впродовж 2013–2018 років відсоток осіб, які успішно склали випускні іспити бакалаврату, був однаковим.

ЄСПЛ не встановив доказів для висновку, що заявники були практично позбавлені реального вибору здобувати освіту своєю рідною мовою або що держава притримувалась програми примусової асиміляції, як стверджували заявники. Крім цього, наслідки вибору заявниками мови навчання та організація освітнього процесу мовою меншин та іспитів бакалаврату не поставили їх у різне становище, яке було суттєвим для цілей статті 1 Протоколу № 12 до Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення статті 1 Протоколу № 12 до Конвенції (загальна заборона дискримінації).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 13 жовтня 2020 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

NAPOTNIK v. Romania (№ 33139/13)

Обставини справи

Справа стосувалася тверджень заявниці – дипломатичного представника, про те, що її було відкликано з посади в посольстві Румунії в Любляні (Словенія) у зв'язку із її вагітністю.

Заявницю було направлено до м. Любляни в березні 2007 року. Вона мала консульські обов'язки: її робота головним чином складалася з надання допомоги румунським громадянам у надзвичайних ситуаціях, таких як ув'язнення поліцією без документів, що посвідчують особу або госпіталізації.

Заявниця у квітні 2007 року вийшла заміж за громадянина Словенії, у них народилось двоє дітей (у червні 2008 року та в липні 2009 року).

Під час своєї першої вагітності заявниця була відсутня на роботі з листопада 2007 року по лютий 2008 року, зокрема, у зв'язку з тим, що її лікар призначив постільний режим та вона використовувала свою щорічну відпустку. Упродовж цього періоду діяльність консульської служби була призупинена і прохання про надання допомоги направлялись до сусідніх країн. Під час перебування заявниці у відпустці по вагітності та пологах на її посаду знайшли тимчасового працівника.

Як тільки заявниця повідомила про свою другу вагітність у січні 2009 року, Міністр закордонних справ вирішив припинити її роботу в м. Любляні та відкликати заявницю до м. Бухаресту. Міністр дійшов висновку, що вона не могла виконувати свою роботу у зв'язку із візитами до лікаря та перебуванням у відпустці по вагітності та пологах.

Заявниця відразу написала заяву про надання їй відпустки по догляду за дитиною і далі разом із чоловіком поїхала на дипломатичну роботу за кордон за місцем його роботи, а на свою роботу в Міністерстві закордонних справ повернулася у вересні 2015 року. На час припинення трудового контракту заявниці не виплачувалась заробітна плата.

У вересні 2009 року заявниця звернулася із цивільним позовом до Міністра, стверджуючи, що припинення її роботи за кордоном було дискримінаційним, оскільки єдиною підставою для цього була її вагітність. Національні суди відхилили її позов своїм остаточним рішенням у листопаді 2012 року, зазначивши, що припинення її роботи не було дисциплінарним заходом, а було прийняте з огляду на забезпечення функціонування консульської секції посольства в м. Любляні.

Оцінка Суду

ЄСПЛ вказав, що стандарти усталеної практики, розвинуті щодо захисту за статтею 14 Конвенції, були застосовні до справ, порушених за статтею 1 Протоколу № 12 до Конвенції. Крім іншого, ЄСПЛ підкреслив, що для цілей статті 14 Конвенції різниця у поводженні була дискримінаційною у разі «відсутності об'єктивного та розумного виправдання».

Уряд визнав, що вагітність заявниці відігравала роль при прийнятті рішення про припинення її дипломатичної місії. Лише жінки можуть бути піддані неоднаковому ставленню у зв'язку із цим, а тому ЄСПЛ визнав, що із заявницею фактично поводитись по-іншому у зв'язку із приналежністю до певної статі.

Однак така різниця у поводженні могла бути розцінена як дискримінація лише у разі, якщо вона не була виправдана. На думку Суду, національні органи влади надали відповідні та достатні причини виправдання припинення дипломатичної місії заявниці за кордоном.

Крім того, таке рішення було необхідним для забезпечення та підтримки функціональної спроможності консульського відділу посольства і, зрештою, задля захисту прав інших осіб, а саме румунських громадян, які потребують допомоги за кордоном. Беручи до уваги характер роботи заявниці та невідкладність запитів / прохань, які вона покликана вирішувати, її відсутність на роботі могла поставити під загрозу консульські функції в посольстві. Це було наочно продемонстровано, коли консульські функції були призупинені, і запити / прохання про надання допомоги направлялися до сусідніх країн у певний період під час першої вагітності заявниці.

У будь-якому разі наслідки прийняття такого рішення не спричинило заявниці серйозних труднощів. Її не було звільнено, і таке рішення було прямо заборонено національним законодавством про рівні можливості та суперечило б міжнародним обов'язкам Румунії. Як вказали національні суди, це рішення не було заходом дисциплінарної відповідальності. Фактично роботодавець заявниці продовжував її підвищувати за посадою: вперше у грудні 2007 року, хоча вона була відсутня впродовж своєї першої вагітності, і знову у вересні 2016 року, після спливу року з моменту повернення до роботи.

Тому Суд визнав, що порушення статті 1 Протоколу № 12 до Конвенції у цій справі не було.

Висновок

Відсутність порушення статті 1 Протоколу № 12 до Конвенції (загальна заборона дискримінації).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 20 жовтня 2020 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Рішення ЄСПЛ, ухвалені проти України

Стаття 2 Конвенції (право на життя)

KABANOVA v. Ukraine (№ 17317/08): неефективність розслідування обставин дорожньо-транспортної пригоди, в результаті якої заявниця отримала тілесні ушкодження – порушення статті 2 Конвенції у процесуальному аспекті.

Стаття 3 Конвенції (заборона катування)

STARISHKO v. Ukraine (№ 61839/12): нескорочення довічного позбавлення волі заявника – порушення статті 3 Конвенції; обмеження права заявника на побачення в установі виконання покарань у період між 2000 та 2014 роками – порушення статті 8 Конвенції.

VYNOGRADSKYY v. Ukraine (№ 43961/19): неналежні умови тримання заявника під вартою та відсутність у зв'язку із цим ефективного засобу правового захисту – порушення статей 3 та 13 Конвенції.

CHERNYAVSKIY v. Ukraine (№ 54141/12): неналежні умови тримання заявника під вартою та відсутність у зв'язку із цим ефективного засобу правового захисту – порушення статей 3 та 13 Конвенції.

RAMISHVILI v. Ukraine (№ 79912/13): відсутність належної медичної допомоги під час ув'язнення – порушення статті 3 Конвенції.

Стаття 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)

KARAPAS AND OTHERS v. Ukraine (№ 54575/12 та 4 інших): затримка у звільненні з-під варти після того, як рішення судів про звільнення заявників набрали законної сили – порушення пункту 1 статті 5 Конвенції; відсутність у заявника забезпеченого права на компенсацію за необґрунтоване затримання – порушення пункту 5 статті 5 Конвенції.

TALALIKHINA v. Ukraine (№ 13919/12): незаконність і необґрунтованість досудового тримання заявниці під вартою та надмірна тривалість цього запобіжного заходу – порушення пунктів 1 та 3 статті 5 Конвенції; надмірна тривалість кримінального провадження щодо заявниці та відсутність у зв'язку із цим ефективного засобу правового захисту – порушення пункту 1 статті 6 та статті 13 Конвенції.

Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)

OSIPOV v. Ukraine (№ 795/09): проведення судового засідання без участі заявника за наявності його клопотання про його відкладення з поважних причин – порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

SHUMANSKYI v. Ukraine (№ 70579/12): катування заявника працівниками правоохоронних органів, непроведення ефективного розслідування цього факту, незаконність і свавільність тримання заявника під вартою – порушення статті 3 Конвенції у матеріальному та процесуальному аспектах; порушення пункту 1 статті 5 Конвенції щодо ув'язнення заявника в період між 5 та 8 вересня 2008 року; порушення права заявника на захист та використання показань, отриманих внаслідок жорстокого поводження під час судового розгляду кримінального провадження проти заявника – порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції.

Огляд рішень Європейського суду з прав людини (жовтень 2020 року). Рішення за період із 01.10.2020 по 30.10.2020 / Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. – Київ, 2020. – 92 стор.

Застереження:

1. Огляд окремих судових рішень, зокрема й їх переклад, здійснюють працівники департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду з використанням матеріалів, розміщених на вебсайтах Європейського суду з прав людини:

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>,

<https://hudoc.echr.coe.int>.

2. Огляд рішень здійснено з метою ознайомлення з їх коротким змістом. Для повного розуміння суті висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним на вебресурсах Європейського суду з прав людини.

3. Інформація має суто допоміжний та довідковий характер та не має на меті висвітлити суть усієї проблематики, яка вирішується відповідними судовими рішеннями.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua